

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS MOKYKLOS
TARPTAUTINĖS IR EUROPOS SĄJUNGOS TEISĖS INSTITUTAS

VIKTORIJA IVANOVSKYTĖ
(TARPTAUTINĖS TEISĖS MAGISTRO STUDIJŲ PROGRAMA)

KOLEKTYVYNIO IŠSIUNTIMO DRAUDIMAS NAUJAUSIOJE EUROPOS ŽMOGAUS
TEISIŲ TEISMO PRAKTIKOJE

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas –
Prof. dr. Lyra Jakulevičienė

Vilnius, 2023 m.

TURINYS

SANTRUMPŲ SĄRAŠAS	3
ĮVADAS	4
1. KOLEKTYVINIO UŽSIENIEČIŲ IŠSIUNTIMO DRAUDIMO SAMPRATA	10
1.1. EŽTK 4 protokolo 4 straipsnio sąvoka, tikslas bei taikymas skirtinguose kolektyvinio užsieniečių išsiuntimo atvejų kontekstuose	10
1.2. EŽTK 4 protokolo 4 straipsnio ir EŽTK 3 straipsnio santykis	16
1.3. EŽTK 4 protokolo 4 straipsnio ir Chartijos 19 straipsnio santykis.....	20
2. KOLEKTYVINIO UŽSIENIEČIŲ IŠSIUNTIMO DRAUDIMO TAIKymo APIMTIS NAUJAUSIOJE EŽTT PRAKTIKOJE.....	25
2.1. EŽTT bylų analizė.....	25
2. 1. 1. EŽTT nustatyti kriterijai iki 2020 m. (imtinai).....	27
2. 1. 2. Naujausių EŽTT sprendimų analizė	33
3. LIETUVOS ATVEJIS KOLEKTYVINIO IŠSIUNTIMO DRAUDIMO KONTEKSTE	49
1.1. Lietuvos-Baltarusijos pasienio situacijos analizė.....	50
IŠVADOS	63
PASIŪLYMAI	65
LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	66
ANOTACIJA.....	76
ANNOTATION.....	77
SANTRAUKA	78
SUMMARY	79
PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ.....	80

SANTRUMPŲ SĄRAŠAS

Chartija – Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija

Dublino reglamentas – 2013 m. birželio 26 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) Nr. 604/2013, kuriuo išdėstomi valstybės narės, atsakingos už trečiosios šalies piliečio arba asmens be pilietybės vienoje iš valstybių narių pateikto tarptautinės apsaugos prašymo nagrinėjimą, nustatymo kriterijai ir mechanizmai

EŽTK – Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija

EŽTK 4 protokolai – Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 4 protokolai

SESV – Sutartis dėl Europos Sąjungos veikimo

UTPI – Lietuvos Respublikos įstatymas dėl užsieniečių teisinės padėties

ES – Europos Sąjunga

ESTT – Europos Sąjungos Teisingumo Teismas

EŽTT – Europos Žmogaus Teisių Teismas

FRONTEX – Europos sienų ir pakrančių apsaugos agentūra

JTVPK – Jungtinių Tautų vyriausiasis pabėgėlių reikalų komisaras

LRK – Lietuvos Raudonasis Kryžius

Migracijos departamentas – Migracijos departamentas prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos

URM – Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerija

VSAT – Valstybės sienos apsaugos tarnyba prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos

VRM – Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerija

IVADAS

Baigiamajame darbe analizuojama problema. Baigiamojo darbo aktualumas.

Europos Sąjungai (toliau – ES) nepriklausančiose, Azijos ir Afrikos žemynų bei kitose trečiojoje valstybėse vykstantis persekiojimas ir tebesitęsiantys kariniai konfliktai verčia asmenis gelbėtis nuo karo keliamos grėsmės ir ieškoti prieglobsčio už gyvenamos valstybės ribų. Atsižvelgiant į tai, išlieka didelė tikimybė, kad tokiose šalyse gyvenantys asmenys atvyks į ES valstybių narių teritoriją prašyti prieglobsčio ir pagalbos. Lietuvos Respublikai, kaip ES valstybei narei, besiribojančiai su, tame tarpe, trečiosiomis šalimis, ypač svarbūs ES teisiniai instrumentai ir bendras ES bei jos valstybių narių požiūris pabėgėlių teisės klausimais.

2015 m. daugiau nei vienas milijonas migrantų ir pabėgėlių, ieškodami saugumo, leidosi į pavojingas keliones per Viduržemio jūrą.¹ Tai buvo didelis išbandymas ES valstybių narių ir bendros Europos prieglobsčio sistemai – didžioji dalis Europos valstybių buvo užklyptos nepasiruošusios. Kai kurios valstybės ėmėsi priemonių, siekdamos apriboti pabėgėlių ir migrantų prieigą į savo teritorijas ir perkelti atsakomybę kaimyninėms šalims.² Nors keletas šalių svetingai priėmė pabėgėlius, bendrojo ES atsako nebuvimas, atrodytų, lėmė neišsprendžiamas politikos dilemas. Taip kilo rimtų veiklos sunkumų, pagilinusių jau ir taip sunkias aplinkybes, kuriomis pabėgėliai ir migrantai vyko į ES.³ Lietuva tuo tarpu išliko minėtų migrantų srautų nuošalyje, nors valstybė įsipareigojo priimti dalį atvykėlių pagal ES migracijos kvotų politiką.⁴

Tačiau, Lietuvos pasienyje su Baltarusija į Lietuvos teritoriją 2021 m. vasarą pradėjo masiškai plūsti neteisėtai sieną kertantys migrantai. Tų metų birželio mėnesio pradžioje migrantų srautas Lietuvos-Baltarusijos pasienyje siekė po keliasdešimt žmonių, o tų pačių metų liepos mėnesio pradžioje migrantų skaičius pasiekė net iki 150 žmonių per dieną.⁵ Reaguodama į tai, 2021 m. liepos 2 d., dėl didelio migrantų srauto Lietuva paskelbė ekstremalią padėtį.⁶ 2021 m. liepos 13 d. neeilinėje Lietuvos Respublikos Seimo sesijoje ypatingos skubos tvarka buvo priimtos Lietuvos Respublikos įstatymo dėl užsieniečių teisinės padėties (toliau – UTPĮ) ir lydimųjų teisės

¹ Austėja Makarevičiūtė, Jurgis Vedrickas, *Atsako į Europos migracijos krizę ir migracijos politikos pokyčių ES bei Lietuvoje 2015–2020 m. apžvalga* (Rytų Europos studijų centras, Vilnius: 2020), <https://www.eesc.lt/wp-content/uploads/2020/12/RESC-migracijos-politika.pdf>

² *Ibid.*

³ Jungtinių Tautų vyriausiasis pabėgėlių komisaras, *Geresnė pabėgėlių apsauga ES ir pasaulyje: JTVPK pasiūlymai atkurti pasitikėjimą pasitelkiant geresnę valdymą, partnerystę ir solidarumą* (JTVPK, 2016) <https://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain/opendocpdf.pdf?reldoc=y&docid=58a4106e4>

⁴ „Užsieniečių integracija“, Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija, žiūrėta 2022 m. sausio 4 d., <https://socmin.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/socialine-integracija/uzsienieciu-integracija>

⁵ „Įvairiuose Lietuvos pasienio rajonuose sulaikyta pusantro šimto neteisėtų migrantų“, Valstybės sienos apsaugos tarnyba, žiūrėta 2022 m. sausio 4 d., <http://www.pasienis.lt/lit/Ivairiuose-lietuvos-pasienio-rajonuose-sulaikyta-pusantro-simto-neteisetu-migrantu-foto>

⁶ „Dėl valstybės lygio ekstremaliosios situacijos paskelbimo ir valstybės lygio ekstremaliosios situacijos operacijų vadovo paskyrimo“, Lietuvos Respublikos Seimas, žiūrėta 2022 m. sausio 4 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/ad73a4c1dc0011eb866fe2e083228059?jfwid=-1cefbqu9c8>

aktų pataisos, kuriomis prieglobsčio prašymų nagrinėjimas buvo paspartintas ir kai kurios prieglobsčio prašytojų teisės buvo apribotos tais atvejais, kai valstybė jų negali užtikrinti dėl valstybėje paskelbtos karo padėties, nepaprastosios padėties, taip pat ekstremaliosios situacijos ar ekstremaliojo įvykio dėl masinio užsieniečių antplūdžio.⁷ Šios pataisos numatė, jog „*Esant (...) paskelbtai ekstremaliajai situacijai (...), prieglobsčio prašytojai, pateikę prašymus suteikti prieglobstį pasienio kontrolės punktuose, tranzito zonose ar netrukus po neteisėto Lietuvos Respublikos valstybės sienos kirtimo, iki nepriimtas sprendimas įleisti juos į Lietuvos Respubliką, laikinai apgyvendinami pasienio kontrolės punktuose (...) ar kitose tam pritaikytose vietose, nesuteikiant jiems teisės laisvai judėti Lietuvos Respublikos teritorijoje*“.⁸ Tokius priimtus nutarimus griežtai kritikavo žmogaus teises ginančios organizacijos Lietuvoje.⁹

Atsižvelgiant į tai svarbu atskirti kelias sąvokas – „pabėgėlis“, „prieglobsčio prašytojas“ ir „migrantas“. Pabėgėliai – tai užsieniečiai (užsienio šalies piliečiai arba asmenys be pilietybės) bėgantys nuo ginkluotų konfliktų ar persekiojimo dėl rasės, religijos, tautybės, priklausymo tam tikrai socialinei grupei ar dėl politinių įsitikinimų. Papildoma apsauga Lietuvoje suteikiama užsieniečiui, kuris neatitinka pabėgėlio apibrėžimo, tačiau negali ten grįžti dėl visiškai pagrįstos baimės, kad jis bus kankinamas, su juo bus žiauriai, nežmoniška elgiamasi arba bus žeminamas jo orumas ar jis bus tokiu būdu baudžiamas, kad yra grėsmė, jog jam bus įvykdyta mirties bausmė ar egzekucija, kad yra rimta ir asmeninė grėsmė jo gyvybei, sveikatai, saugumui ar laisvei dėl beatodairiško smurto veiksmų tarptautinio ar vidaus ginkluoto konflikto metu. Nagrinėjant žmogaus prašymą suteikti jam prieglobstį, pirmiausia, įvertinama, ar jam gali būti suteiktas pabėgėlio statusas, ir tik tuo atveju, jeigu pabėgėlio statusas negali būti suteiktas, vertinama, ar jam suteiktina papildoma apsauga.¹⁰ Prieglobsčio prašytojai – tai asmenys, tvirtinantys, kad yra pabėgėliai, bet dar negavę šio statuso, kol svarstomas jų prieglobsčio prašymas. Pagal 2013 m. birželio 26 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentą (ES) Nr. 604/2013 (toliau – Reglamentas (ES) Nr. 604/2013), kiekvieną trečiosios šalies piliečio arba asmens be pilietybės prašymą

⁷ „Lietuvos Respublikos Seimo 2021 m. liepos 13 d. (antradienio) posėdžių darbotvarkė“, Lietuvos Respublikos Seimas, žiūrėta 2022 m. sausio 4 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/b45222c0e0bb11eb866fe2e083228059>

„Lietuvos Respublikos Seimo rytinio posėdžio Nr.83 stenograma“, Lietuvos Respublikos Seimas, žiūrėta 2022 m. sausio 4 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/6e0b0110e3db11eb866fe2e083228059>

⁸ „Įstatymo „Dėl užsieniečių teisinės padėties“ Nr. IX-2206 5, 71, 76, 77, 79, 113, 131, 136, 138, 140 straipsnių pakeitimo ir Įstatymo papildymo IX(1) skyriumi įstatymo projektas“, Lietuvos Respublikos Seimas, žiūrėta 2022 m. sausio 4 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/c249ae80e3d511eb866fe2e083228059>

⁹ Augustinas Šmelis, Edvardas Špokas, Aistė Valiauskaitė, „Valdžios sprendimai dėl migrantų neramina visuomenininkus: tampa tradicija įvesti ekstremalias situacijas ir riboti žmogaus teises“, LRT.lt, žiūrėta 2022 m. sausio 4 d., <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1450188/valdzios-sprendimai-del-migrantu-neramina-visuomenininkus-tampa-tradicija-ivesti-ekstremalias-situacijas-ir-riboti-zmogaus-teises>

¹⁰ „Noriu gauti prieglobstį LR“, Migracijos departamentas prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos, žiūrėta 2022 m. sausio 4 d., <https://www.migracija.lt/noriu-gauti-prieglobst%C4%AF-lr>

nagrinėja viena valstybė narė.¹¹ Jei remiantis Reglamente (ES) Nr. 604/2013 išvardytais kriterijais negalima nustatyti jokios atsakingos valstybės narės, už tokio prašymo nagrinėjimą yra atsakinga pirmoji valstybė narė, kuriai buvo pateiktas tarptautinės apsaugos prašymas.¹² Pabėgėlio statusą arba kitokios formos tarptautinę apsaugą jie gaus tik tuomet, kai nacionalinės valdžios institucijos priims atitinkamą sprendimą. Tai reiškia, kad ne kiekvienas prieglobsčio prašytojas bus pripažintas pabėgėliu.¹³ Tuo tarpu – migranto sąvoka yra plati bei taikoma tiems asmenims, kurie išvyksta iš vienos šalies (regiono), kad įsikurtų kitoje valstybėje. Dažniausiai migrantais vadinami tie asmenys, kurie savanoriškai nusprendžia persikelti į kitą valstybę dėl įvairių priežasčių, dažniausiai nesusijusių su apsauga (pvz., dėl šeimos ryšių). Tačiau asmenys, kuriems reikalinga tarptautinė apsauga, yra priversti bėgti, kad išsaugotų savo gyvybę ar laisvę. Jie neturi apsaugos savo kilmės valstybėje, dažnai būtent jų šalies vyriausybė grasina juos persekioti. Jei kitos valstybės jų neišleidžia ir nesuteikia apsaugos, jiems gali grėsti mirtis, persekiojimas ar kitokie šiurkštūs žmogaus teisių pažeidimai.¹⁴ Svarbu paminėti, jog pabėgėlių apsauga detalizuojama Konvencijoje dėl pabėgėlių statuso, tuo tarpu dėl migrantų padėties sprendžia šalių vyriausybės, vadovaudamosi savais imigracijos įstatymais ir procedūromis, tačiau, be viso to, tokiems asmenims yra taikomi bendrieji žmogaus teisių standartai.

Nagrinėjant Europos, taip pat ir Lietuvos atvejį, kuomet į valstybę (valstybes) bando patekti didelis srautas trečiųjų šalių piliečių, iškyla klausimas dėl tokių piliečių statuso bei galimybės užtikrinti jų teises tarptautiniu ir (ar) nacionaliniu lygmeniu. Tokiais atvejais neretai susiduriama ir su tokia problema, kaip nepagrįstų sprendimų, išsiųsti du ar daugiau asmenų atgal į trečiojo asmens piliečio valstybę, priėmimas. Tačiau, tiek ES teisė, tiek Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija (toliau – EŽTK) draudžia kolektyvinį žmonių išsiuntimą.

Kolektyvinio išsiuntimu vadinamas bet koks veiksmas, kai asmenys verčiami grupėmis išvykti iš kokios nors teritorijos arba valstybės, o sprendimas juos išsiųsti priimamas pagrįstai ir objektyviai neištyrus individualių kiekvieno asmens aplinkybių.¹⁵ 1963 m. buvo parengtas EŽTK 4 protokolai, kuris tapo pirmąja tarptautine sutartimi, kurioje buvo kalbama apie kolektyvinį išsiuntimą. Aiškinamajame pranešime buvo nurodyta, kad 4 protokolo 4 straipsnio tikslas

¹¹ „2013 m. birželio 26 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) Nr. 604/2013, kuriuo išdėstomi valstybės narės, atsakingos už trečiosios šalies piliečio arba asmens be pilietybės vienoje iš valstybių narių pateikto tarptautinės apsaugos prašymo nagrinėjimą, nustatymo kriterijai ir mechanizmai“, O.J. L 180, 29.6.2013.

¹² *Ibid.*

¹³ „Migrantų ir pabėgėlių padėtis Europoje“, Europos Sąjunga, žiūrėta 2022 m. sausio 4 d., https://europa.eu/youth/get-involved/your-rights-and-inclusion/situation-migrants-and-refugees-europe_lt

¹⁴ *Teisė pasinaudoti prieglobsčio procedūra* (Europos Sąjungos leidinių biuras, Liuksemburgas: 2016), <https://www.easo.europa.eu/sites/default/files/Practical%20Tools-%20Access%20To%20Procedures-FAQ-LT.pdf.pdf>

¹⁵ European Union Agency for Fundamental Rights and Council of Europe, *Handbook on European law relating to asylum, borders and immigration* (Publications Office of the European Union, Luxembourg: 2020), 131, <https://fra.europa.eu/en/publication/2020/handbook-european-law-relating-asylum-borders-and-immigration-edition-2020>

formaliai uždrausti kolektyvų užsieniečių išsiuntimą. Pagrindinis šio straipsnio tikslas – neleisti valstybėms išsiųsti tam tikro skaičiaus užsieniečių, prieš tai neišnagrinėjus kiekvieno asmens individualių aplinkybių ir dėl to nesudarant galimybės jiems pateikti savo argumentų, prieš tai, kai atitinkama institucija priims sprendimą.¹⁶ Viename iš Europos Žmogaus Teisių Teismo (toliau – EŽTT) sprendimų buvo nustatyta, kad dėl Italijoje vykdomos migrantų grąžinimo į Graikiją supaprastinta tvarka praktikos asmenys negalėjo pasinaudoti apsauga nuo kolektyvinio išsiuntimo bei prieglobsčio prašymo procedūromis, kilo pavojus, kad su jais bus nežmonišškai ar netinkamai elgiamasi, o taip pat buvo pažeista jų teisė į veiksmingą teisinę gynybą.¹⁷

Atsižvelgiant į pastaraisiais metais vykstančias migracijos krizes Europoje (aukščiau minėta Viduržemio jūros krizė, padėtis prie rytinių ES išorinių sienų), kolektyvinio išsiuntimo draudimas tampa vis aktualesnis. EŽTT taip pat tikslino ir detalizavo savo praktiką šiais klausimais, dėl ko dažnai keliamas klausimas, ar esamas teisinis reguliavimas šioje srityje pagal EŽTT praktiką tinkamai užtikrina valstybių nacionalinio saugumo apsaugą ir suderinimą su žmogaus teisių apsaugos reikalavimais.

Baigiamojo darbo mokslinis naujumas ir reikšmė. Baigiamasis darbas yra naujas keletu aspektu. Galima pastebėti, kad atsižvelgiant į šių dienų aktualijas, tai, jog Europoje bandoma išspęsti migracijos krizių keliamas problemas, formuojasi nauja EŽTT praktika susijusi su kolektyviniu užsieniečių išsiuntimo draudimo įgyvendinimu. Nors EŽTT jurisprudencija šioje srityje yra plačiai analizuojama užsienio bei Lietuvos mokslininkų tam tikruose kontekstuose, o taip pat EŽTT bylų dėl kolektyvinio užsieniečių išsiuntimo draudimo analizė yra atlikta, šiame darbe skiriamas dėmesys kolektyviniam išsiuntimui naujųjų migracijos krizių kontekste. Šiame darbe taip pat analizuojama 2021 m. Lietuvos-Baltarusijos pasienio situacija kolektyvinio užsieniečių išsiuntimo kontekste. Galima teigti, jog minėto atvejo (plačioje visuomenėje dar vadinamo „pabėgėlių krize“) analizė aktuali dabartinei migracijos situacijai Lietuvoje, be to, pasigendama kitų autorių išsamių šio atvejo vertinimų. Todėl, išanalizavus įvairių teisės mokslininkų, EŽTT jurisprudenciją bei Lietuvos praktiką, tikimasi, kad šiame darbe padaryta analizė suteiks aiškumo, kokia apimtimi yra (gali būti) taikomas EŽTK 4 protokolo 4 straipsnyje įtvirtintas draudimas.

Tyrimo tikslas. Baigiamojo darbo tikslas – sistemiškai išanalizuoti EŽTT jurisprudencijoje taikomo EŽTK 4 protokolo 4 straipsnio atvejus, atskleidžiant šio teismo praktikai

¹⁶ Europos Taryba, *Guide on Article 4 of Protocol No. 4 to the European Convention on Human Rights: Prohibition of collective expulsions of aliens* (Europos Taryba: 2021), https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_4_Protocol_4_ENG.pdf

¹⁷ „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2014 m. spalio 21 d. sprendimas byloje Sharifi ir kiti prieš Italiją ir Graikiją, (Nr. 16643/09)“, Europos Žmogaus Teisių Teismas, žiūrėta 2022 m. sausio 4 d., <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=003-4910702-6007035&filename=003-4910702-6007035.pdf>

būdingą minėto straipsnio taikymo specifiką, tendencijas, taip pat identifikuoti šio straipsnio taikymo raidą. Darbe bandoma susisteminti ir išsiaiškinti EŽTK 4 protokolo 4 straipsnio taikymo apimtį EŽTT naujausioje praktikoje, o taip pat bandoma palyginti EŽTK 4 protokolo 4 straipsnio taikymo atvejus ir EŽTK 3 straipsnio bei ES Pagrindinių teisių Chartijos (toliau – Chartija) 19 straipsnio taikymo apimtį. Atsižvelgiant į naujausią EŽTT jurisprudenciją, t. y. naujausiose EŽTT bylose nustatytų sąlygų kontekstą, autorė taip pat atlieka Lietuvos-Baltarusijos 2021 m. įvykusios pasienio situacijos analizę.

Tyrimo uždaviniai. Darbo tikslui pasiekti keliama tokie uždaviniai:

1. Atskleisti EŽTK 4 protokolo 4 straipsnio kilmę, sąvoką, atsiradimo prielaidas bei išanalizuoti šio straipsnio taikymo specifiką skirtinguose kolektyvinio užsieniečių išsiuntimo atvejų kontekstuose.
2. Ištirti EŽTK 4 protokolo 4 straipsnyje įtvirtinto kolektyvinio išsiuntimo draudimo santykį su EŽTK 3 straipsniu bei Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos (toliau – Chartija) 19 straipsniu.
3. Ištirti EŽTK 4 protokolo 4 straipsnio formavimąsi ir taikymo apimtį remiantis naujausia EŽTT praktika.
4. Išanalizuoti Lietuvos atvejį kolektyvinio išsiuntimo draudimo kontekste.

Darbo objektas. Užsieniečių, įskaitant prieglobsčio prašytojus, kolektyvinio išsiuntimo draudimo apimtis EŽTT praktikoje.

Tyrimo metodika. Baigiamasis darbas atliktas taikant teisės moksle naudojamus empirinius bei teorinius kokybinius tyrimo metodus – dokumentų analizę, loginę, sisteminę, kritinę, lingvistinę, lyginamąją ir istorinę analizę. Siekiant visapusiškai išanalizuoti kolektyvinio užsieniečių išsiuntimo draudimo taikymo EŽTT jurisprudencijoje specifiką, bei nustatyti EŽTK 4 protokolo 4 straipsnio taikymo apimtį, šie metodai taikomi kompleksiskai. Nagrinėjamų klausimų specifika bei konkrečioms struktūrinėms tyrimo dalims keliama tikslai lemė konkretaus metodo ar metodų derinio taikymą konkrečiose tyrimo dalyse.

Šiame darbe analizuojant tarptautinių teisės aktų, EŽTT sprendimų turinį buvo pasitelktas empirinis dokumentų turinio analizės metodas. Šį metodą taikant, nagrinėjamų dokumentų tekste buvo išskiriami tyrimui reikšmingos frazės, žodžiai, nustatomas jų naudojimo kontekstas. Nagrinėjant EŽTK 4 protokolo 4 straipsnio taikymo ypatumus tyrimui reikšmingi duomenys buvo susiejami su specialiojoje literatūroje dėstomais teiginiais bei nagrinėjami taikant teorinius analizės metodus, iš kurių pagrindiniais laikytini sisteminės analizės bei loginės analizės metodai.. Šių metodų pagalba buvo tiriama kolektyvinio užsieniečių išsiuntimo draudimo prigimtis ir taikymo paskirtis, nustatomi probleminiai EŽTT praktikos aspektai, formuluojami apibendrinimai bei išvados. Pagrindinius sisteminės bei loginės analizės metodų elementus jungiančiu kritiniu

metodu naudotasi vertinant teisės doktrinoje egzistuojančias nuostatas įvairiais EŽTK 4 protokolo 4 straipsnio taikymo praktikos klausimais, nustatant stipriasias ir silpnąsias pateikiamų argumentų puses bei pagrindžiant alternatyvų požiūrį į konkretų nagrinėjamos problemos aspektą.

Istorinis metodas bei lingvistinės analizės metodai atliko pagalbinį vaidmenį. Atskleidžiant EŽTK 4 protokolo 4 straipsnio kilmę, atsiradimo prielaidas ir sklaidą EŽTT jurisprudencijoje buvo pasitelktas istorinis metodas. Aiškinantis EŽTT suformuluotų nuostatų prasmę buvo taikoma lingvistinė analizė.

Tyrimo struktūra. Baigiamojo darbo struktūra buvo nulemta pasirinkto tyrimo objekto, išsikelto tikslo ir uždavinių. Darbą sudaro įvadas, tiriamoji dalis, išvados, šaltinių ir specialiosios literatūros sąrašas. Baigiamojo darbo įvade formuluojama tyrimo problema bei apibrėžiamas objektas, pagrindžiamas tyrimo aktualumas ir naujumas, pristatomi tyrimo šaltiniai, metodai, pateikiami ginamieji teiginiai. Siekiant realizuoti darbo tikslą bei uždavinius, tiriamoji darbo dalis skaidoma į tris dalis. Pirmoje dalyje atskleidžiama EŽTK 4 protokolo 4 straipsnio kilmė, sąvoka, santykis su kitais EŽTK straipsniais bei Chartija. Antroje dalyje nagrinėjama EŽTK 4 protokolo 4 straipsnio taikymo EŽTT praktikoje raida ir plėtra. Trečioje dalyje analizuojamas Lietuvos-Baltarusijos 2021 m. įvykęs pasienio atvejis kolektyvinio užsieniečių išsiuntimo draudimo kontekste remiantis EŽTT praktika. Atliktas baigiamojo darbo tyrimas baigiamas išvadomis, detalizuojančiomis ginamuosius šio darbo teiginius. Pabaigoje pridedamas darbe naudotų šaltinių ir literatūros sąrašas.

Ginamieji teiginiai:

1. Kolektyvinio išsiuntimo draudimo taikymas dabartinėje EŽTT praktikoje apsaugo valstybių nacionalinius interesus, nes leidžia balansuoti tarp žmogaus teisių apsaugos ir nacionalinių poreikių.

2. Neteisėtų migrantų grąžinimo procedūros, vykdomos supaprastinta tvarka pagal nacionalinę teisę, sudaro prielaidas EŽTK 4 protokolo 4 straipsnio pažeidimui kilti.

3. EŽTK 4 protokolo 4 straipsnyje įtvirtinta nuostata siekiama užtikrinti, kad nepriklausomai nuo to, koku būdu prieglobsčio prašytojas pasiekė atitinkamą šalį – sausuma, jūra, oru, teisėtai ar neteisėtai, jo prašymas būtų įvertintas individualiai, atsižvelgus į visas prieglobsčio prašytojo situacijos aplinkybes.

1. KOLEKTYVINIO UŽSIENIEČIŲ IŠSIUNTIMO DRAUDIMO SAMPRATA

ES yra numatyta tiek migracijos, tiek atskira prieglobsčio politika. Migracijos reiškiniui ES institucijos išskirtinį dėmesį pradėjo skirti nuo 1999 m., nustatant visuotinės migracijos politikos gaires.¹⁸ Taip pat, ES siekia sukurti bendrą Europos prieglobsčio sistemą – ES prieglobsčio politikos tikslas yra užtikrinti, kad būtų laikomasi negrąžinimo principo bei bet kuriam ES nepriklausančios šalies piliečiui, kuriam vienoje iš valstybių narių reikalinga tarptautinė apsauga, suteikti tinkamą statusą.¹⁹ Atkreiptinas dėmesys, kad ES piliečiai turi neginčijamą teisę laisvai judėti iš šalies į šalį, tačiau kiekviena valstybė narė vykdo taip vadinamą „apsauginę“ migracijos politiką, kad būtų išvengta nepageidaujamų migrantų savo šalyje, atitinkamai migrantų integracijos politika yra skirtinga visose ES šalyse.²⁰

Atsižvelgiant į tai galima teigti, jog kolektyvinio migrantų išsiuntimo praktika nėra naujas reiškinys, kuris dažnai įvardijamas kaip nepriimtinas valstybių sienų priežiūros krizės rezultatas, kadangi kolektyvinio išsiuntimo praktika dažnu atveju akivaizdžiai pažeidžia žmogaus teises ir tokiu būdu kelia pavojų jų sveikatai ar gyvybei.²¹ Todėl, siekiant atskleisti EŽTK 4 protokolo 4 straipsnio taikymo ribas, šioje darbo dalyje analizuojama EŽTK 4 protokolo 4 straipsnyje įtvirtinta kolektyvinio užsieniečių išsiuntimo draudimo sąvoka. Visų pirma aptariamos minėto straipsnio atsiradimo prielaidos ir kilmė, toliau kalbama apie minėto straipsnio tikslą. Pirmoje darbo dalyje taip pat nagrinėjamas EŽTK 4 protokolo 4 straipsnio santykis su EŽTK 3 straipsniu bei Chartijos 19 straipsniu, aptariamas EŽTK 4 protokolo 4 straipsnio taikymas skirtinguose kolektyvinio užsieniečių išsiuntimo atvejų kontekstuose.

1.1. EŽTK 4 protokolo 4 straipsnio sąvoka, tikslas bei taikymas skirtinguose kolektyvinio užsieniečių išsiuntimo atvejų kontekstuose

Kolektyviniu išsiuntimu vadinamas bet koks veiksmas, kai asmenys verčiami grupėmis išvykti iš kokios nors teritorijos arba valstybės, o sprendimas juos išsiųsti priimamas pagrįstai ir objektyviai neištyrus individualių kiekvieno asmens aplinkybių.²² Tiek ES teisė, tiek EŽTK draudžia kolektyvinį žmonių išsiuntimą. Pagal ES teisę kolektyvinis išsiuntimas prieštarauja SESV 78 straipsniui, pagal kurį prieglobsčio *acquis* privalo neprieštarauti „kitoms atitinkamoms

¹⁸ „Prieglobsčio politika“, Europos Parlamentas, žiūrėta 2023 m. sausio 31 d., <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/lt/sheet/151/prieglobscio-politika>

¹⁹ *Ibid.*

²⁰ *Ibid.*

²¹ European Union Agency for Fundamental Rights and Council of Europe, *supra note*, 15: 82-83.

²² *Ibid.*, 82.

sutartims“.²³ Jis uždraustas Chartijos 19 straipsniu (vėliau šioje darbo dalyje autorė plačiau nagrinės šio straipsnio taikymo ribas).²⁴ Tuo tarpu pagal EŽTK kolektyvinį išsiuntimą draudžia EŽTK 4 protokolo 4 straipsnis.²⁵

EŽTK 4 protokolo 4 straipsnyje yra numatyta, jog „*kolektyvinis užsieniečių išsiuntimas yra draudžiamas*“.²⁶ Nors formuluotė yra trumpa, EŽTT savo teismų praktikoje pateikė „kolektyvinio išsiuntimo“ apibrėžimą, t. y. EŽTT kolektyvinį išsiuntimą apibrėžė kaip bet kokią priemonę, kuria siekiama užsieniečius, kaip grupę, išsiųsti iš šalies, išskyrus tokius atvejus, kai tokios priemonės imamasi pagrįstai ir objektyviai išnagrinėjus konkretų kiekvienos grupės užsieniečio atvejį.²⁷ Taigi, kolektyvinio išsiuntimo draudimu siekiama užtikrinti, kad kiekvienas nepiliečių grupei priklausantis asmuo nebūtų išsiųstas pagrįstai ir objektyviai neišnagrinėjus konkrečių to konkretaus asmens bylos aplinkybių.

Nors EŽTK 4 protokolą buvo priimtas 1963 m.,²⁸ tačiau dešimtmečius visos bylos dėl protokolo 4 straipsnio buvo paskelbtos nepriimtiniomis. Pavyzdžiui, 1975 m. spalio 3 d. nutarime dėl priimtino byloje *Becker prieš Daniją*, kurioje pareiškėjas, kuris buvo žurnalistas ir organizacijos, pavadintos „Project Children’s Protection and Security International“, direktorius, teigė, kad 199 vietnamiečių vaikų gražinimas į Vietnamą, jei jis būtų įvykdytas, tokiu būdu būtų pažeistas EŽTK 4 protokolo 4 straipsnis.²⁹ Europos Žmogaus Teisių Komisija pareiškimą šioje byloje paskelbė nepriimtinu (nesuderinama *ratione materiae*), kadangi šioje byloje Danija sutiko su kiekvieno konkretaus atvejo išnagrinėjimu, ir kadangi kai kuriems vaikams būtų naudinga būti repatrijuotiems, o ne likti Danijoje, kolektyvinio išsiuntimo problema negalėjo kilti.³⁰ Taip pat, 1999 m. vasario 23 d. nutarime dėl priimtino byloje *Andric prieš Švediją*, kuri buvo susijusi su etninių kroatų, turinčių Bosnijos ir Hercegovinos bei Kroatijos pilietybes, išsiuntimu į Kroatiją ir Bosniją ir Hercegoviną iš Bosnijos ir Hercegovinos, kurioje pareiškėjai paprašė prieglobsčio Švedijoje po to, kai pabėgo iš Bosnijos ir Hercegovinos, o imigracijos tarnybos, atmetusios jų prašymus, nusprendė juos deportuoti į Kroatiją, EŽTT nusprendė, jog pareiškėjo prašymas yra nepriimtinas pagal EŽTK 4 protokolo 4 straipsnį. Šioje byloje EŽTT atkreipė dėmesį į tai, kad tai, kad daugelis užsieniečių gauna panašius sprendimus, neturėtų leisti daryti išvados, kad buvo įvykdytas kolektyvinis išsiuntimas, kai kiekvienam suinteresuotam asmeniui buvo suteikta

²³ European Union Agency for Fundamental Rights and Council of Europe, *supra note*, 15: 82.

²⁴ *Ibid.*, 82.

²⁵ *Ibid.*, 82.

²⁶ „Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija“, *Valstybės žinios*, 1995-05-16, Nr. 40-987.

²⁷ Council of Europe, *Fact sheet - Collective expulsions of aliens* (Council of Europe: European Court of Human Rights, 2023), 1, https://www.echr.coe.int/Documents/FS_Collective_expulsions_ENG.pdf

²⁸ Europos Taryba, *supra note*, 16: 4.

²⁹ „1975 m. spalio 3 d. Europos Žmogaus Teisių Komisijos sprendimas byloje *Becker prieš Daniją*“, ECLI:CE:ECHR:1975:1003DEC000701175.

³⁰ *Ibid.*

galimybė pateikti argumentus prieš jo išsiuntimą kompetentingoms institucijoms. pagrindu. Šiose bylose kiekvienas pareiškėjas pateikė individualų prašymą imigracijos institucijoms ir galėjo pateikti argumentus prieš jo deportaciją į Kroatiją. Todėl valdžios institucijos atsižvelgė ne tik į bendrą situaciją, bet ir į kiekvieno pareiškėjo kilmę bei riziką, su kuria jis tariamai susidurs grįžus. Be to, EŽTT pažymėjo, jog atmesdamos jų prašymus, valdžios institucijos priėmė individualius sprendimus dėl kiekvieno pareiškėjo padėties.³¹

Tik 2002 m. EŽTT nustatė pirmąją šios garantijos pažeidimą byloje *Čonka prieš Belgiją*. Šioje byloje EŽTT nusprendė, kad išsiuntus prieglobsčio prašytojų romų grupę buvo pažeistas EŽTK 4 protokolo 4 straipsnis. EŽTT nebuvo įtikintas, kad į kiekvieno išsiunčiamos grupės nario asmenines aplinkybes buvo individualiai atsižvelgta. Šioje byloje buvo nustatyta, jog visiems asmenims buvo liepta tuo pačiu metu atvykti į tam tikrą policijos komisariatą, kur šiems asmenims buvo surašyti įsakymai, kuriais buvo pranešta apie tų asmenų išsiuntimą. Minėti įsakymai buvo identiški, o taip pat, pažymėtina ir tai, jog šie asmenys buvo išsiųsti slapta, kadangi jiems nebuvo iš anksto pranešta apie planuojamą išsiuntimą. Negana to, jiems trūko galimybių pasinaudoti teisininkų pagalba ir nebuvo užbaigta prieglobsčio procedūra.³² Kitoje byloje, *Hirsi Jamaa ir kt. prieš Italiją*, EŽTT nustatė, kad EŽTK 4 protokolo 4 straipsnį pažeidė Italijos valdžios institucijos. Ši byla buvo susijusi su Somalio ir Eritrėjos migrantais, keliaujančiais iš Libijos, kuriuos Italijos valdžios institucijos sulaikė jūroje ir išsiuntė atgal į Libiją. Šioje byloje EŽTT nusprendė, kad draudimas išsiųsti taikomas ir tada, kai priemonių imamasi atviroje jūroje. EŽTT atsižvelgė į tarptautinės teisės ir ES teisės normas dėl veiksmų jūroje ir pakrančių apsaugos tarnybų bei su valstybių vėliavomis plaukiojančių laivų pareigų, taip pat ir tarptautiniuose vandenyse, kurie tebeprisiklauso valstybės teritorijai (kaip tai suprantama pagal EŽTK 1 straipsnį).³³ Taip pat, byloje *Sultani prieš Prancūziją* pareiškimą EŽTT pateikęs asmuo, kuriam buvo atsisakyta suteikti prieglobstį Prancūzijoje, pasiskundė dėl to, koku būdu jį buvo ketinama grąžinti į Afganistaną. Pareiškėjas tvirtino, kad jeigu jis būtų išsiųstas užsakomuoju skrydžiu kartu su kitų asmenų grupe, tai būtų kolektyvinis išsiuntimas, kuris yra uždraustas EŽTK 4 protokolo 4 straipsnyje. Atsakydamas į tai EŽTT pakartojo, kad kolektyvinį išsiuntimą reikia suprasti kaip priemonės, kuriomis užsieniečiai verčiami grupėmis išvykti iš šalies, išskyrus tuos atvejus, kai pagrįstai ir objektyviai ištiriamos kiekvieno su tokia grupe išsiunčiamo užsieniečio asmeninės aplinkybės. Tad, jeigu kiekvienam tokiam asmeniui atskirai suteikiama galimybė kompetentingoms institucijoms argumentuoti, kodėl jo išsiųsti negalima (o pareiškėjui tokia galimybė buvo suteikta),

³¹ „Europos Žmogaus Teisių Teismo 1999 m. vasario 23 d. sprendimas byloje Andric prieš Švediją“, ECLI:CE:ECHR:1999:0223DEC004591799

³² „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2002 m. vasario 5 d. sprendimas byloje Čonka prieš Belgiją“, ECLI:CE:ECHR:2002:0205JUD005156499, pnk. 5-8.

³³ „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2012 m. vasario 12 d. sprendimas byloje Hirsi Jamaa ir kt. prieš Italiją“, ECLI:CE:ECHR:2012:0223JUD002776509, pnk. 176-186.

tai vien dėl to, kad keli užsieniečiai išsiunčiami panašiais sprendimais arba viena grupe dėl praktinių priežasčių, negalima daryti išvados, kad tai yra kolektyvinis išsiuntimas.³⁴ Taigi, galima daryti išvadą, jog kolektyvinis išsiuntimas įvyksta, kai kartu atitinka du elementus, t. y. tais atvejais, kai užsieniečiai išsiunčiami kartu su kitais panašioje situacijoje esančiais užsieniečiais deramai neišnagrinėjus jų pačių individualių situacijų.³⁵

Kolektyvinio užsieniečių išsiuntimo draudimas gali būti vertinamas kaip svarbi procesinė garantija, užtikrinanti, *inter alia*, negrąžinimo principo laikymąsi (EŽTK 4 protokolo 4 straipsnio ryšis su EŽTK 3 straipsniu bus aptariamas atskirai).³⁶ Kaip pareiškė Europos Tarybos žmogaus teisių komisaras, dėl kolektyvinio migrantų išsiuntimo ar apgrėžimo valdžios institucijos negali įvertinti migrantų apsaugos poreikių ir užtikrinti, kad migrantai naudojasi savo žmogaus teisėmis ir pagrindinėmis laisvėmis, įskaitant apsaugą nuo kankinimo.³⁷ EŽTK 4 protokolo 4 straipsnyje nustatytas tvirtas ryšys tarp draudimo kolektyvinio užsieniečių išsiuntimo ir būtinybės procedūrinių bei teisėtų garantijų.³⁸

Iš pradžių gana diskretiškas kolektyvinio išsiuntimo draudimas įgijo svarbą EŽTT jurisprudencijoje po Europos sienų politikos pokyčių. Įvairiose nutartyse EŽTT rėmėsi EŽTK 4 protokolo 4 straipsniu, kuriuo pasmerkama apgrėžimo politika, kurią sudarė sistemingas prieglobsčio prašytojų išsiuntimas, kai tik jie pasiekė Europos teritoriją arba net nespėjo jos pasiekti, taip užkertant kelią prieglobsčio suteikimo procedūrai.³⁹ Bylose *Sharifi ir kt. prieš Italiją ir Graikiją* bei *N.D. ir N.T. prieš Ispaniją* (šiuo atveju turimas omeny 2017 m. spalio 3 d. sprendimas), EŽTT pasmerkė greitą ir neatidėliotiną užsieniečių išsiuntimą, kai tik jie įplaukė į Italijos uostus iš Graikijos (*Sharifi ir kt. prieš Italiją ir Graikiją*) arba kirto Ispanijos ir Maroko sieną Meliloje (*N.D. ir N.T. prieš Ispaniją*).⁴⁰ Kiekvienoje iš šių nutarčių tinkamai nebuvo išnagrinėta individuali pareiškėjų padėtis, o EŽTT motyvuose buvo pabrėžiama, kad jie nebuvo identifikuoti ir jiems nebuvo suteikta galimybė pradėti prieglobsčio procedūros. Jau minėtas sprendimas *Hirsi Jamaa prieš Italiją* atvertė naują jurisprudencijos kryptį, kurioje procedūrinės garantijos yra EŽTT motyvų pagrindas. Doktriniuose komentaruose pabrėžiama, kad šioje byloje įtvirtintos procedūrinės garantijos yra tokios, kad dėl jų valstybės įpareigtos suteikti

³⁴ Europos Žmogaus Teisių Teismo 2007 m. rugsėjo 20 d. sprendimas byloje *Sultani prieš Prancūziją*“, ECLI:CE:ECHR:2007:0920JUD004522305, pnk. 81-84.

³⁵ „Collective expulsion or not? Individualisation of decision making in migration and asylum law“, EU Immigration and Asylum Law and Policy, žiūrėta 2023 m. sausio 31 d., <https://eumigrationlawblog.eu/collective-expulsion-or-not-individualisation-of-decision-making-in-migration-and-asylum-law/>

³⁶ *Ibid.*

³⁷ *Ibid.*

³⁸ *Ibid.*

³⁹ Arpine Babayan, „Prieglobsčio suteikimas pabėgėlių krizės kontekste: grėsmės ir galimybės“, *Teisės mokslo pavasaris* 2016 (2016) 49, <https://www.tf.vu.lt/wp-content/uploads/2016/02/VU-TF-SMD-Teises-mokslo-pavasaris-2016.pdf#page=50>

⁴⁰ „Collective expulsion or not? Individualisation of decision making in migration and asylum law“, *op. cit.*

prieigą prie prieglobsčio prašytojams, patenkantiems į jų jurisdikciją, įskaitant tuos, kurie išgelbėti atviroje jūroje.⁴¹

Dėl to kyla klausimas, kiek procedūrinių garantijų gali išplaukti iš kolektyvinio išsiuntimo draudimo. Pavyzdžiui, bylos *Khlaifia prieš Italiją* pareiškėjai kartu su kitais asmenimis išplaukė iš Tuniso norėdami pasiekti Italijos krantus. Po kelių valandų jūroje laivai buvo sulaikyti Italijos policijos, kuri palydėjo juos iki Lampeduzos salos uosto. Pareiškėjai buvo apgyvendinti neteisėtų migrantų centre, bet centras sudegė ir pareiškėjai buvo persiųsti į Sicilijos salą. Buvo išleisti įsakymai išsiųsti šiuos asmenis iš šalies, bet, kaip teigia patys pareiškėjai, jiems apie tai nebuvo pranešta – jie buvo nuvežti į Tuniso oro uostą ir ten paleisti. Nagrinėjant šį atvejį svarbu atkreipti dėmesį, kad nors sprendimai buvo pateikti kiekvienam asmeniui atskirai, juose buvo vartojamos tos pačios formulotės, taigi jie skyrėsi vienas nuo kito tik asmeniniais šių asmenų duomenimis, todėl galima pagrįstai manyti, jog šiuo atveju įvyko kolektyvinis užsieniečių išsiuntimas iš šalies. Nė viename iš sprendimų nebuvo nurodyta, kuo situacija yra specifinė. Be to, Italija nepateikė jokių dokumentų, patvirtinančių, kad kiekvieno pareiškėjo išsiuntimas iš šalies buvo priimtas atskirai, atsižvelgiant į tam tikras individualias situacijos ypatybes. Pastebėtina, kad yra žinoma, jog tuo laikotarpiu su kitais užsieniečiais buvo elgiamasi taip pat, kaip ir su pareiškėjais. Dvišaliai susitarimai su Tunisu nebuvo publikuoti ir numatė neteisėtų migrantų repatrijavimą iš Tuniso supaprastinta tvarka tik nustačius asmens duomenis gaunant juos iš Tuniso konsulinių įstaigų. Jau šie faktai liudija, kad pareiškėjai nebuvo teisingai individualizuoti ir kiekvieno iš jų padėtis nebuvo tinkamai išnagrinėta.⁴² Šioje byloje EŽTT aiškiai nurodė, kad būtina rasti pusiausvyrą tarp imperatyvios ir veiksmingos pagrindinių teisių apsaugos, kuriai reikalingos procedūrinės garantijos, ir veiksmingos sienų kontrolės. EŽTT taip pat nurodė, jog tokiais atvejais susiduriama ir su praktiniais sunkumais, kuriuos sukelia staigus masinis migrantų antplūdis.⁴³

Dabar, kai ES po 2015 m. krizės pertvarko savo migracijos ir prieglobsčio politiką, tokie EŽTT jurisprudencijos pokyčiai reikalauja plačiau apmąstyti migracijos ir prieglobsčio srityje priimtų administracinių sprendimų individualizavimą.⁴⁴

Kaip paaiškinta pirmiau, kolektyvinio išsiuntimo draudimas EŽTT praktikoje buvo gana diskretiškas. Iki 2022 m. EŽTK 4 protokolo 4 straipsnio pažeidimai buvo EŽTT nustatyti 7 bylose,⁴⁵ t. y. EŽTK 4 protokolo 4 straipsnio pažeidimas buvo nustatytas ypatingomis ir išskirtinėmis aplinkybėmis, kai buvo įrodyta, kad egzistuoja politika, kuria siekiama sistemingai

⁴¹ „Collective expulsion or not? Individualisation of decision making in migration and asylum law“, *supra note*. 35.

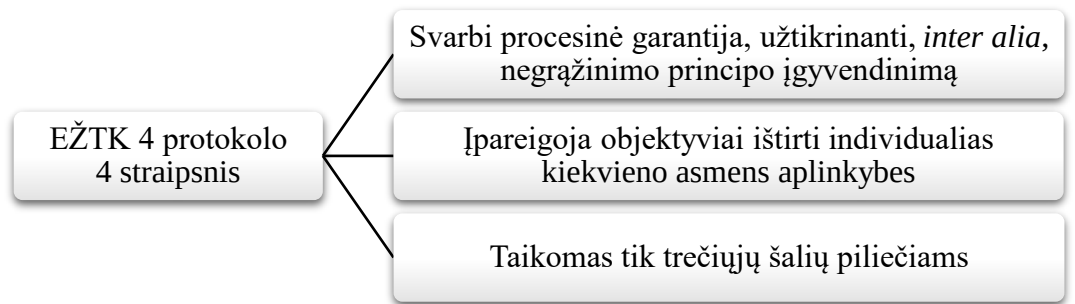
⁴² „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2016 m. gruodžio 15 d. sprendimas byloje *Khlaifia ir kt. prieš Italiją*“, ECLI:CE:ECHR:2016:1215JUD001648312, pnk. 272-281.

⁴³ *Ibid.*, pnk. 279.

⁴⁴ „Collective expulsion or not? Individualisation of decision making in migration and asylum law“, *op. cit.*

⁴⁵ Council of Europe, *supra note*, 27: 1-9.

išsiųsti tam tikrą užsieniečių grupę.⁴⁶ Visgi, tarptautinės bendruomenės nuomone, net ir atsižvelgiant į EŽTT jurisprudenciją, kolektyvinio išsiuntimo draudimo srityje trūksta tarptautinės teisės normų tikslumo ir aiškumo. Todėl išlieka atviri klausimai dėl kolektyvinio išsiuntimo draudimo ir kaip šis draudimas taikomas asmeniui, kuris yra grupės dalis bei, pavyzdžiui, kuo kolektyvinis žmonių grupės išsiuntimas iš šalies skiriasi nuo individualių išsiuntimų iš šalies ir kokias procesines garantijas galima išvesti iš draudimo.⁴⁷

1 schema. Šaltinis: sukurta autorės.

Taigi, atsižvelgiant į tai, galima teigti, jog kolektyvinio išsiuntimo vadinamas veiksmas, kai asmenys grupėmis išsiunčiami iš kokios nors teritorijos arba valstybės, o sprendimas juos išsiųsti priimamas pagrįstai ir objektyviai neištyrus individualių kiekvieno asmens aplinkybių. Kolektyvinio išsiuntimo draudimu siekiama užtikrinti, kad kiekvienas nepilietis asmuo nebūtų išsiųstas pagrįstai ir objektyviai neišnagrinėjus konkrečių jo asmens bylos aplinkybių (EŽTK 4 protokolo 4 straipsnio taikymo apimtis pavaizduota 1 schemeje). Pagausėjus EŽTT praktikai dėl kolektyvinio išsiuntimo, šio teismo teisėjai įvertino skirtingus šio draudimo aspektus. Nors EŽTT praktika nustato veiksmingas procesines garantijas, užkertančias kelią asmenų kolektyviniam išsiuntimui, daugeliu atžvilgių argumentacija vis dar išlieka nenuosekli, ypač susijusi su individualaus patikrinimo lygiu, kurio reikalaujama pagal kolektyvinio išsiuntimo draudimą EŽTK 4 protokolo 4 straipsnio prasme. Todėl, atsižvelgiant į tai bei į tai, jog EŽTK 4 protokolo 4 straipsnio formuluotė išlieka trumpa ir gana miglota, taip pat į tai, jog EŽTK 15 straipsnis, kuriuo leidžiamas nukrypimas nuo įsipareigojimų nepaprastosios padėties atveju, nenurodo EŽTK 4 protokolo 4 straipsnio kaip garantijos, kuri negali būti ribojama,⁴⁸ galima teigti, jog minėtas straipsnis nėra absoliutus.

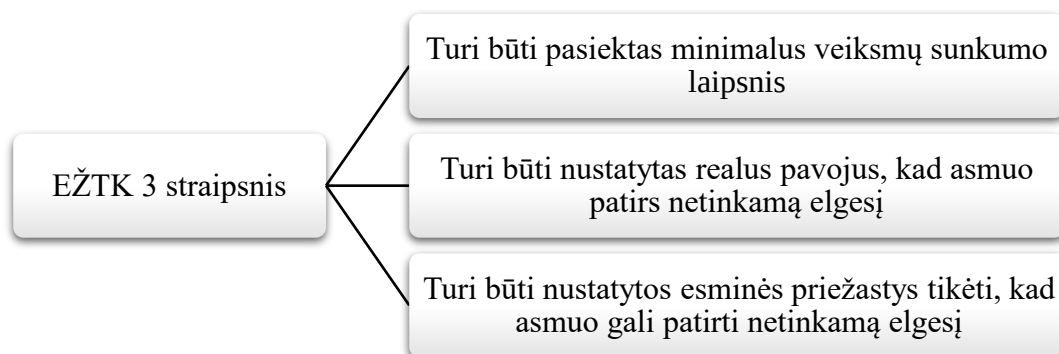
⁴⁶ „Collective expulsion or not? Individualisation of decision making in migration and asylum law“, *supra note*.

⁴⁷ Council of Europe, *supra note*, 4.

⁴⁸ „Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija“, *supra note*, 26.

1.2. EŽTK 4 protokolo 4 straipsnio ir EŽTK 3 straipsnio santykis

EŽTK 3 straipsnis numato, jog „*niekas negali būti kankinamas, patirti nežmonišką ar žeminantį jo orumą elgesį, arba būti tokiu būdu baudžiamas*“.⁴⁹ EŽTK 3 straipsnio pažeidimas išsiuntimo byloje pirmą kartą buvo nustatytas 1989 m. byloje *Soering prieš Jungtinę Karalystę*, kuri su prieglobsčio prašytojais nebuvo susijusi.⁵⁰ Šioje byloje JAV prašė išduoti iš Jungtinės Karalystės Vokietijos pilietį, kaltinamą žmogžudyste, kuriam JAV galėjo grėsti mirties bausmė. EŽTT, konstatavęs, kad mirties bausmė JAV yra teisėta, pripažino, kad egzistuoja tikimybė, jog išdavimo atveju pareiškėjas ilgam atsidurtų vadinamajame „mirties koridoriuje“, belaukdamas mirties bausmės įvykdymo. EŽTT pabrėžė, kad EŽTK 3 straipsnis nenumato išimčių, o 15 straipsnis neleidžia nukrypimų nuo jo karo ar nepaprastosios padėties atveju.⁵¹ EŽTT šiuo metu yra suformavęs praktiką bei nurodo, kad tais atvejais, kai valstybėje, į kurią asmuo išsiunčiamas, tokiam asmeniui gresia kankinimai ar kitoks nežmoniškas elgesys, tokio asmens išsiuntimas pažeis EŽTK. EŽTK 3 straipsnio taikymo sąlygos išskiriamos EŽTT praktikoje (šios sąlygos pavaizduotos 2 schemeje). Savo bylose EŽTT nurodo, jog EŽTK 3 straipsnis gali būti taikomas, kai: 1) yra būti pasiektas minimalus veiksmų sunkumo laipsnis (angl. „*a minimum level of severity*“), 2) egzistuoja realus pavojus, kad asmuo patirs netinkamą elgesį, t. y. nepakanka „vien tik galimybės“ (angl. „*mere possibility*“), bei 3) turi būti nustatytos esminės priežastys tikėti, kad asmuo gali patirti netinkamą elgesį, t. y. nėra reikalaujama įrodyti pavojų.⁵²

2 schema. Šaltinis: sukurta autorės.

EŽTK 3 straipsnio kontekste aktualus įrodinėjimo klausimas, kad asmeniui gresia netinkamas elgesys, o griežti įrodinėjimo reikalavimai kai kurių autorių laikomi kaip pagrindinė

⁴⁹ „Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija“, *supra note*, 26.

⁵⁰ United Nations High Commissioner for Refugees, *Part 2.1 – Fact Sheet on Article 3 of the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms* (2003), 1-2, <https://www.unhcr.org/3ead2d262.pdf>

⁵¹ „Europos Žmogaus Teisių Teismo 1989 m. liepos 7 d. sprendimas byloje *Soering prieš Jungtinę Karalystę*“, ECLI:CE:ECHR:1989:0707JUD001403888, pnk. 88-91.

⁵² United Nations High Commissioner for Refugees, *supra note*, 15: 3, 11.

kliūtis daugeliui prieglobsčio prašytojų ginti savo teises pagal minėtą straipsnį.⁵³ EŽTT pozicija šiuo požiūriu laikui bėgant kinta. Pažymėtina, jog vienas iš svarbiausių įrodinėjimo aspektų yra išgrynintas byloje *Vilvarajah ir kt. prieš Jungtinę Karalystę* (1991 m.). Šioje byloje EŽTT nustatė, jog „individualizacijos“ kriterijus, kuris reiškia, kad asmuo turi būti individualiai paveiktas netinkamo elgesio pavojaus ir, kad jo padėtis, lyginant su visais kitais asmenimis toje šalyje, turi būti kitokia, tam, kad būtų galima pripažinti individualios grėsmės jo atveju buvimą, yra svarbus,⁵⁴ nors kitose EŽTT bylose (kaip, pavyzdžiui, bylos *Salah Sheek prieš Nyderlandus*, *Sufi ir Elmi prieš Jungtinę Karalystę*) „individualizacijos“ reikalavimas buvo mažiau griežtai taikomas.⁵⁵ Pavyzdžiui, 1991 m. byloje *Vilvarajah ir kt. prieš Jungtinę Karalystę* buvo iškeltas reikalavimas įrodyti, jog pareiškėjo padėtis yra blogesnė nei kitų, be to buvo reikalaujama identifikuoti tam tikrus specialius pareiškėjo bruožus bei aplinkybes, kurios galėtų išskirti jį iš kitų asmenų toje šalyje,⁵⁶ tuo tarpu vėlesnėje byloje EŽTT nekėlė reikalavimo identifikuoti specialiųjų bruožų, jei buvo nustatyta, kad grupei, kuriai grėse netinkamas elgesys, priklausė pats pareiškėjas.⁵⁷ EŽTT teigimu, tokiais atvejais, kuomet pareiškėjas nurodo, kad yra grupės narys, su kuria sistemingai elgiamasi netinkamai 3 straipsnio prasme, minėto straipsnio apsauga taikoma tik tada, kai toks asmuo pateikia įrodymus, kad yra rimtos priežastys manyti, kad tokia praktika egzistuoja.⁵⁸ Tokiomis aplinkybėmis EŽTT nekelia reikalavimo, jog pareiškėjas nurodytą jį išskiriančias papildomas savybes, jei dėl to EŽTK 3 straipsnyje įtvirtinta apsauga taptų „iliuzine“ – tokiu atveju būtų atsižvelgiama į pareiškėjo informaciją bei pareiškimus apie tokios grupės padėtį pareiškėjo kilmės valstybėje.⁵⁹ Vėliau, pavyzdžiui, byloje *Sidikovy prieš Rusiją* EŽTT nagrinėjo ar kilmės valstybėje yra užtikrinamas pakankamas žmogaus teisių lygis bei kalbėdamas apie individualų pavojų grėšiantį pareiškėjui, nurodė, kad persekiojimo tam tikros grupės narių buvimas yra pakankamas tam, kad būtų nustatytas individualus pavojus.⁶⁰ Taip pat pažymėtina, jog EŽTT nustatė, kad bendro pobūdžio smurto situacija kilmės valstybėje paprastai nesukelia EŽTK 3

⁵³ Lyra Jakulevičienė, Vladimiras Siniovas, „Europos Žmogaus Teisių Konvencijos teikiama apsauga – oazė prieglobsčio prašytojams Europoje?“, *Jurisprudencija* 20 (3) (2013), 876, <https://ojs-dev.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/1498/1442>

⁵⁴ „Europos Žmogaus Teisių Teismo 1991 m. spalio 30 d. sprendimas byloje *Vilvarajah ir kt. prieš Jungtinę Karalystę*“, ECLI:CE:ECHR:1991:1030JUD001316387, pnk. 112.

⁵⁵ „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2007 m. sausio 11 d. sprendimas byloje *Salah Sheekh prieš Nyderlandus*“, ECLI:CE:ECHR:2007:0111JUD000194804, pnk. 148.

„Europos Žmogaus Teisių Teismo 2011 m. birželio 28 d. sprendimas byloje *Sufi ir Elmi prieš Jungtinę Karalystę*“, ECLI:CE:ECHR:2011:0628JUD000831907, pnk. 217.

⁵⁶ *Vilvarajah ir kt. prieš Jungtinę Karalystę*, op. cit., pnk. 112.

⁵⁷ *Salah Sheekh prieš Nyderlandus*, op. cit., pnk. 148.

⁵⁸ „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2008 m. vasario 28 d. sprendimas byloje *Saadi prieš Italiją*“, ECLI:CE:ECHR:2008:0228JUD003720106, pnk. 132.

⁵⁹ *Salah Sheekh prieš Nyderlandus*, op. cit., pnk. 148.

⁶⁰ „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2013 m. birželio 20 d. sprendimas byloje *Sidikovy prieš Rusiją*“, ECLI:CE:ECHR:2013:0620JUD007345511, pnk. 146, pnk. 149.

straipsnio pažeidimų išsiuntimo kontekste,⁶¹ visgi neatmetama galimybė, kad intensyvumo lygis tokioje situacijoje gali būti pasiektas toks, kad EŽTK 3 straipsnis išsiuntimo atveju vis dėlto būtų pažeistas.⁶² Pavyzdžiui, byloje *N. A. prieš Jungtinę Karalystę* EŽTT pripažino galimybę, jog visų išsiuntimų uždraudimą gali nulemti bendro smurto pavojus konkrečioje valstybėje.⁶³ Be to, EŽTT konstatavo, jog bendros padėties rimtumas (ne tik smurto intensyvumas), tam tikrais atvejais gali lemti bylos baigtį prieglobsčio prašytojo naudai, kaip, pavyzdžiui, buvo nuspręsta byloje *M. S. S. prieš Graikiją ir Belgiją*. Šioje byloje įvertinęs bendro pavojaus situaciją, EŽTT pripažino pažeidimu ne vien individualias aplinkybes, bet bendrą prieglobsčio prašytojų padėtį priimančiojoje valstybėje.⁶⁴ Taip pat, pažeidimai buvo pripažinti ir tais atvejais, kai buvo nustatyti asmeninės aplinkybės, bendri pavojai arba abu minėti elementai.⁶⁵ Pavyzdžiui, byloje *Sufi ir Elmi prieš Jungtinę Karalystę* EŽTT pažymėjo, jog bendro smurto situacija, kuri gali įtakoti blogą pareiškėjo padėtį kilmės valstybėje, nėra vienintelis grėsiantis pavojus, kurį sugrąžintas asmuo gali patirti. Šioje byloje EŽTT nurodė, jog kilmės valstybės vietose, kur yra žemiausias bendro smurto lygis, žmogaus teisių padėtis – blogiausia. Atsižvelgiant į tai, EŽTT nurodė, jog net jeigu pareiškėjas nepatirs netinkamo elgesio, kurį įtakoja bendro smurto pavojus, pareiškėjas tam tikrose vietovėse vis tiek gali susidurti su realiu netinkamo elgesio pavojumi dėl žmogaus teisių padėties.⁶⁶ Taip pat, byloje *Sufi ir Elmi prieš Jungtinę Karalystę* EŽTT kalbėdamas apie kitas kilmės valstybės vietas pažymėjo, kad būtų galima daryti išvadą, jog bendro smurto pavojus kilmės valstybėje yra pakankamai intensyvus, kadangi išlieka pavojus grąžinamam asmeniui susidurti su netinkamo elgesio pavojumi vien dėl buvimo toje vietoje (pvz., Mogadiše).⁶⁷ Visgi atkreiptinas dėmesys, jog „individualizacijos“ reikalavimas EŽTT nėra atmetamas. Pavyzdžiui, byloje *Mo. M. prieš Prancūziją* buvo pripažintas EŽTK 3 straipsnio pažeidimas, nes buvo nustatyta, kad bendra padėtis kilmės valstybėje nebuvo stabili, o taip pat pats pareiškėjas pateikė pakankamai įrodymų, kad, jei bus grąžintas į savo kilmės valstybę, dėl savo asmeninės situacijos jis patirs netinkamą elgesį.⁶⁸ Taip pat, kitoje byloje, EŽTT, skirtingai nei byloje *Vilvarajah ir kt. prieš Jungtinę Karalystę*, kurioje EŽTT nustatė, kad byloje buvo specialūs pareiškėją iš kitų išskiriantys požymiai, kadangi pareiškėjas buvo vienas iš Tadžikistano politinės opozicijos lyderių, dėl kurių Rusijos valdžios institucijos turėjo numatyti, kad su juo Tadžikistane gali būti elgiamasi

⁶¹ „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2008 m. liepos 17 d. sprendimas byloje NA prieš Jungtinę Karalystę“, ECLI:CE:ECHR:2008:0717JUD002590407, pnk. 114.

⁶² *Ibid.*, pnk. 115.

⁶³ *Ibid.*, pnk. 116.

⁶⁴ „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2011 m. sausio 21 d. sprendimas byloje M. S. S. prieš Belgiją ir Graikiją“, ECLI:CE:ECHR:2011:0121JUD003069609, pnk. 357-358, pnk. 401.

⁶⁵ *Sufi ir Elmi prieš Jungtinę Karalystę, supra note*, 55: pnk. 272, pnk. 293.

⁶⁶ *Ibid.*, pnk. 272.

⁶⁷ *Ibid.*, pnk. 293.

⁶⁸ „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2013 m. balandžio 18 d. sprendimas byloje Mo. M. prieš Prancūziją“, ECLI:CE:ECHR:2013:0418JUD001837210, pnk. 38, pnk. 43.

netinkamai. Todėl šioje byloje EŽTT konstatavo, jog buvo pažeistas EŽTK 3 straipsnis, nors nustatyti, ar pareiškėjas patyrė netinkamą elgesį, kai buvo neteisėtai grąžintas į Tadžikistaną, nebuvo įmanoma.⁶⁹ Taigi, galima teigti, jog minėtose bylose, nagrinėdamas individualios grėsmės ir bendro pobūdžio pavojaus santykį, EŽTT išplėtė EŽTK 3 straipsnio taikymą (pavyzdžiui, grupiniu pagrindu, tam tikrais išskirtiniais atvejais ar pan.).

Taigi galima teigti, jog apsauga nuo išsiuntimo pagal EŽTK 3 straipsnį yra pakankamai aiškiai susiformavusi EŽTT bylu pagrindu, dėl ko yra dažniausiai prieglobsčio prašytojų naudojama pagal konvenciją, tuo tarpu pastebėtina, jog kolektyvinio išsiuntimo atvejai (nustatyti EŽTK 4 protokolo 4 straipsnio pažeidimai) EŽTT yra reti. Visgi, viena pagrindinių kliūčių prieglobsčio prašytojams ginti savo teises pagal EŽTK 3 straipsnį – pavojaus individualizavimo reikalavimas, kuris, kai kurių autorių nuomone, artimiausiu metu gali apskritai išnykti, nes formuodamas praktiką EŽTT pradeda pripažinti ir pavojus, kurie kyla dėl intensyvios smurto ar rimos žmogaus teisių padėties situacijos bei priklausymo tam tikrai asmenų grupei.⁷⁰ Pažymėtina, jog remiantis šiuo metu išvystyta EŽTT praktika, apsaugos pagal šį straipsnį veiksmingumo požiūriu svarbus klausimas dėl suteikiamo statuso, sustabdžius išsiuntimą, nėra išspręstas, nors atrodo, kad EŽTT pozicija dėl elgesio su asmeniu po išsiuntimo sustabdymo keičiasi pripažįstant, jog turi būti užtikrinamas bent pagrindinių poreikių tenkinimas. EŽTT jurisprudencijos pagrindu viena iš reikšmingiausių apsaugos nuo išsiuntimo pasekmių – tai pareiga netaikyti Dublino reglamento ES valstybių narių tarpusavio išsiuntimuose tais atvejais, jei ES valstybėje narėje nėra laikomasi EŽTK pripažintų teisių.⁷¹

Pažymėtina, kad daugeliu atveju bylose, kuriose EŽTT nustatė kolektyvinio išsiuntimo draudimo pažeidimą, buvo nustatytas ir 3 straipsnio pažeidimas. Taigi, galima teigti, kad kolektyvinio išsiuntimo draudimas yra glaudžiai susijęs su negrąžinimo principu.⁷² Pavyzdžiui, byloje *N. D. ir N. T. prieš Ispaniją*, teisėja Pauliine Koskelo pabrėžė tvirtą ryšį tarp EŽTK 4 protokolo 4 straipsnio taikymo srities ir negrąžinimo principo. Pasak P. Koskelo, dėl tvirto ryšio tarp EŽTK 4 protokolo 4 straipsnio ir negrąžinimo principo, EŽTK 4 protokolo 4 straipsnis neturėtų būti taikomas bylose, nesusijusiose su EŽTK 3 straipsniu. Tokiu būdu teisėja Koskelo siūlo gana radikalčiai apriboti EŽTK 4 protokolo 4 straipsnio taikymo sritį.⁷³ Pavyzdžiui, minėtoje *Khlaifia prieš Italiją* byloje, EŽTT „sumažino“ procedūrines garantijas pagal EŽTK 4 protokolo 4 straipsnį, nes nebuvo grąžinimo rizikos išsiuntimo atveju. Vis dėlto tam tikrų autorių nuomone,

⁶⁹ „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2010 m. rugsėjo 23 d. sprendimas byloje Iskandarov prieš Rusiją“, ECLI:CE:ECHR:2010:0923JUD001718505, pnk. 131.

⁷⁰ Lyra Jakulevičienė, Vladimiras Siniovas, *supra note*, 52: 865.

⁷¹ United Nations High Commissioner for Refugees, *UNHCR Manual On Refugee Protection And The European Convention On Human Rights*, (2006), 7, 79-80, <https://www.refworld.org/pdfid/3f4cd5c74.pdf>

⁷² „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2020 m. vasario 13 d. sprendimas byloje N. D. ir N. T. prieš Ispaniją“, ECLI:CE:ECHR:2020:0213JUD000867515, teisėjos Pauliine Koskelo atskiroji nuomonė, pnk. 23.

⁷³ *Ibid.*, pnk. 43.

teisėjos P. Koskelo išsakytas požiūris daugeliu atžvilgių yra problemiškas. Pavyzdžiui, EŽTK 4 protokolo 4 straipsnio taikymo sritį susiejant tik su negražinimo principo atvejais, visų pirma būtų sumažinta daugybė situacijų, kai ši nuostata galėtų būti taikoma kitaip. Antra, nuostata taptų beveik nenaudinga, nes identiškas rezultatas būtų pasiektas naudojant 2 ir 3 straipsniuose numatytą apsaugą, taikant negražinimo principą.⁷⁴ Todėl kolektyvinio išsiuntimo draudimas turėtų būti vertintinas kaip garantija, nepriklausoma nuo negražinimo principo, kaip savarankiška garantija, taikoma tais atvejais, kai manoma, kad 3 straipsnis nėra tinkamas. Tai ypač svarbu kolektyvinio išsiuntimo atveju.⁷⁵ Tokiai nuomonei pritarė ir JTVPK, kuris nurodė, kad kolektyvinio išsiuntimo draudimas iš esmės yra tinkamo proceso reikalavimas, į kurį turėtų būti atsižvelgta atskirai. Pasak JTVPK, bet kuri valstybė, svarstanti nepiliečių grupės išsiuntimą, turi deramai ir sąžiningai atsižvelgti į visas individualias aplinkybes, kurios gali prieštarauti kiekvieno konkretaus grupės asmens išsiuntimui.⁷⁶ JTVPK teigimu, grąžinimo rizika yra vienas iš tokių aspektų, o kolektyvinis išsiuntimas yra prielaida negražinimo principui įgyvendinti.⁷⁷

Taigi, atsižvelgiant į tai, galima teigti, jog kolektyvinio išsiuntimo draudimas yra glaudžiai susijęs su negražinimo principu. Pasitaiko bylų, kuriuose EŽTT konstatavo abiejų principų (negražinimo bei kolektyvinio išsiuntimo draudimo) pažeidimus, ir, nors kai kurių autorių nuomone, šie principai turėtų būti visada taikomi kartu, šiuo metu laikomasi ir kitos pozicijos, t. y. teigiama, jog kolektyvinio išsiuntimo draudimas turėtų būti vertintinas kaip garantija, nepriklausoma nuo negražinimo principo. Darytina išvada, jog EŽTT jurisprudencija suteikė kolektyvinio išsiuntimo draudimui savarankišką prasmę, kurios taikymo sritis yra platesnė nei EŽTK 3 straipsnio taikymo sritis.

1.3. EŽTK 4 protokolo 4 straipsnio ir Chartijos 19 straipsnio santykis

Chartijos 19 straipsnis numato, kad „1. Kolektyvinis asmenų išsiuntimas draudžiamas. 2. Niekas negali būti perkeltas, išsiųstas ar išduotas į valstybę, kurioje jam gresia mirties bausmė arba kurioje jis gali patirti kankinimų ar kitokį nežmonišką ar žeminantį elgesį arba būti taip

⁷⁴ Stefano Zirulia, Steve Peers, „A template for protecting human rights during the ‘refugee crisis’? Immigration detention and the expulsion of migrants in a recent ECtHR Grand Chamber ruling“, EU Law Analysis, žiūrėta 2023 m. sausio 31 d., <http://eulawanalysis.blogspot.com/2017/01/a-template-for-protecting-human-rights.html>

⁷⁵ Marcello Di Filippo, „Walking the (Barbed) Wire of the Prohibition of Collective Expulsion: An Assessment of the Strasbourg Case Law“, *Diritti umani e diritto internazionale*, 15, issue no. 2 (2020): 7, https://www.researchgate.net/publication/342281841_Walking_the_barbed_wire_of_the_prohibition_of_collective_expulsion_An_assessment_of_the_Strasbourg_case_law/link/5eeba126a6fdcc73be85cfbd/download

⁷⁶ United Nations High Commissioner for Refugees, *UNHCR intervention before the European Court of Human Rights in the case of Hirsi and Others v. Italy* (2011), 4-6, <https://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain?docid=4e0356d42&page=search>

⁷⁷ *Ibid.*, 4-6.

baudžiamas“.⁷⁸ Šio straipsnio 1 dalies esmė ir taikymo sritis yra tokia pati kaip EŽTK 4 protokolo 4 straipsnio dėl kolektyvinio išsiuntimo. Jo tikslas – garantuoti, kad kiekvienas sprendimas būtų grindžiamas konkrečiu tyrimu ir kad vienu sprendimu nebūtų galima išsiųsti iš šalies visus tam tikros valstybės pilietybę turinčius asmenis. Chartijos 19 straipsnio 2 dalis apima atitinkamą EŽTT teisminę praktiką, susijusią su EŽTK 3 straipsniu (bylos *Ahmed prieš Austriją*, *Soering prieš Jungtinę Karalystę*).⁷⁹ Taigi galima teigti, jog Chartija taip pat draudžia kolektyvinį išsiuntimą.

Kaip buvo kalbėta aukščiau, EŽTT jurisprudencija suteikė kolektyvinio išsiuntimo draudimui savarankišką prasmę, kurios taikymo sritis yra platesnė nei EŽTK 3 straipsnio taikymo sritis. Ji garantuoja teisę į individualų kiekvieno užsieniečio padėties išnagrinėjimą, nepaisant netinkamo elgesio rizikos paskirties šalyje. Šis individualizavimo reikalavimas taip pat gali būti išvestas iš Chartijos 19 straipsnio 1 dalies dėl lygiavertės apsaugos principo, nustatyto Chartijos 52 straipsnio 3 dalyje.⁸⁰ Atsižvelgiant į Chartijos 52 straipsnio 3 dalį, EŽTT jurisprudencija klausimais, susijusiais su EŽTK 4 protokolo 4 straipsniu, yra lemiama Chartijos 19 straipsnio 1 dalies atžvilgiu. Todėl abiejų nuostatų aiškinimas iš esmės yra vienodas. Tačiau, priešingai nei EŽTK 4 protokole nustatytas kolektyvinio išsiuntimo draudimas, Chartijos 19 straipsnio 1 dalis taikoma visiems, t. y. Chartijos nuostata taikoma ne tik trečiųjų šalių piliečiams.⁸¹

Atsižvelgdamos į ES teisės taikymą kolektyvinio išsiuntimo klausimais, kelios NVO pabrėžė itin svarbų Slovėnijos administracinio teismo 2020 m. liepos 17 d. sprendimą. Administracinis teismas savo sprendime konstatavo, kad Slovėnijos Respublika pažeidė pareiškėjo teisę į prieglobstį (Chartijos 18 straipsnis), kolektyvinio išsiuntimo draudimą (Chartijos 19 straipsnio 1 dalis) ir negrąžinimo principą (Chartijos 19 straipsnio 2 dalis). Pareiškėjas, persekiojamas angliškai kalbančios mažumos iš Kamerūno narys, norėjo prašyti prieglobsčio Slovėnijoje, tačiau buvo išsiųstas atgal į Kroatiją. Nustatyta, kad Slovėnijos Respublika pažeidė kolektyvinio išsiuntimo draudimą, nes pareiškėjas nebuvo informuotas apie savo prieglobsčio teises, jam niekada nebuvo išduotas įsakymas dėl išsiuntimo, jis neturėjo galimybės naudotis vertėju ar teisine pagalba ir grąžinimo atveju, tiek Kroatijoje, tiek Bosnijoje ir Hercegovinoje buvo „pakankamai patikimų pranešimų apie galimą riziką EŽTK 3 straipsnio požiūriu“.⁸² Šis atvejis yra svarbus, atsižvelgiant į tai, kad teismų praktika kolektyvinio išsiuntimo klausimais yra gana kukli.

⁷⁸ „Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija“, O.J. C 326, 26.10.2012.

⁷⁹ „19 straipsnis - Apsauga perkėlimo, išsiuntimo ar išdavimo atveju“, FRA European Union Agency for Fundamental Rights, žiūrėta 2023 m. sausio 31 d., <https://fra.europa.eu/lt/eu-charter/article/19-apsauga-perkelimo-issiuuntimo-ar-isdavimo-atveju>

⁸⁰ Luc Leboeuf, Jean-Yves Carlier, „The Prohibition of Collective Expulsion as an Individualisation Requirement“, Law and Judicial Dialogue on the Return of Irregular Migrants from the European Union (2020): 467, https://dial.uclouvain.be/pr/boreal/object/boreal%3A236350/datastream/PDF_01/view

⁸¹ *Ibid.*, 456.

⁸² „Press Release: Court Find Slovenian State Guilty of Chain Pushback to Bosnia-Herzegovina“, Border Violence Monitoring Network, žiūrėta 2023 m. sausio 31 d., <https://www.borderviolence.eu/press-release-court-find-slovenian-state-guilty-of-chain-pushback-to-bosnia-herzegovina/>

Pažymėtina, kad iki šiol ESTT niekada nebuvo prašoma išaiškinti Chartijos 19 straipsnio 1 dalį, kas gali reikšti, jog nacionaliniai teismai nesiremia kolektyvinio išsiuntimo draudimu.⁸³

Chartijos 19 straipsnis yra glaudžiai susijęs su Chartijos 47 straipsniu, kuris garantuoja veiksmingą teisių gynimo priemonę nuo bet kokio tariamo Chartijos teisės pažeidimo.⁸⁴ Panašiai kaip ir EŽTK 13 straipsnis, užtikrinantis veiksmingą teisių gynimo priemonę kiekvienam, kurio teisės pažeidžiamos EŽTK, Chartijos 47 straipsnis taikomas visa apimtimi visais atvejais, patenkančiais į ES teisės taikymo sritį, įskaitant patikrinimus pasienyje.⁸⁵ Atsižvelgiant į galimybę gauti teisinę pagalbą, prieinamumo elementas yra numatytas 47 straipsnyje, kuriame reikalaujama, kad nemokama teisinė pagalba būtų teikiama prireikus siekiant užtikrinti veiksmingą teisę kreiptis į teismą. Grąžinimo direktyvos 13 straipsnyje išsamiau numatyta trečiosios šalies piliečio teisė į veiksmingą teisių gynimo priemonę prieš visų rūšių sprendimus, priimtus grąžinimo procedūros metu. ESTT nusprendė, kad apeliaciniai skundai dėl atsisakymo atvykti apima teisę ginčyti patikrinimų pasienyje būdus.⁸⁶ Pagal Grąžinimo direktyvos 13 straipsnio 3 ir 4 dalį „*Atitinkamam trečiosios šalies piliečiui suteikiama galimybė gauti teisinę konsultaciją, turėti atstovą ir, jei reikia, gauti lingvistinę pagalbą <...> Valstybės narės užtikrina, kad, paprašius, pagal atitinkamus nacionalinės teisės aktus ar taisykles, susijusias su teisine pagalba, būtų nemokamai suteikiama reikalinga teisinė pagalba ir (arba) atstovavimas ir gali būti užtikrinamas, kad tokia nemokama teisinė pagalba būtų teikiama ir (arba) teisiškai atstovaujama laikantis sąlygų, <...>*“.⁸⁷ Prieglobsčio procedūrų direktyvoje taip pat numatyta, kad valstybės narės užtikrina, kad apeliacinio skundo procedūrų metu gavus prašymą būtų suteikta nemokama teisinė pagalba ir atstovavimas.⁸⁸

Pažymėtina, kad EŽTK 4 protokolo 4 straipsnis ir Chartijos 19 straipsnio 1 dalis yra procedūrinės garantijos, užtikrinančios, kad migrantai nebūtų išsiųsti kaip grupė, objektyviai ir pagrįstai neišnagrinėjus individualių aplinkybių. Todėl svarbu įvertinti reikiamo individualaus patikrinimo lygį. Kaip buvo nurodyta aukščiau, vertinimas visada atliekamas kiekvienu konkrečiu atveju. Savo vertinime EŽTT pripažino ir atsižvelgė į keletą aspektų, kurie turėjo reikšmės vertinant, ar išsiuntimo priemonė buvo kolektyvinio pobūdžio, pavyzdžiui, vienoje iš bylų EŽTT

⁸³ Luc Leboeuf, Jean-Yves Carlier, *supra note*, 80: 456.

⁸⁴ Elspeth Guild, „Article 19 - Protection in the Event of Removal, Expulsion or Extradition“, iš *The EU Charter of Fundamental Rights: A Commentary*, Steve Peers, Tamara Hervey, Jeff Kenner, Angela Ward (Portland: Hart Publishing, 2014), 545.

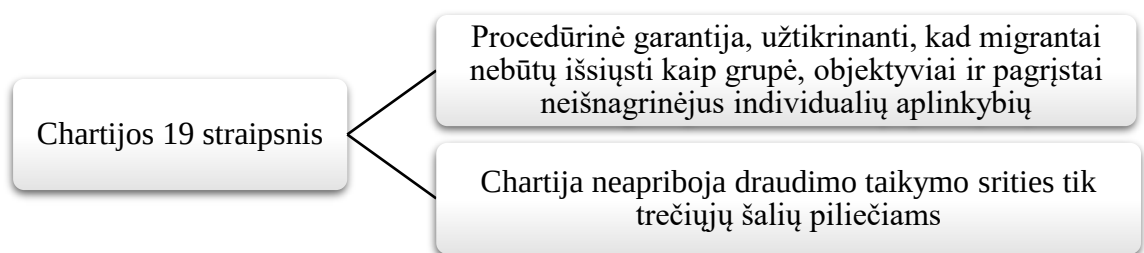
⁸⁵ Marcelle Reneman, „EU Asylum Procedures and the Right to an Effective Remedy“ (daktaro disertacija, Leideno universitetas, 2014), 259-288, 264, <https://scholarlypublications.universiteitleiden.nl/handle/1887/20403>

⁸⁶ „Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2013 m. sausio 17 d. sprendimas byloje C-23/12“, ECLI:EU:C:2013:24, pnk. 31-42.

⁸⁷ „2008 m. gruodžio 16 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2008/115/EB dėl bendrų nelegaliai esančių trečiųjų šalių piliečių grąžinimo standartų ir tvarkos valstybėse narėse“. O.J. L 348, 24.12.2008.

⁸⁸ „2013 m. birželio 26 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2013/32/ES dėl tarptautinės apsaugos suteikimo ir panaikinimo bendros tvarkos (nauja redakcija)“, O.J. L 180, 29.6.2013.

norėdamas įvertinti, ar pritaikytą priemonę galima laikyti kolektyviniu išsiuntimu, atsižvelgė į tai, kad tos pačios kilmės asmenims buvo taikoma vienoda procedūra, t. y. prieš pareiškėjų deportaciją atitinkamos politinės institucijos paskelbė, kad bus vykdomos tam tikros operacijos, ir atitinkamai institucijai davė nurodymus jas įgyvendinti, taip pat, visi susiję užsieniečiai turėjo atvykti į policijos komisariatą vienu metu, kur jiems buvo įteikti įsakymai, reikalaujantys išvykti iš teritorijos bei minėti įsakymai buvo suformuluoti identiškais terminais, o taip pat, užsieniečiams buvo labai sunku susisiekti su advokatu bei galiausiai prieglobsčio procedūra nebuvo baigta. Minėtu atveju įvertinus nurodytas aplinkybes EŽTT konstatavo, jog yra pagrindo įtarti, kad kiekvieno iš suinteresuotųjų asmenų asmeninės aplinkybės nebuvo individualiai įvertintos.⁸⁹

3 schema. Šaltinis: sukurta autorės.

Apibendrinant galima teigti, jog Chartijos 19 straipsnio 1 dalyje įtvirtinto kolektyvinio išsiuntimo draudimo apimtis ir turinys atitinka EŽTK 4 protokolo 4 straipsnį. Chartijos 19 straipsnio 1 dalyje įtvirtinto draudimo tikslas taip pat yra užtikrinti, kad kiekvienas sprendimas būtų pagrįstas konkrečiu patikrinimu ir kad nebūtų imamasi vienos priemonės visiems asmenims, turintiems konkrečios valstybės pilietybę, išsiųsti iš šalies. Tačiau svarbu tai, kad draudimas, įtvirtintas Chartijos 19 straipsnio 1 dalyje, galioja visiems, t. y. Chartija neapriboja draudimo taikymo srities tik trečiųjų šalių piliečiams (Chartijos 19 straipsnio taikymo apimtis pavaizduota 3 schemoje).

Remiantis atlikta analize darytina išvada, jog kolektyvinio išsiuntimo draudimas, įtvirtintas EŽTK 4 protokolo 4 straipsnyje, yra glaudžiai susijęs su negrąžinimo principu (EŽTK 3 straipsnis), o taip pat, Chartijos 19 straipsnio 1 dalyje įtvirtinto kolektyvinio išsiuntimo draudimo apimtis ir turinys atitinka EŽTK 4 protokolo 4 straipsnį (visgi, priešingai negu EŽTK 4 protokolo 4 straipsnis, Chartija neapriboja draudimo taikymo srities tik trečiųjų šalių piliečiams). Taip pat darytina išvada, kad savo bylose EŽTT nustatė veiksmingas procesines garantijas, kuriomis

⁸⁹ Čonka prieš Belgiją, supra note, 32: pnk. 61-63.

siekama užkirsti kelią asmenų kolektyviniam išsiuntimui, nors, pažymėtina, kad tam tikrais aspektais trūksta šio teismo argumentacijos nuoseklumo.

2. KOLEKTYVINIO UŽSIENIEČIŲ IŠSIUNTIMO DRAUDIMO TAIKYMO APIMTIS NAUJAUSIOJE EŽTT PRAKTIKOJE

Kaip buvo nurodyta aukščiau, EŽTK 4 protokolą buvo sudarytas praeito amžiaus 6-ojo dešimtmečio pradžioje, visgi ištisus dešimtmečius peticijos dėl EŽTK 4 protokolo 4 straipsnio buvo atmestos ir tik XXI a. pradžioje EŽTT nustatė pirmąją šios garantijos pažeidimą. Tačiau atsižvelgiant į šių dienų įvykius nulėmusius didelius, tame tarpe neteisėtos, migracijos srautus, EŽTT praktika kolektyvinio išsiuntimo draudimo srityje taip pat pagausėjo, kas lėmė tai, jog EŽTT įvertino skirtingus šio kolektyvinio išsiuntimo draudimo aspektus. Pažymėtina, jog EŽTT praktika nustato veiksmingas procesines garantijas, užkertančias kelią asmenų kolektyviniam išsiuntimui, tačiau šio teismo argumentacija šioje srityje išlieka nenuosekli. Atsižvelgiant į tai bei į tai, jog EŽTT praktika kolektyvinio išsiuntimo draudimo srityje kelia daug diskusijų, šioje darbo dalyje plačiau analizuojama naujausia (2020-2022 m.) EŽTT praktika kolektyvinio užsieniečių išsiuntimo draudimo kontekste.

2.1. EŽTT bylų analizė

Kolektyvinio užsieniečių išsiuntimo draudimo srityje, laikotarpyje nuo 2002 m. iki 2022 m., EŽTT įvertino 28 atvejus,⁹⁰ kurie pavaizduoti 1 lentelėje:

SPRENDIMAI EŽTT BYLOSE, KURIUOSE (NE)NUSTATYTAS EŽTK 4 PROTOKOLO 4 STRAIPSNIŲ PAŽEIDIMAS	
Nustatytas:	Nenustatytas:
2002 m. vasario 5 d. sprendimas byloje <i>Čonka prieš Belgiją</i> (Nr. 51564/99),	2007 m. rugsėjo 20 d. sprendimas byloje <i>Sultani prieš Prancūziją</i> (Nr. 45223/05),
2012 m. vasario 23 d. sprendimas byloje <i>Hirsi Jamaa ir kt. prieš Italiją</i> (Nr. 27765/09),	2009 m. balandžio 7 d. sprendimas byloje <i>Ghulami prieš Prancūziją</i> (Nr. 45302/05),
2014 m. liepos 3 d. sprendimas byloje <i>Gruziją prieš Rusiją</i> (Nr. 13255/07),	2013 m. liepos 23 d. sprendimas byloje <i>M. A. prieš Kiprą</i> (Nr. 41872/10),
2014 m. spalio 21 d. sprendimas byloje <i>Shafiri ir kt. prieš Italiją ir Graikiją</i> (Nr. 16643/09),	2015 m. liepos 21 d. sprendimas byloje <i>K. F. prieš Kiprą</i> (Nr. 41858/10),

⁹⁰ HUDOC, žiūrėta 2023 m. vasario 28 d., [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22sort%22:\[%22kdate%20Descending%22\],%22languageisocode%22:\[%22EN%22\],%22article%22:\[%22P4-4%22\],%22kthesaurus%22:\[%22341%22\],%22documentcollectionid%22:\[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22sort%22:[%22kdate%20Descending%22],%22languageisocode%22:[%22EN%22],%22article%22:[%22P4-4%22],%22kthesaurus%22:[%22341%22],%22documentcollectionid%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22]})

2016 m. gruodžio 20 d. sprendimas byloje <i>Shioshvili it kt. prieš Rusiją</i> (Nr. 19356/07), 2016 m. gruodžio 20 d. sprendimas byloje <i>Berdzenishvili ir kt. prieš Rusiją</i> (Nr. 14594/07, Nr. 14597/07, Nr. 14976/07, Nr. 14978/07, Nr. 15221/07, Nr. 16369/07, Nr. 16706/07), 2017 m. spalio 3 d. sprendimas byloje <i>N. D. ir N. T. prieš Ispaniją</i> (Nr. 8675/15, Nr. 8697/15) (2020 m. vasario 13 d. EŽTT DK priėmė naują sprendimą bei pripažino, jog pažeidimo nebuvo), 2020 m. birželio 25 d. sprendimas byloje <i>Moustahi prieš Prancūziją</i> (Nr. 9347/14), 2020 m. liepos 23 d. sprendimas byloje <i>M. K. prieš Lenkiją</i> (Nr. 40503/17, Nr. 42902/17, Nr. 43643/17), 2021 m. liepos 8 d. sprendimas byloje <i>D. A. ir kt. prieš Lenkiją</i> (Nr. 51246/17), 2021 m. liepos 8 d. sprendimas byloje <i>Shahzad prieš Vengriją</i> (Nr. 12625/17), 2021 m. lapkričio 18 d. sprendimas byloje <i>M. H. ir kt. prieš Kroatiją</i> (Nr. 15670/18), 2022 m. birželio 30 d. sprendimas byloje <i>A. B. ir kt. prieš Lenkiją</i> (Nr. 42907/17), 2022 m. birželio 30 d. sprendimas byloje <i>A. I. ir kt. prieš Lenkiją</i> (Nr. 39028/17), 2022 m. rugsėjo 22 d. sprendimas byloje <i>H. K. prieš Vengriją</i> (Nr. 18531/17), 2022 m. spalio 13 d. sprendimas byloje <i>T. Z. ir kt. prieš Lenkiją</i> (Nr. 41764/17).	2015 m. liepos 21 d. sprendimas byloje <i>A. H. ir J. K. prieš Kiprą</i> (Nr. 41903/10, Nr. 41911/10), 2015 m. liepos 21 d. sprendimas byloje <i>H. S. ir kt. prieš Kiprą</i> (Nr. 41753/10), 2016 m. gruodžio 15 d. sprendimas byloje <i>Khalaifia ir kt. prieš Italiją</i> (Nr. 16483/12), 2020 m. vasario 13 d. sprendimas byloje <i>N. D. ir N. T. prieš Ispaniją</i> (Nr. 8675/15, Nr. 8697/15), 2020 m. kovo 24 d. sprendimas byloje <i>Asady ir kt. prieš Slovakiją</i> (Nr. 24917/15), 2021 m. birželio 21 d. sprendimas byloje <i>Doumbe Nnabuchi prieš Ispaniją</i> (Nr. 19420/15), 2022 m. balandžio 5 d. sprendimas byloje <i>A. ir kt. prieš Šiaurės Makedoniją</i> (Nr. 55798/16, Nr. 55808/16, Nr. 55817/16, Nr. 55820/16, Nr. 55823/16), 2022 m. liepos 5 d. sprendimas byloje <i>M. B. ir R. A. prieš Ispaniją</i> (Nr. 20351/17).
--	---

1 lentelė. Šaltinis: sukurta autorės, remiantis EŽTT viešai prieinama informacija.

Atsižvelgiant į EŽTT išnagrinėtų bylų skaičių galima teigti, jog yra susiformavusi pakankamai plati EŽTT praktika kolektyvinio užsieniečių išsiuntimo draudimo srityje, kuri, atsižvelgiant į šių dienų aktualijas, keičiasi. Todėl, siekiant didesnio aiškumo bei siekiant atskleisti

EŽTT praktikos šioje srityje naujausius pokyčius, toliau autorė nagrinėja iki 2020 m. (imtinai) teismo nustatytus kriterijus. Aptarusi šiuos kriterijus, autorė toliau skiria dėmesį kolektyviniam užsieniečių išsiuntimui naujųjų migracijos krizių kontekste, t. y. autorė sistemingai analizuoja 2020-2022 m. priimtų sprendimų argumentaciją bei naujus EŽTT nustatytus kriterijus šioje srityje.

2. 1. 1. EŽTT nustatyti kriterijai iki 2020 m. (imtinai)

Remiantis EŽTT praktika, kuri buvo aptarta aukščiau, siekiant atskleisti kolektyvinio išsiuntimo draudimo sąvoką, pažymėtina, kad, bendrai tariant, EŽTK 4 protokolo 4 straipsnis taikomas tokiose situacijose, kai nėra užtikrinamos minėtame straipsnyje įtvirtintos garantijos, t. y. tais atvejais, kuomet užsieniečių grupei priklausančio asmens išsiunčiamas atgal į pilietybės valstybę pagrįstai ir objektyviai neišnagrinėjus konkrečių šio asmens bylos aplinkybių. Tačiau neretai EŽTT teko įvertinti, ar konkrečiu atveju pareiškėjo aplinkybės gali būti vertinamos šio straipsnio kontekste. Todėl, vertinant tam tikrų bylų aplinkybes EŽTT taip pat nustatė, kad, pavyzdžiui: EŽTK 4 protokolo 4 straipsnis taikomas tokiose situacijose, kai užsieniečių išsiuntimas vykdomas valstybės valdžios institucijų, kurios, vykdydamos savo suverenią valdžią, sulauko užsieniečių atviroje jūroje bei neleidžia migrantams pasiekti valstybės sienų ar net juos apgręžiant (angl. „push them back“ arba „pushback“) atgal į kitą valstybę (nustatyta byloje *Hirsi Jamaa ir kiti prieš Italiją*), t. y. buvo nustatyta, jog šis draudimas gali būti taikomas ir tais atvejais, kai asmenys bando patekti į kitos valstybės teritoriją ne tik sausumos keliu, o pavyzdžiui, jūra; EŽTK 4 protokolo 4 straipsnis taip pat taikomas tokiose situacijose, kai neatidėliotinas ir prievartinis užsieniečių grąžinimas vykdomas nuo sausumos sienos, po to, kai tą sieną neteisėtai ir masiškai bandė kirsti daug migrantų (2020 m. vasario 13 d. EŽTT Didžioji kolegija nustatė byloje *N.D. ir N.T. prieš Ispaniją*).⁹¹

Analizuojant EŽTT priimtų sprendimų motyvus, pažymėtina, jog EŽTT nustatė ir kitus reikšmingus kriterijus, kuriais reikėtų vadovautis kolektyvinio išsiuntimo draudimo kontekste.

2.1.1.1. Individualaus tyrimo reikalavimas

Byloje *Hirsi Jamaa ir kt. prieš Italiją* buvo patikslintas individualaus tyrimo reikalavimas. EŽTT nustatė, kad turėtų būti užtikrinta, jog kiekvieno suinteresuotojo asmens individualios

⁹¹ European Court of Human Rights, *Summary returns of migrants and/or asylum-seekers (“push-backs”) and related case scenarios*, (ECHR-KS: 2022) 4-5, <https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/summary-returns-of-migrants-and-or-asylum-seekers-push-backs-and-related-case-scenarios>

aplinkybės iš tikrųjų buvo išsamiai išnagrinėtos.⁹² Šis apibrėžimas vėliau buvo pritaikytas kolegijos sprendimuose.⁹³ Tačiau Didžioji kolegija byloje *Khlaifia ir kt. prieš Italiją* pakeitė savo požiūrį, atmesdama individualaus pokalbio būtinybę ir nustatydamą daug mažiau apsauginį dvigubą testą. Šiame sprendime Didžioji kolegija nurodė, kad 1) pakanka, kad nepilietis turėtų tikrą ir veiksmingą galimybę pateikti argumentus prieš savo išsiuntimą 2) ir, kai manoma, kad tokia galimybė buvo suteikta ir argumentai buvo pateikti, šie argumentai privalo būti tinkamu būdu išnagrinėti valstybės atsakovės valdžios institucijų.⁹⁴ Taigi, atsižvelgiant į tai, tam tikrų autorių nuomonę, tai gali nulemti reikšmingą pokytį kolektyvinio išsiuntimo draudimo srityje, kadangi remiantis sprendimu byloje *Khlaifia ir kt. prieš Italiją* įrodinėjimo pareiga atitenka pareiškėjui, t. y. ne valstybės turi įrodyti, kad jos suteikė pakankamai apsaugos priemonių, kad būtų atliktas individualus patikrinimas, o pareiškėjai, kad jie neturėjo galimybės prieštarauti jų pašalinimui. Manoma, jog šis pokytis gali virsti tik teoriniu ir iliuziniu EŽTK 4 protokolo 4 straipsnyje numatytų apsaugos priemonių egzistavimu.⁹⁵

2.1.1.2. Pareiškėjo kalto elgesio pasekmė

EŽTT nustatė, kad EŽTK 4 protokolo 4 straipsnis nebus pažeistas jeigu individualiai priimto sprendimo išsiųsti nebuvimas yra paties pareiškėjo kalto elgesio pasekmė (angl. „*applicant's own culpable conduct*“).⁹⁶ Šis kriterijus buvo nustatytas 2020 m. EŽTT DK sprendime byloje *N. D. ir N. T. prieš Ispaniją*. Ši byla dar kartą atspindi sunkumus apibrėžiant EŽTK 4 protokolo 4 straipsnio taikymo sritį. Pirmą kartą sprendimas šioje byloje buvo priimtas dar 2017 m., kuomet EŽTT nustatė, kad Ispaniją pažeidė kolektyvinio išsiuntimo draudimą. Šis EŽTT sprendimas buvo labai kritikuojamas. Galiausiai 2020 m. buvo priimtas Didžiosios kolegijos sprendimas, kuri nustatė, jog pažeidimo nebuvo – buvo nustatyta pareiškėjų kalto elgesio pasekmė.⁹⁷

2020 m. byloje *N. D. ir N. T. prieš Ispaniją* EŽTT išskyrė dvi situacijas, kuriose kolektyvinis išsiuntimas turėtų būti siejamas su paties pareiškėjo kalto elgesiu: visų pirma, tai aktyvaus bendradarbiavimo su turima individualaus apžiūros atlikimo tvarka nebuvimas ir, antra, asmenų, neteisėtai kertančių sausumos sieną, tyčia pasinaudojant dideliu jų skaičiumi ir

⁹² *Hirsi Jamaa ir kt. prieš Italiją*, *supra note*, 33: pnk. 185.

⁹³ „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2014 m. spalio 21 d. sprendimas byloje *Shafiri ir kt. prieš Italiją ir Graikiją*“, ECLI:CE:ECHR:2014:1021JUD001664309, pnk. 210.

⁹⁴ *Khlaifia ir kt. prieš Italiją*, *supra note*, 42: pnk. 276-280.

⁹⁵ *Ibid.*, atskiroji teisėjo Georgios A. Serghides nuomonė, pnk. 12, pnk. 22-26.

⁹⁶ European Court of Human Rights, *supra note*, 91: 5.

⁹⁷ „*ND and NT v. Spain*“, European Center for Constitutional and Human Rights, žiūrėta 2023 m. sausio 20 d., <https://www.ecchr.eu/en/case/nd-and-nt-v-spain/>

panaudojančių jėgą, elgesys, kai tokia situacija gali sukurti aiškiai trikdančią aplinką, kurią sunku kontroliuoti ir kuri kelia pavojų visuomenės saugumui.⁹⁸

Šioje byloje Didžioji kolegija laikėsi nuomonės, jog pareiškėjai iš tikrųjų atsidūrė neteisėtoje situacijoje, kai 2014 m. rugpjūčio 13 d. jie tyčia bandė patekti į Ispaniją, kirsdami Melilijos sienos apsaugos struktūras kaip didelės grupės dalis ir neleistinoje vietoje, pasinaudojant gausiu grupės skaičiumi, panaudojo jėgą. Dėl to Didžioji kolegija padarė išvadą, kad nebuvo pažeistas EŽTK 4 protokolo 4 straipsnis dėl pareiškėjų kaltų veiksmų.⁹⁹

Visgi, šis EŽTT sprendimas taip pat buvo kritikuojamas NVO, tarptautinių organizacijų ir mokslininkų. Kai kurių mokslininkų nuomone, remiantis šia EŽTT nustatyta išimtimi, EŽTT *de facto* įveda aiškinamąją nuostatą, suformuluotą absoliučiais terminais, kuri leidžia nukrypti nuo EŽTK įtvirtinto draudimo.¹⁰⁰ Vienas iš kritikos šaltinių buvo klausimas, ar „šokinėjimas nuo tvoros“ gali būti laikomas smurtiniu poelgiu ir ar smurtu galima pateisinti užsieniečių teises garantuojančių principų atsisakymą.¹⁰¹ 2020 m. byloje *N. D. ir N. T. prieš Ispaniją* EŽTT nurodė jėgos panaudojimą (angl. „*use of force*“), kuris dažniausiai rodo smurtinį veiksmą. Tačiau tam tikrų autorių teigimu, nėra įrodymų, kad migrantai, o ypač pareiškėjai, šiuo atveju būtų panaudoję jėgą ar kitaip smurtavo. Kai kurių autorių nuomone, remiantis tam tikrais įrodymais, valdžios institucijos panaudojo neproporcingą smurtą, kad neleistų migrantams patekti į Ispaniją.¹⁰² Taigi, atsižvelgiant į skirtingų autorių nuomonę galima teigti, jog šis sprendimas gali būti vertinamas kaip probleminis pasakojimas apie tariamai smurtaujančius migrantus, kurie planuoja dideliu kiekiu įsiveržti į ES.¹⁰³

Byloje *N.D. ir N.T. prieš Ispaniją*, EŽTT nustatė, kad pareiškėjai nepasinaudojo esamomis teisinėmis procedūromis teisėtai atvykti.¹⁰⁴ EŽTT nuomone, Beni Enzar sienos kirtimo punkte pareiškėjams buvo suteiktas veiksmingas patekimą į Ispanijos teritoriją.¹⁰⁵ Tuo tarpu, JTVPK, be kita ko, nurodė, kad nebuvo įmanoma prašyti prieglobsčio Beni Enzar sienos kirtimo punkte.¹⁰⁶ Atrodo, kad daugelis mokslininkų sutiko, kad šis sprendimas sukuria pavojingą precedentą

⁹⁸ „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2020 m. vasario 13 d. sprendimas byloje *N. D. ir N. T. prieš Ispaniją*“, ECLI:CE:ECHR:2020:0213JUD000867515, pnk. 200-201.

⁹⁹ *Ibid.*, pnk. 207, pnk. 222, pnk. 227, pnk. 231.

¹⁰⁰ Marcello Di Filippo, *supra note*, 74: 18.

¹⁰¹ Sergio Carrera, „The Strasbourg Court Judgement *N.D. and N.T. v Spain* A Carte Blanche to Push Backs at EU External Borders?“, *Robert Schuman Centre for Advanced Studies Migration Policy Centre*, EUI Working Paper RSCAS 2020/21: 1, https://cadmus.eui.eu/bitstream/handle/1814/66629/RSCAS%202020_21.pdf

¹⁰² Hanaa Hakiki, „*N.D. and N.T. v. Spain: Defining Strasbourg’s position on push backs at land?*“, Strasbourg Observers, žiūrėta 2023 m. sausio 20 d., <https://strasbourgoobservers.com/2020/03/26/n-d-and-n-t-v-spain-defining-strasbourgs-position-on-push-backs-at-land-borders/>

¹⁰³ Maximilian Pichl, Dana Schmalz, „Unlawful“ may not mean rightless. The shocking ECtHR Grand Chamber judgment in case *N.D. and N.T.*“, *Verfassungsblog*, žiūrėta 2023 m. sausio 20 d., <https://verfassungsblog.de/unlawful-may-not-mean-rightless/>

¹⁰⁴ *N. D. ir N. T. prieš Ispaniją*, *op. cit.*, pnk. 211.

¹⁰⁵ *Ibid.*, pnk. 214.

¹⁰⁶ *Ibid.*, pnk. 152.

būsimoms byloms, nes pagrindinės procesinės garantijos, kuriomis grindžiamas kolektyvinio išsiuntimo draudimas, buvo susietos su teisėto atvykimo reikalavimui.¹⁰⁷ Be to, teisėjų Lemmens, Keller ir Schembri Orland teigimu, pernelyg platus šio sprendimo aiškinimas gali pakenkti plačiam sutarimui tarptautinėje bendruomenėje dėl EŽTK įtvirtintų garantijų, ypač dėl negražinimo principo laikymosi.¹⁰⁸ Atskiroje nuomonėje teisėjai Lemmens, Keller ir Schembri Orland taip pat pateikia du svarbius aspektus, į ką reikėtų atsižvelgti norint nustatyti kolektyvinio išsiuntimo buvimą, tai 1) ar buvo pagrįstai ir objektyviai išnagrinėtos kiekvieno pareiškėjo individualios aplinkybės, ir, 2) ar tuo atveju, jei pareiškėjų individualios aplinkybės nebuvo išnagrinėtos objektyviai ir pagrįstai, tai galėtų būti susieta su jų pačių kaltu elgesiu.¹⁰⁹

Kalbant šios EŽTT nustatytos išimties kontekste, pažymėtina, jog kai kurių autorių nuomone, EŽTT turi įvertinti galimą žalą, kurią ši išimtis gali turėti būsimais kolektyvinio išsiuntimo atvejais, kadangi pernelyg platus „pareiškėjo kalto elgesio“ aiškinimas gali lemti tai, kad EŽTT visus savavališko neteisėtų migrantų išsiuntimo atvejus gali priskirti jų pačių kaltam elgesiui, dėl ko EŽTK 4 protokolo 4 straipsnis iš esmės taptų netaikomas apgrėžimo prie sienų atvejais.¹¹⁰

Toliau tęsiant pareiškėjo kalto elgesio pasekmės kriterijaus nustatymo analizę, atkreiptinas dėmesys į kitą EŽTT bylą – *Asady ir kiti prieš Slovakiją*. Šioje byloje buvo nustatyta, jog 2014 m. lapkričio mėn. Slovakijos pasienio ir užsieniečių policijos pareigūnai rado pareiškėjus sunkvežimyje. Vėliau buvo priimti individualūs sprendimai dėl pareiškėjų išsiuntimo, taip pat kiekvienam pareiškėjui buvo uždrausta 3 metams sugrįžti. Šioje byloje pareiškėjai savo prašymus grindė tuo, kad jų išsiuntimas į Ukrainą yra EŽTK 4 protokolo 4 straipsnio ir EŽTK 13 straipsnio pažeidimas.¹¹¹

Remdamasis savo ankstesne teismų praktika šioje byloje EŽTT įvertino kolektyvinį išsiuntimo pobūdį, taip pat tai, ar pareiškėjai turėjo veiksmingą galimybę pateikti argumentus prieš jų išsiuntimą ir ar buvo pakankamai garantijų, įrodančių, kad į jų asmenines aplinkybes buvo individualiai atsižvelgta. EŽTT *inter alia* pastebėjo, kad nacionalinės valdžios institucijos surengė individualius pokalbius, kurių metu pareiškėjai nenurodė, kad jų grįžimo atveju bus taikomas EŽTK 3 straipsniui prieštaraujantis elgesys. Nebuvo jokių įrodymų, kad pokalbių stenogramos neatitiko pareiškėjų teiginių arba buvo neteisingai išverstos. EŽTT pastebėjo, kad pokalbiai buvo

¹⁰⁷ Giulia Raimondo, „N.D. and N.T. v Spain: A Slippery Slope for the Protection of Irregular Migrant“, Oxford Faculty of Law, žiūrėta 2023 m. sausio 20 d., <https://blogs.law.ox.ac.uk/research-subject-groups/centre-criminology/centreborder-criminologies/blog/2020/04/nd-and-nt-v-spain>

¹⁰⁸ „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2020 m. kovo 24 d. sprendime byloje *Asady ir kt. prieš Slovakiją*“, ECLI:CE:ECHR:2020:0324JUD002491715, atskiroji teisėjų Paul Lemmens, Helen Keller ir Lorraine Schembri Orland nuomonė, pnk. 25.

¹⁰⁹ *Ibid.*, pnk. 16.

¹¹⁰ *Ibid.*, pnk. 24.

¹¹¹ *Ibid.*, pnk. 5, pnk. 7, pnk. 14.

trumpi (apie 10 minučių), o norint nustatyti priežastis, kodėl pareiškėjai išvyko iš Afganistano, buvo naudojami standartizuoti klausimai. Vis dėlto policijos institucija patikrino, ar yra kokių nors galimų kliūčių (pagal EŽTK 3 ir 8 straipsnius) administraciniam pareiškėjų išsiuntimui, ir buvo atsižvelgta į tai, kad pareiškėjai nerizikavo priverstiniu būdu grįžti į savo šalį. EŽTT padarė išvadą, kad iš pareiškėjų nebuvo atimta galimybė atkreipti dėmesį į aplinkybes, kurios suteiktų jiems teisę likti Slovakijoje, todėl nenustatė EŽTK 4 protokolo 4 straipsnio pažeidimo, o skundai pagal EŽTK 13 straipsnį buvo pripažinti aiškiai nepagrįstais.¹¹²

Šioje byloje teisėjai Paul Lemmens, Helen Keller ir Lorraine Schembri Orland pateikė atskirąją nuomonę (kuri jau buvo kiek aptarta aukščiau). Šie teisėjai savo atskiroje nuomonėje nurodė, kad teisėjų teigimu, šios bylos pareiškėjų pokalbiai labai sutapo, pareiškėjams buvo paskirtas vienas vertėjas bei dėl trumpos pokalbių trukmės nebuvo galima daryti išvados, kad atitinkamų pareiškėjų aplinkybių nagrinėjimas buvo pagrįstas. Be to, nagrinėdami pareiškėjų elgesio klausimą, teisėjai pažymėjo, kad ši byla skiriasi nuo bylose *N.D. ir N.T. prieš Ispaniją* Didžiosios kolegijos nutartyje nustatytų principų, kadangi byloje *Asady ir kiti prieš Slovakiją* pareiškėjai nepasinaudojo jėgos panaudojimu bei nesukėlė pavojaus, o pati valstybė atsakovė nesuteikė pakankamai galimybių legaliai patekti į šalį. Atsižvelgiant į tai, teisėjai Paul Lemmens, Helen Keller ir Lorraine Schembri Orland padarė išvadą, jog ankstesnės EŽTT išvados netrukdo EŽTT nustatyti EŽTK 4 protokolo 4 straipsnio pažeidimo tokiais atvejais.¹¹³

2.1.1.4. Platesnės valstybės politikos taikymas

Toliau nagrinėjant kolektyvinio išsiuntimo draudimo taikymo sritį pažymėtina, jog EŽTT savo praktikoje susidūrė su atvejais, kuomet buvo prieita išvada, jog valstybė vykdo platesnę politiką (angl. „*Wider State policy*“), kuria siekiama atsisakyti priimti tarptautinės apsaugos prašymus.¹¹⁴

Byloje *M.K. ir kiti prieš Lenkiją* buvo nustatyta, jog pareiškimus pateikė Rusijos piliečiai, įskaitant vaikus, kurie ne kartą bandė kirsti Terespolio sieną tarp Lenkijos ir Baltarusijos. Iš Čėčėnijos bandę pabėgti pareiškėjai pareiškė, kad baiminasi dėl savo saugumo ir kad nori kreiptis dėl tarptautinės apsaugos suteikimo. Lenkijos pasienio pareigūnai juos atmetė tuo pagrindu, kad pareiškėjai nepareiškė, kad Čėčėnijoje bus persekiojami. Lenkijos valdžios institucijos atsisakė įgyvendinti EŽTT skirtas laikinas priemones, kurios įpareigojo valdžios institucijas susilaikyti nuo pareiškėjų grąžinimo į Baltarusiją. Pareiškėjai, *inter alia*, skundėsi, kad jiems nebuvo leista

¹¹² *Asady ir kt. prieš Slovakiją, supra note*, 108: pnk. 60-71, pnk. 74-78.

¹¹³ *Ibid.*, atskiroji teisėjų Paul Lemmens, Helen Keller ir Lorraine Schembri Orland nuomonė, pnk. 1-7.

¹¹⁴ „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2020 m. gruodžio 14 d. sprendimas byloje *M.K. ir kiti prieš Lenkiją*“, ECLI:CE:ECHR:2020:0723JUD004050317, pnk. 208-210.

pasinaudoti prieglobsčio procedūromis Lenkijos pasienyje ir jiems gresia realus pavojus, prieštaraujantis EŽTK 3 straipsniui. Taip pat, pareiškėjai nurodė, kad atsisakymas nagrinėti jų prašymus prilygo kolektyviniam išsiuntimui, pažeidžiant EŽTK 4 protokolo 4 straipsnį ir nebuvo numatyta jokių veiksmingų teisių gynimo priemonių, taip pažeidžiant EŽTK 13 straipsnį.¹¹⁵

EŽTT šioje byloje pažymėjo, kad jeigu valstybė išsisiunčia prieglobsčio prašytoją į trečiąją šalį, pati nenagrinėdama prašymo esmės, tokia valstybė turi patikrinti, ar prieglobsčio prašytojai toje trečiojoje šalyje turėtų galimybę pasinaudoti tinkamomis prieglobsčio procedūromis. EŽTT, be kita ko, pažymėjo, kad valstybės teiginys, jog pareiškėjai nepateikė reikiamų dokumentų, kuriais būtų prašę tarptautinės apsaugos, yra nepatikimas, be to, kad yra įrodymų, pagrindžiančių teiginį, kad Baltarusijos valdžios institucijos pareiškėjų prieglobsčio prašymų nevertins. EŽTT padarė išvadą, kad Lenkijos valdžios institucijos neperžiūrėjo pareiškėjų tarptautinės apsaugos prašymų ir tokiu būdu nesilaikė procedūrinių įsipareigojimų bei pažeidė EŽTK 3 straipsnį. Be to, neleidamos pareiškėjams likti Lenkijos teritorijoje, kol bus išnagrinėti jų prašymai, Lenkijos valdžios institucijos sąmoningai sukėlė pareiškėjams rimtą grėsmę būti kankinamiems, ar patirti nežmonišką ar žeminantį elgesį, ar būti tokiais būdais baudžiamais, kas yra draudžiama pagal EŽTK 3 straipsnį, Baltarusijoje.¹¹⁶

Pasisakydamas dėl kolektyvinio išsiuntimo draudimo EŽTT pažymėjo, kad nors pareiškėjus apklausė pasienio tarnybos ir dėl pareiškėjų buvo priimti individualūs sprendimai, šie sprendimai tinkamai neatspindėjo pareiškėjų baimės būti persekiojamiems. Be to, EŽTT nustatė, kad atsižvelgiant į paskelbtas nepriklausomas pasienio situacijos vertinimo ataskaitas, Lenkijos pareigūnai suformavo pareiškėjų apklausų praktiką, t. y. rengė labai trumpus pokalbius, kurių metu buvo neatsižvelgiama į užsieniečių pareiškimus dėl tarptautinės apsaugos prašymo pateisinimo, pabrėžiant argumentus, kurie leido juos priskirti ekonominių migrantų kategorijai, taip pat klaidinai fiksavo užsieniečių pareiškimus labai trumpuose oficialiuose užrašuose, kurie buvo vienintelis pagrindas priimti sprendimus dėl draudimo atvykti ir grąžinti juos į Baltarusiją, net ir tuo atveju, jei užsieniečiai būtų aiškiai pareiškę, kad nori kreiptis dėl tarptautinės apsaugos Lenkijoje. Todėl EŽTT padarė išvadą, kad sprendimai atmesti pareiškėjų prašymus buvo priimti tinkamai neatsižvelgiant į individualias aplinkybes, todėl ši situacija prilygsta kolektyviniam išsiuntimui, prieštaraujančiam EŽTK 4 protokolo 4 straipsniui.¹¹⁷

Atsižvelgiant į tai, jog minėtoje byloje buvo nustatytas tarptautinės teisės pažeidimas, būtų galima teigti, jog valstybė turėjo imtis veiksmų, jog tokių situacijų būtų išvengta ateityje. Visgi, remiantis Helsinkio žmogaus teisių fondo 2023 m. paskelbta informacija, Lenkijos įstatymuose

¹¹⁵ *M.K. ir kiti prieš Lenkiją, supra note*, 114: pnk. 145-147, pnk. 150, pnk. 157, pnk. 162, pnk. 188.

¹¹⁶ *Ibid.*, pnk. 171-173, pnk. 177-179, pnk. 186.

¹¹⁷ *Ibid.*, pnk. 206, pnk. 208, pnk. 211.

atsirado naujų nuostatų, susijusių su užsieniečių grąžinimu prie sienos linijos ir užsieniečių išvykimu iš Lenkijos teritorijos procedūromis, kurios papildomai apribojo užsieniečių galimybes pasinaudoti tarptautinės apsaugos procedūromis¹¹⁸ (Lenkijos-Baltarusijos pasienyje susidariusi situacija ir su tuo susijusios kitos bylos taip pat bus aptariamose šiame darbe).

Taigi, galima teigti, jog iki 2020 m. (imtinai) EŽTT priėmė reikšmingus sprendimus, kuriais buvo nustatytos aplinkybės, kuomet kolektyvinio išsiuntimo draudimas gali būti taikomas, o taip pat, buvo nustatyti reikšmingi kriterijai, kuriais tam tikrais atvejais reikėtų vadovautis norint nustatyti, ar buvo padarytas EŽTK 4 protokolo 4 straipsnio pažeidimas.

2. 1. 2. Naujausių EŽTT sprendimų analizė

Aptarus aukščiau nurodytus EŽTT nustatytus kriterijus, toliau skiriamas dėmesys kolektyviniam užsieniečių išsiuntimui naujųjų migracijos krizių kontekste, t. y. sistemingai analizuojama 2021-2022 m. priimtų sprendimų argumentacija bei nauji EŽTT nustatyti kriterijai šioje srityje. Taigi, toliau sistemingai analizuojamos 5 schemeje išvardintos EŽTT išnagrinėtos bylos. Taip pat, atsižvelgiant į tai, jog nurodytu laikotarpiu EŽTT priėmė net keturias bylas susijusias su Lenkijos-Baltarusijos pasienio situacija, šie sprendimai bus aptariamai kartu, plačiau aptariant ir pačią pasienio situaciją.

2021 m.

- 2021 m. liepos 8 d. byla *Shahzad prieš Vengriją*
- 2021 m. liepos 8 d. byla *D. A. ir kt. prieš Lenkiją*

2022 m.

- 2022 m. balandžio 4 d. byla *M. H. ir kt. prieš Kroatiją*
- 2022 m. balandžio 5 d. byla *A. A. ir kt. prieš Šiaurės Makedoniją*
- 2022 m. birželio 30 d. byla *A. B. ir kt. prieš Lenkiją*
- 2022 m. birželio 30 d. byla *A. I. ir kt. prieš Lenkiją*
- 2022 m. spalio 13 d. byla *T. Z. ir kt. prieš Lenkiją*

5 schema. Šaltinis: sukurta autorės.

Savo naujausioje praktikoje EŽTT nustatė, kad EŽTK 4 protokolo 4 straipsnis taikomas tokiose situacijose, kaip, pavyzdžiui, pareiškėjo perkėlimas į išorinę atsakovės valstybės pasienio

¹¹⁸ Helsinki Foundation for Human Rights, *Helsinki Foundation for Human Rights on Poland's implementation of the judgment of the European Court of Human Rights in the case M.K. and Others v. Poland (40503/17)* (Directorate General of Human Rights and Rule of Law Department for the Execution of Judgments of the European Court of Human Rights Council of Europe, 2023), 2, <https://hfhr.pl/upload/2023/03/helsinki-foundation-for-human-rights-opinion-mk-and-others-vs-poland.pdf>

tvoros pusę, t. y. į siaurą žemės ruožą tarp pasienio tvoros ir faktinės sienos, priklausančios valstybės atsakovės teritorijai. Remiantis vienoje iš bylų nurodytais argumentais, minėtas žemės ruožas dažniausiai turi tik techninę paskirtį, susijusią su sienos valdymu, joje nėra jokios infrastruktūros, o norėdami teisėtai patekti į valstybės atsakovės teritoriją, deportuoti migrantai turi vykti į vieną iš tranzitinių zonų, kurios paprastai yra susijusios su kitos valstybės teritorijos kirtimu. 2021 m. EŽTT byloje nustatyta, kad į tokią teritoriją pareiškėją nukreipė atsakovės valstybės policijos pareigūnai, siekiami išsiųsti pareiškėją iš atsakovės valstybės teritorijos (nustatyta byloje *Shahzad prieš Vengriją*).¹¹⁹

Byloje *Shahzad prieš Vengriją* nustatyta, kad 2016 m. rugpjūčio mėn. dvylikos Pakistano piliečių grupė, įskaitant pareiškėją, neteisėtai pateko į Vengriją, iškirsdama skylę Vengrijos ir Serbijos sienos tvoroje. Patekę į Vengrijos teritoriją šie asmenys ilsėjosi javų lauke, kur juos sulaikė Vengrijos policijos pareigūnai ir jiems buvo taikoma „sulaikymo ir palydos“ (angl. „*apprehension and escort*“) priemonė pagal Vengrijos nacionalinę teisę. Pareiškėjai buvo nugabenti mikroautobusu prie artimiausios pasienio tvoros, o paskui pareigūnų palydėti pro vartus į išorinę tvoros pusę į Serbiją. Pareiškėjas, kuris buvo sužalotas, nuvyko į priėmimo centrą Subotikoje, Serbijoje, ir iš ten buvo nuvežtas į netoliese esančią ligoninę.¹²⁰

Šioje byloje EŽTT turėjo išnagrinėti, ar tai, kad pareiškėjas buvo išvežtas ne tiesiai į kitos valstybės teritoriją, o į žemės juostą tarp pasienio tvoros ir tikrosios Vengrijos ir Serbijos sienos, priklausančios Vengrijai, reiškė, kad ginčijama priemonė nepatenka į kolektyvinio išsiuntimo draudimo taikymo sritį. EŽTT nustatė, kad pareiškėjo iškėlimas į išorinę pasienio tvoros pusę prilygsta išsiuntimui pagal EŽTK 4 protokolo 4 straipsnį.¹²¹

Šioje byloje EŽTT pažymėjo, jog visų pirma, pasienio tvora buvo aiškiai pastatyta siekiant apsaugoti sieną tarp dviejų šalių. Siaura žemės juosta, be jokios akivaizdžios infrastruktūros išorinėje tvoros pusėje, turėjo tik techninę paskirtį, susijusią su sienos valdymu, o norėdami patekti į Vengriją, deportuoti migrantai turėjo vykti į vieną iš tranzito zonų, kurios paprastai būdavo susijusios su sienos valdymu kertant Serbiją. Šioje byloje buvo paminėta ESTT byla *Komisija prieš Vengriją*, buvo vertinamas Vengrijos nustatytas teisinis reguliavimas, kuriuo remiantis tarptautinės apsaugos prašymus dėl prieglobsčio neteisėtai atvykę užsieniečiai gali pateikti tik tranzito zonose pasienyje, taip pat buvo vertinama Vengrijos taikoma administracinė praktika, kuria smarkiai ribojamas prašytojų, kuriems leidžiama kasdien patekti į šias zonas, skaičius. Šioje byloje buvo nustatyta, kad Vengrija neįvykdė priimtų įsipareigojimų pagal 2013 m. birželio 26 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos Nr. 2013/32/ES dėl tarptautinės apsaugos suteikimo

¹¹⁹ „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2021 m. liepos 8 d. sprendimas byloje *Shahzad prieš Vengriją*“, ECLI:CE:ECHR:2021:0708JUD001262517, pnk. 42, pnk. 48-52.

¹²⁰ *Ibid.*, pnk. 8-13.

¹²¹ *Ibid.*, pnk. 52.

ir panaikinimo bendros tvarkos 3, 6, 7 straipsnius, kurie užtikrina veiksmingą teisę į prieglobstį ir galimybes pateikti prieglobsčio prašymus. Šioje byloje buvo nurodyta, kad valstybės narės privalo imtis priemonių užtikrinti, kad norintys asmenys galėtų tinkamai pasinaudoti teise prašyti tarptautinės apsaugos, įskaitant ir prie jų sienų, kai išreiškiama valia prašyti tarptautinės apsaugos, kad toks prašymas turėtų būti užregistruotas, pateiktas ir išnagrinėtas veiksmingai bei tinkamai pagal šioje direktyvoje nustatytus terminus.¹²²

Nebuvo ginčijamos tos aplinkybės, kad Vengrijos valdžios institucijos neatliko pareiškėjo individualių aplinkybių vertinimo bei nesiėmė jo tapatybės nustatymo veiksmų.¹²³ Todėl reikėjo išsiaiškinti, ar individualaus sprendimo dėl išsiuntimo nebuvimas gali būti pateisinamas jo paties kaltu elgesiu. Šiuo atžvilgiu EŽTT atsižvelgė į šiuos dalykus:

1. Nors pareiškėjas kartu su kitais migrantais neteisėtai kirto Vengrijos sieną, iš pateiktos vaizdo medžiagos paaiškėjo, kad jie vykdė pareigūnų nurodymus ir situacija buvo visiškai kontroliuojama pareigūnų. Nebuvo jokių požymių, kad užsieniečiai priešinosi pareigūnams ar naudojo jėgą. Vyriausybė taip pat neįrodinėjo, kad kirsdami sieną užsieniečiai sukūrė pavojingą situaciją, kurią buvo sunku kontroliuoti, arba, kad dėl to buvo pažeistas visuomenės saugumas. Todėl šioje byloje EŽTT nurodė, jog šis atvejis negali būti lyginamas su byloje *N. D. ir N. T. prieš Ispaniją* nustatytomis aplinkybėmis.¹²⁴

2. Kalbant apie tai, ar pareiškėjas, neteisėtai kirsdamas sieną, apėjo veiksmingą teisėto atvykimo procedūrą, EŽTT pažymėjo, jog kiekviena iš dviejų galimų tranzito zonų per dieną priėmė labai mažą tarptautinės apsaugos prašytojų skaičių, taip pat pažymėjo, jog norintys atvykti į tranzitinę zoną pirmiausia turėjo užregistruoti savo vardą laukiančiųjų sąraše, o Serbijoje gali tekti palaukti kelis mėnesius, kol jiems bus leista patekti į šią zoną. Nors pareiškėjas teigė, kad jis prašė atsakingo asmens jį užregistruoti, tačiau pareiškėjas niekada nebuvo užregistruotas. Šiuo atžvilgiu tiek JTVPK, tiek Europos Tarybos generalinio sekretoriaus specialusis įgaliotinis migracijos ir pabėgėlių klausimais nurodė pažeidimus ir skaidrumo trūkumą tvarkant prieigą prie tranzito zonų ir tvarkant laukiančiųjų sąrašus. JTVPK taip pat pastebėjo, kad vieniši vyrai, kuriems akivaizdžiai nereikėjo specialaus gydymo, buvo aktyviai atgrasomi artėti prie tranzito zonų. Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, ir ypač į neformalų šios procedūros pobūdį, EŽTT nurodė, jog pareiškėjas negali būti kritikuojamas dėl to, kad jis nebuvo įtrauktas į laukiančiųjų sąrašą.¹²⁵

Šioje byloje EŽTT, atsižvelgdamas į ribotą patekimą į tranzito zonas ir formalios procedūros bei atitinkamų apsaugos priemonių, reglamentuojančių atskirų migrantų priėmimą tokiomis aplinkybėmis, nebuvimą, nurodė, jog valstybė atsakovė nesugebėjo užtikrinti pareiškėjui

¹²² *Shahzad prieš Vengriją*, supra note, 119: pnk. 25.

¹²³ *Ibid.*, pnk. 60.

¹²⁴ *Ibid.*, pnk. 61.

¹²⁵ *Ibid.*, pnk. 62-64.

veiksmingų teisėto atvykimo būdų. Todėl individualaus sprendimo dėl išsiuntimo nebuvimas negali būti siejamas su paties pareiškėjo kalto elgesiu. Apibendrinant, atsižvelgiant į tai, kad valdžios institucijos išsiuntė pareiškėją nenustačius jo tapatybės ir neišnagrinėjusios jo padėties bei į tai, kad nebuvo veiksmingos galimybės naudotis teisėto įvažiavimo priemonėmis, EŽTT nurodė, jog pareiškėjo išsiuntimas buvo kolektyvinio pobūdžio.¹²⁶

Taigi, byloje *Shahzad prieš Vengriją* EŽTT pakartojo, kad norint užsieniečių išsiuntimą apibūdinti kaip kolektyvinį, svarbu nustatyti, ar buvo atliktas pagrįstas ir objektyvus kiekvieno asmens konkretaus atvejo tyrimas. Šioje byloje EŽTT sprendė, ar kolektyvinis išsiuntimas buvo paties pareiškėjo kalto elgesio rezultatas.¹²⁷ EŽTT šioje byloje pažymėjo, kad pareiškėjas atvyko į Vengriją kaip grupės dalis. Tačiau vyriausybė neteigė, kad tai sukėlė pavojingą situaciją ar viešosios tvarkos pažeidimo riziką. Buvo pakankamai vyriausybės agentų, kurie nurodė, jog buvo galima kontroliuoti situaciją, o pareiškėjas ir jo bendražygiai nenaudojo jėgos ir nesipriešino.¹²⁸ EŽTT pakartojo, kad dėl EŽTK nustatytų teisių veiksmingumo reikalaujama, kad valstybės narės suteiktų tikras ir veiksmingas teisinio atvykimo galimybes, ypač pasienio procedūras, skirtas atvykti pasienyje. Šioje byloje tokie prieigos taškai buvo 40 ir 84 kilometrų atstumu nuo ten, kur pareiškėjas buvo grąžintas į Serbiją. Pareiškėjas teigė, kad tos zonos jam buvo neprieinamos dėl nustatyto pareiškėjų skaičiaus ribos ir poreikio iš anksto užsiregistruoti. EŽTT svarstė, kad dėl kasdienio priėmimo ribotumo, priemonės, reglamentuojančios migrantų priėmimą, nebuvo veiksmingos, t. y. atsakovė valstybė nenustatė veiksmingų atvykimo priemonių.¹²⁹ Dėl to EŽTT nustatė, kad šiuo atveju pareiškėjo išsiuntimas buvo kolektyvinis, dėl ko buvo pažeistos pareiškėjo teisės.¹³⁰

EŽTT išnagrinėjo dar vieną svarbią bylą kolektyvinio užsieniečių išsiuntimo draudimo srityje, kuri yra susijusi su Kroatijoje plačiai paplitusią pasienio policijos smurto praktika. Nors neseniai, 2021 m. gruodžio 9 d., Europos Sąjungos Taryba oficialiai pripažino, kad Kroatija „įvykdė būtinas sąlygas“ prisijungti prie Šengeno erdvės, visgi kai kurių autorių teigimu, sunku suprasti, kaip Kroatija galėjo įvykdyti „būtinas sąlygas“, atsižvelgiant į EŽTT priimtą sprendimą byloje *M. H. ir kiti prieš Kroatiją*.¹³¹

¹²⁶ *Shahzad prieš Vengriją*, supra note, 119: pnk. 65-68.

¹²⁷ European Court of Human Rights, „Violations in summary expulsion of Pakistani national entering Hungary from Serbia“, Press Release issued by the Registrar of the Court ECHR 220 (2021): 2, <https://www.statewatch.org/media/2575/echr-pushbacks-shahzad-v-hungary-pr-8-7-21.pdf>

¹²⁸ European Court of Human Rights, supra note, 91: 2.

¹²⁹ Ibid.

¹³⁰ Ibid.

¹³¹ „European Court of Human Rights, judgment of 18 november 2021, M.H. and others v. Croatia, appl. nos. 15670/18 and 43115/18“, UCLouvain, žiūrėta 2023 m. balandžio 1 d., <https://uclouvain.be/fr/instituts-recherche/juri/cedie/actualites/francescogattadecembre2021.html>

Šioje byloje nustatyta, jog 2017 m. lapkričio 21 d. keli pareiškėjai iš Serbijos persikėlė į Kroatiją. Juos sulaikė Kroatijos policijos pareigūnai ir įsodino į furgoną, kuris grąžino juos prie sienos su Serbija. Atvykus pareiškėjams Kroatijos policijos pareigūnai nurodė sekti traukinio bėgius atgal į Serbijos teritoriją. Netrukus po to, iš Kroatijos į Serbiją atvykęs traukinys mirtinai partrenkė šešiametę Madiną Hussiny. Įvykiai vyko viename iš labiausiai stebimų sienos perėjimo punktų. Po Madina Hussiny mirties pareiškėjai grįžo į Serbiją, nepateikę jokios tarptautinės apsaugos prašymų Kroatijoje.¹³²

Prąjus keturiems mėnesiams po pareiškėjų grįžimo į Serbijos teritoriją, jie neteisėtai grįžo į Kroatijos teritoriją. Juos dar kartą sulaikė policija ir jie išreiškė norą kreiptis dėl tarptautinės apsaugos. Jie buvo patalpinti Tovarniko tranzito centre, kol buvo pradėtas jų tarptautinės apsaugos prašymų nagrinėjimas. Kol buvo nagrinėjami jų prašymai, Sofijos Interpolas Kroatijos valdžios institucijas informavo, kad 2017 m. vasario ir kovo mėn. pareiškėjai prašė prieglobsčio Bulgarijoje ir jiems buvo atsisakyta suteikti prieglobstį. Kroatijos valdžios institucijos taip pat buvo informuotos, kad pareiškėjai pranešė apie ketinimą prašyti prieglobsčio Serbijoje, bet vis tiek išvyko iš šalies.¹³³

Po Madina Hussiny mirties, ir po to, kai pareiškėjai vėl atvyko į Kroatiją, pareiškėjai pradėjo daugybę teisinių ir administracinių procedūrų prieš Kroatijos valdžios institucijas, kuriose dalyvavo Kroatijos ombudsmenė ir kelios NVO. Visose šiose bylose buvo nustatyta, kad buvo gerbiama teisė į veiksmingą teisių gynimo priemonę, kad priėmimo sąlygos nepasiekė ribos, dėl kurios būtų suteikta apsauga, siūloma pagal EŽTK, ir kad pareiškėjų judėjimo apribojimas buvo pateisinamas.¹³⁴

Šioje byloje EŽTT patikslino įrodinėjimo standartus, taikytinus išsiuntimo bylose. Pirmiausia EŽTT pažymėjo, kad tais atvejais, kai pareiškėjo skundas dėl kolektyvinio išsiuntimo priklauso būtent nuo individualaus vidaus valdžios institucijų elgesio stokos ir tiek, kiek pareiškėjai šiuo klausimu pateikė *prima facie* įrodymų, įrodinėjimo našta pereina valstybei atsakovei įrodyti, kad ji įvykdė įsipareigojimus pagal EŽTK 4 protokolo 4 straipsnį. EŽTT nurodė, jog jeigu nebuvo taikomas individualus aplinkybių vertinimas, o grąžinimas buvo kolektyvinis, pirmiausia reikia įvertinti, ar nėra pareiškėjų kalto elgesio neteisėtai atvykstant į valstybės atsakovės teritoriją. Tokiu atveju turėtų būti vertinama, ar pareiškėjai turėjo galimybę teisėtai atvykti į valstybę atsakovę prašyti tarptautinės apsaugos ir ar pareiškėjai turėjo „įtikinamų

¹³² „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2022 m. balandžio 4 d. sprendimas byloje M. H. ir kiti prieš Kroatiją“, ECLI:CE:ECHR:2021:1118JUD001567018, pnk. 7-8.

¹³³ *Ibid.*, pnk. 28-29, pnk. 34.

¹³⁴ *Ibid.*, pnk. 181.

priežasčių“ neteisėtai atvykti į valstybę. Kai šios sąlygos yra įvykdytos, įrodinėjimo našta pereina valstybei atsakovei įrodyti, kad ji laikosi kolektyvinio išsiuntimo draudimo.¹³⁵

Šioje byloje EŽTT nustatė, kad kartu pareiškėjų pareiškimai, plačios pilietinės visuomenės ataskaitos apie Kroatijos valdžios institucijų elgesį, susijusios su pastangomis Kroatijos ir Serbijos pasienyje, ir visiškas Kroatijos įrodymų, paneigiančių pareiškėjų teiginius, nebuvimas, rodo faktą, kad pareiškėjai neturėjo veiksmingų ir realių teisinių būdų atvykti į valstybės atsakovės teritoriją ir pateikti prašymą dėl prieglobsčio suteikimo. Taigi EŽTT nustatė, kad šiuo atveju buvo pažeistas EŽTK 4 protokolo 4 straipsnis.¹³⁶

Aptariant šią bylą svarbu paminėti ir atskirą teisėjos Turkovic nuomonę. EŽTT teisėja iš tiesų pateikė įdomių samprotavimų dėl kolektyvinio išsiuntimo draudimo ir pačios pareiškėjo kalto elgesio pasekmės išimties, susijusios su perkeltųjų migrantų vaikais. Šios teisėjos nuomone, tokioje situacijoje kaip buvo aptariama šioje byloje, kai šeima, atvykstant į Kroatiją nekėlė pavojaus saugumui, visada pirmiausia turi būti atsižvelgiama į vaiko interesus bei prieglobsčio ieškančių vaikų specifinis pažeidžiamumas ir apsaugos poreikiai turi būti aiškiai ir visapusiškai įvertinti. Atsižvelgdama į tokius samprotavimus, teisėja beveik dekonstruoja pareiškėjo kalto elgesio pasekmės išimtį – jos teigimu, kolektyvinis afganistaniečių šeimos su vaikais atstūmimas būtų prieštaravęs EŽTK 4 protokolo 4 straipsniui, net jei Kroatija būtų suteikusi tikrą ir veiksmingą priegią prie atvykimo procedūrų ir net jei pareiškėjai neturėjo įtikinamų priežasčių to nedaryti.¹³⁷

Taigi, atsižvelgiant į šias bylas galima teigti, jog EŽTT išplėtė individualaus tyrimo ir pareiškėjo kalto elgesio pasekmės išimties taikymą. Pastaroji išimtis buvo dar labiau praplėsta praeitų metų byloje *A.A. ir kiti prieš Šiaurės Makedoniją*. Šioje byloje buvo nustatyta, jog pareiškėjai, Afganistano, Irako ir Sirijos piliečiai, paliko savo kilmės šalį ir atvyko į Graikiją. 2016 m. kovo mėn. pareiškėjai kirto sieną ir pateko į Šiaurės Makedonijos teritoriją, prisijungę prie didelių pabėgėlių grupių braidžiodami per upę vadinamuoju „Vilties žygiu“ (angl. „*March of Hope*“). Netrukus po to juos sulaukė kareiviai, kurie tariamai grasino arba panaudojo smurtą ir liepė grįžti į Graikiją. Todėl pareiškėjai pėsčiomis kirto Graikijos sieną.¹³⁸ Migrantai buvo išvežti iš Šiaurės Makedonijos valdžios institucijoms netaikant jokios tapatybės nustatymo procedūros arba netyrus jų asmeninės padėties. Atsižvelgiant į šių aplinkybių visumą, EŽTT šioje byloje taip pat nagrinėjo, ar atskirų sprendimų dėl išsiuntimo nebuvimas galėjo būti pateisinamas pačių pareiškėjų kalto elgesiu.¹³⁹

¹³⁵ *M. H. ir kiti prieš Kroatiją*, supra note, 132: pnk. 293-294.

¹³⁶ *Ibid.*, pnk. 295-304.

¹³⁷ „European Court of Human Rights, judgment of 18 november 2021, M.H. and others v. Croatia, appl. nos. 15670/18 and 43115/18“, UCLouvain, žiūrėta 2023 m. kovo 22 d., <https://uclouvain.be/fr/instituts-recherche/juri/cedie/actualites/francescogattadecembre2021.html>

¹³⁸ „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2022 m. liepos 7 d. sprendimas byloje A.A. ir kiti prieš Šiaurės Makedoniją“, ECLI:CE:ECHR:2021:1118JUD001567018, pnk. 8-9.

¹³⁹ *Ibid.*, pnk. 112.

Tiriant bylai reikšmingas aplinkybes EŽTT šiuo atveju nustatė, jog pareiškėjai priklausė dviem didelėms migrantų grupėms, kurios neteisėtai kirtu valstybės atsakovės sieną. Tačiau nebuvo jokių požymių, kad pareiškėjai ar kiti grupės asmenys būtų naudiję jėgą ar pasipriešinę pareigūnams.¹⁴⁰

Šioje byloje taip pat buvo nustatyta, jog Šiaurės Makedonijos įstatymai suteikė pareiškėjams galimybę atvykti į valstybės atsakovės teritoriją pasienio punktuose, jei jie atitiko atvykimo kriterijus arba, jei to nepadarė, jei jie prašė prieglobsčio arba bent jau nurodė, kad ketino prašyti prieglobsčio. Atsižvelgiant į tai, šioje byloje reikėjo išnagrinėti kiekvieno pareiškėjo individualias aplinkybes ir nustatyti, ar buvo imtasi veiksmų, kurie galėjo pažeisti kolektyvinio išsiuntimo draudimą. Valstybė atsakovė buvo pateikusi konkrečią informaciją apie tai, kiek buvo išduota pažymų apie išreikštą ketinimą prašyti prieglobsčio ir kiek prieglobsčio prašymų buvo pateikta, taip pat konkrečią informaciją apie artimiausią sienos kirtimo vietą, ten turimą infrastruktūrą, įvairių vietoje esančių organizacijų ir informacijos, rodančios, kad ketinimai prašyti prieglobsčio ten iš tikrųjų buvo išreikšti: nuo 2015 m. birželio 19 d. iki 2016 m. kovo 8 d. buvo išduota beveik 500 000 pažymų apie išreikštą ketinimą prašyti prieglobsčio, iš kurių didžioji dalis buvo išduota asmenims su ta pačia pilietybe kaip ir pareiškėjai šioje byloje; artimiausia stovykla sienos perėja – Bogorodica – taip pat buvo vienas iš dviejų judriausių sienos kirtimo punktų, kuriame iki 2015 m. gruodžio mėn. pabaigos buvo išduota daugiau nei 300 000 pažymų; nors nebuvo konkrečios informacijos apie vertėjų žodžiu prieinamumą, buvo aišku, kad buvo galima gauti vertimą žodžiu.¹⁴¹

Todėl buvo nustatyta, jog šiuo atveju buvo ne tik laikomasi teisinės pareigos priimti prieglobsčio prašymus ir buvo suteikiama galimybė išreikšti ketinimus prašyti prieglobsčio tame sienos perėjimo punkte, bet ir buvo reali galimybė tai padaryti.¹⁴²

Visgi, šioje byloje pareiškėjai teigė, kad bendros deportacijos metu, t. y. 2016 m. kovo 14–15 d., jiems nebuvo įmanoma prašyti prieglobsčio Bogorodicos sienos kirtimo punkte. EŽTT pažymėjo, kad po 2016 m. kovo 8 d. tranzitas faktiškai nebebuvo įmanomas dėl kitokio ES požiūrio į vis didėjantį migrantų skaičių ir dėl to kylančios kitų Balkanų maršruto šalių reakcijos. Tačiau nebuvo duomenų, patvirtinančių, kad sienos kirtimo punkte nebebuvo galima prašyti prieglobsčio. Taip pat nebuvo duomenų apie tai, kad potencialiems prieglobsčio prašytojams kaip nors buvo užkirstas kelias atvykti į teisėtus sienos perėjimo punktus ir pateikti prieglobsčio prašymą arba, kad pareiškėjai bandė prašyti prieglobsčio sienos kirtimo punkte ir buvo grąžinti. Pareiškėjai šioje byloje taip pat neteigė, kad jie kada nors bandė teisėtomis priemonėmis patekti į

¹⁴⁰ A.A. ir kiti prieš Šiaurės Makedoniją, supra note, 138: pnk. 114.

¹⁴¹ Ibid., pnk. 116–117.

¹⁴² Ibid., pnk. 114.

Makedonijos teritoriją. Todėl šioje byloje EŽTT nebuvo įsitikinęs, kad pareiškėjai turėjo reikiamų įtikinamų priežasčių nesinaudoti Bogorodica ar jokių kitu sienos kirtimo tašku nagrinėjamu momentu, kad galėtų tinkamai ir teisėtai pateikti motyvus prieš jų išsiuntimą. EŽTT teigimu, šios aplinkybės parodė, kad pareiškėjai neketino prašyti prieglobsčio valstybėje atsakovėje, o domėjosi tik tranzitu per ją, o tai nebebuvo įmanoma, todėl pareiškėjai pasirinko neteisėtą įvažiavimą į valstybės atsakovės teritoriją.¹⁴³

Taigi, byloje *A.A. ir kiti prieš Šiaurės Makedoniją* EŽTT rėmėsi bylomis *N. D. ir N. T. prieš Ispaniją* ir *Shahzad prieš Vengriją* bei nustatė, jog šiuo atveju išsiuntimas buvo kolektyvinio pobūdžio, nes pareiškėjai buvo išsiųsti neatlikus jokios tapatybės nustatymo procedūros arba neištyrus jų asmeninės padėties. Taip pat, EŽTT įvertino, ar individualių sprendimų išsiuntimui nebuvimas galėjo būti pateisinamas pareiškėjo kalto elgesiu. EŽTT pažymėjo, kad nebuvo įrodymų, kad pareiškėjai naudojo jėgą, todėl nagrinėjant klausimą buvo sprendžiama, ar pareiškėjai neteisėtai kirsdami sieną išvengė veiksmingos teisėto atvykimo procedūros. Įvertinęs visas bylos aplinkybes EŽTT šioje byloje nustatė, jog pareiškėjai, atvykstant į Šiaurės Makedonijos teritoriją su didele grupe, sukėlė sau pavojų ir nepasinaudojo esamomis teisinėmis procedūromis, kurios buvo susijusios su tuo, kad valstybė nepriėmė individualių sprendimų dėl išsiuntimo,¹⁴⁴ t. y. šioje byloje EŽTT remdamasis byloje *N. D. ir N. T. prieš Ispaniją* nustatyta išimtimi, neteisėto sienos kirtimo punkto aplinkybes vertino kaip pakankama sąlyga nustatyti pareiškėjo kaltą elgesį. Atsižvelgiant į tai, kad nėra teisėtų atvykimo procedūrų, verčiančių pabėgėlius keliauti be leidimo ar saugumo, šis aiškinimas reikštų, kad pareiškėjo kalto elgesio pasekmės kriterijus būtų ne kolektyvinio išsiuntimo draudimo išimtis, o pagrindinis jo taikymas, t. y. tokiu būdu EŽTT pareiškėjo kaltą elgesį paverčia prielaida, kurią reikia paneigti.¹⁴⁵

Lenkijos-Baltarusijos pasienio situacija. Nagrinėjant kitas EŽTT bylas, susijusias su Lenkijos-Baltarusijos pasienio situacija, svarbu aptarti šių aplinkybių kontekstą. Remiantis viešai prieinama informacija pažymėtina, jog nuo 2021 m. vidurio prieglobsčio prašytojų ir migrantų, norinčių patekti į Lenkiją iš Baltarusijos, skaičius gerokai išaugo.¹⁴⁶ Pasieniečių duomenimis, vien 2021 m. rugpjūtį sieną bandė kirsti 3500 asmenų, o 2020 m. rugpjūtį – nė vienas. Baltarusija

¹⁴³ „*A.A. ir kiti prieš Šiaurės Makedoniją*, supra note, 138: pnk. 118-123.

¹⁴⁴ „*A.A. and others v North Macedonia: ECHR rule that collective expulsion to Greece did not violate Article 4 Protocol 4 or Article 13*“, European Legal Network on Asylum, žiūrėta 2023 m. kovo 11 d., <https://elenaforum.org/a-a-and-others-v-north-macedonia-echr-rule-that-collective-expulsion-to-greece-did-not-violate-article-4-protocol-4-or-article-13/>

¹⁴⁵ „Expanding Exceptions? AA and Others v North Macedonia, Systematic Pushbacks and The Fiction of Legal Pathways“, Strasbourg Observers, žiūrėta 2023 m. kovo 11 d., <https://strasbourgobservers.com/2022/05/30/expanding-exceptions-aa-and-others-v-north-macedonia-systematic-pushbacks-and-the-fiction-of-legal-pathways/>

¹⁴⁶ „Polish-Belarus border“, Asylum Information Database, žiūrėta 2023 m. kovo 1 d., https://asylumineurope.org/reports/country/poland/asylum-procedure/access-procedure-and-registration/access-territory-and-push-backs/#_ftn1

skatino neteisėtą migraciją į ES, reaguodama į ES sankcijas, o Lenkija atsisakė suteikti prieigą prie prieglobsčio procedūrų tiems, kuriems jos reikia. Dėl to 2021 m. rugpjūtį maždaug 30 Afganistano piliečių (vyrų, moterų ir vaikų) grupė kelioms savaitėms buvo įstrigusi pasienyje netoli Usnarz Górny kaimo ir neturėjo galimybės nei patekti į Lenkiją, nei grįžti į Baltarusiją.¹⁴⁷ 2021 m. rugpjūčio pabaigoje EŽTT paskelbė laikinąją priemonę, įpareigojančią Lenkiją aprūpinti Usnarz Górny įstrigusią afganų grupę maistu, vandeniu, drabužiais, medicininę pagalbą ir, jei įmanoma, suteikti prieglobstį.¹⁴⁸ 2021 m. rugsėjo 27 d. šios nutarties galiojimas buvo pratęstas ir buvo nurodytos dar dvi laikinosios apsaugos priemonės: EŽTT paprašė sudaryti tiesioginį ryšį tarp pareiškėjų ir jų advokato ir nesiųsti pareiškėjų į Baltarusiją, jei jie yra Lenkijos teritorijoje. Lenkija šių priemonių neįgyvendino iki šiol.¹⁴⁹ Vienintelė pagalba tiems žmonėms buvo suteikta iš nevyriausybinų šaltinių. 2021 m. rugpjūčio mėn. pilietinės visuomenės organizacijos ir aktyvistai teikė humanitarinę ir teisinę pagalbą pasienyje įstrigusiems asmenims, kai kurios NVO vietoje atidarė laikiną biurą.¹⁵⁰

Tačiau 2021 m. rugsėjo 2 d. nepaprastoji padėtis buvo oficialiai įvesta Palenkės ir Liubelsko vaivadijos dalyje, teritorijoje, supančioje sieną su Baltarusija. Šioje teritorijoje buvo numatytas draudimas būti visiems, išskyrus tam tikrų kategorijų asmenis (t. y. gyventojus), taip pat buvo numatytas draudimas fiksuoti bet kokiomis techninėmis priemonėmis informaciją apie veiksmus, susijusius su sienos apsauga. Tai labai apribojo žurnalistų ir pilietinės visuomenės organizacijų galimybę stebėti padėtį pasienyje ir teikti humanitarinę pagalbą.¹⁵¹ Todėl situacija šioje pasienio zonoje greitai tapo humanitarine krize. Pasieniečiai ne tik paliko žmones be pagalbos pasienio zonoje, bet ir vykdė jų apgrėžimą. Remiantis socialinio judėjimo „Grupa Granica“ ataskaita, šioje teritorijoje dauguma žmonių, kuriems pavyko kirsti Lenkijos sieną, buvo priverstinai sugrąžinami į pasienį ir stumiami link tvoros pasienyje su Baltarusija. Lenkijos pasieniečiai, padedami kariškių ir policijos, sustabdė migrantus pasienio zonoje ir, nepradėdami jokių teisinių procedūrų, vertė migrantus grįžti į Baltarusiją tose vietose, kurios buvo toli nuo oficialių sienos kirtimo punktų. Remiantis minėta ataskaita, toks procesas buvo taikomas visiems: pagyvenusiems žmonėms, moterims, vaikams ir vyrams.¹⁵²

¹⁴⁷ „Polish-Belarus border“, *supra note*, 146.

¹⁴⁸ „Court gives notice of “R.A. v. Poland” case and applies interim measures“, Press release issued by the Registrar of the European Court of Human Rights, 1-2, <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=003-7134761-9667819&filename=Notification%20and%20application%20of%20interim%20measures%20in%20the%20case%20R.A.%20and%20Others%20v.%20Poland%20lodged%20by%2032%20Afghans.pdf>

¹⁴⁹ „Polish-Belarus border“, *op.cit.*

¹⁵⁰ *Ibid.*

¹⁵¹ *Ibid.*

¹⁵² *Ibid.*

Ši Lenkijos-Baltarusijos pasienio situacija sukėlė prieštarų įstatymų pakeitimų. 2021 m. rugpjūčio 21 d. Lenkijos vidaus reikalų ir administracijos ministerija pakeitė Reglamentą dėl tarpvalstybinio judėjimo sustabdymo, kuris yra viena iš COVID priemonių. Šiuo pakeitimu buvo sukurtas teisinis pagrindas tiesiogiai išsiųsti asmenis iš teritorijos, jei jie atvyko į sienos perėjimo punktą, kuriame judėjimas per sieną buvo sustabdytas arba apribotas, arba jei jie pasirodė už bet kurio sienos perėjimo punkto. Žmogaus teisių komisaro teigimu, nors ši pataisa tiesiogiai neliečia tarptautinės apsaugos prašančių asmenų, ji gerokai apriboja galimybę dalyvauti tarptautinės apsaugos procese.¹⁵³

Lygiagrečiai 2021 m. rugpjūčio 23 d. Lenkijos Vyriausybė pateikė Seimui įstatymo projektą, kuriuo keičiamas Užsieniečių įstatymas ir Įstatymas dėl apsaugos užsieniečiams suteikimo Lenkijos Respublikos teritorijoje. Įstatymo projektu buvo siekiama paspartinti užsienio piliečių išsiuntimą iš karto po neteisėto ES išorės sienos kirtimo. Įstatymo projektas sukėlė nerimą žmogaus teisių nevyriausybinėms organizacijoms, nes šios nuostatos suteikia pagrindą išsiųsti užsieniečių iš Lenkijos, net jei jis kreipiasi dėl tarptautinės apsaugos.¹⁵⁴

Pakeitimai įsigaliojo 2021 m. spalio 26 d. Tuo pačiu laikotarpiu taip pat buvo įvestas naujas teisinis instrumentas, leidžiantis išsiuntimą: įsakymas išvykti iš Lenkijos užsieniečiui neteisėtai kirtus sieną. Kartu su įsakymu išvykti iš Lenkijos yra taikomas Šengeno zonos draudimas sugrįžti, todėl jis turi tokį patį poveikį kaip ir įsakymas grąžinti pagal ES grąžinimo direktyvą, tačiau yra daug paprastesnis. Naujasis įstatymas taip pat leidžia Lenkijos užsieniečių tarnybai nenagrinėti neteisėtai sieną kirtusio užsieniečio pateikto tarptautinės apsaugos prašymo, nebent: jis atvyko tiesiai iš teritorijos, kurioje jo gyvybei ar laisvei grėsė persekiojimai arba didelė žala, ir jie pateikė patikimas neteisėto atvykimo priežastis ir dėl tarptautinės apsaugos jie kreipėsi iškart po to, kai kirtu sieną.¹⁵⁵ Pažymėtina tai, jog kalbant apie reglamento ir pakeistos Užsieniečių įstatymo redakcijos santykius, abu teisės aktai taikomi lygiagrečiai. Užsieniečių įstatymo taikymo sritis yra siauresnė, nes taikoma asmenims, kurie buvo sulaikyti iš karto po neteisėto sienos kirtimo. Priešingai nei reglamentas, pakeistas Užsieniečių įstatymas nėra laikina priemonė.¹⁵⁶ Be to, Žmogaus teisių ir NVO komisaras griežtai sukritikavo naująjį įstatymą. JTVPK taip pat pažymėjo, kad minėtos pataisos labai apriboja pasienio zonoje sulaikytų asmenų galimybę prašyti prieglobsčio ir apibendrina, kad „Įstatymo projektas remiasi netinkamu Ženevos konvencijos 31 straipsnio taikymu“.¹⁵⁷

¹⁵³ „Polish-Belarus border“, *supra note*, 146.

¹⁵⁴ *Ibid.*

¹⁵⁵ *Ibid.*

¹⁵⁶ *Ibid.*

¹⁵⁷ *Ibid.*

Dar prieš įsigaliojant minėtiems pakeitimams, EŽTT priėmė sprendimą byloje *D. A. ir kiti prieš Lenkiją*. Šioje byloje buvo nustatyta, jog skundą pateikė trys Sirijos piliečiai, kurie skundėsi dėl nuolatinio trukdymo Terespolio sienos perėjimo punkte pateikti tarptautinės apsaugos prašymus, o tai buvo vyriausybės bendros politikos, kuria siekiama apriboti prieglobsčio prašymų Lenkijoje skaičių, įgyvendinimą. Pareiškėjai teigė, kad jiems gresia kankinimai arba nežmoniškas ar žeminantis elgesys, nes jie gali būti išsiųsti į Rusiją, o iš ten – į Siriją. Be to, jie taip pat teigė, kad pats Lenkijos valdžios institucijų elgesys su jais buvo žeminantis, nes jų tarptautinės apsaugos prašymai buvo ignoruojami ir jiems buvo užkirstas kelias pasinaudoti priemonėmis, į kurias jie turėjo teisę. Jie taip pat teigė, kad buvo pažeista teisė į teisių gynimo priemonę, atsiradusią dėl to, kad skundžiamas sprendimas neleisti atvykti į Lenkijos Respublikos teritoriją nesustabdomas. Pareiškėjai taip pat nurodė, kad buvo pažeistas kolektyvinio išsiuntimo draudimas, atsirandantis dėl Lenkijos vyriausybės praktikos apgręžti užsieniečius iš Lenkijos. Be to, pareiškėjai teigė, kad Lenkija neįgyvendino EŽTT priimtose laikinosios apsaugos priemonės 2017 m. liepos 20 d., vadovaudamasis Teismo reglamento 39 taisyklėmis ir draudžiančiomis grąžinti pareiškėjus į Baltarusiją.¹⁵⁸

Atsiliepime į skundą Lenkijos vyriausybė iš esmės tvirtino, kad pareiškėjai nenurodė, kad jie kreipėsi dėl tarptautinės apsaugos ir kad jie jau keletą metų išbuvo Baltarusijoje, nesiskundė dėl gydymo, prieštaraujančio EŽTK 3 straipsniui. Lenkijos vyriausybė taip pat tvirtino, kad nacionalinės valdžios institucijos veikė pagal ES teisę, kuri yra privaloma Lenkijai. Vyriausybė taip pat neigė kolektyvinio užsieniečių išsiuntimo praktiką.¹⁵⁹

Šioje byloje EŽTT priminė negrąžinimo principo svarbą, kurio ignoravimas gali lemti EŽTK 3 straipsnio pažeidimą. Jeigu EŽTK šalis dėl kruopščiai atliktų procedūrų neužtikrina, kad nekiltų pavojus sutrukdyti užsieniečiui kreiptis dėl tarptautinės apsaugos trečiojoje šalyje, tuomet EŽTK 3 straipsnis draudžia jį išsiųsti. Atsakydamas į Lenkijos vyriausybės argumentą, kad pareiškėjai nesikreipė dėl tarptautinės apsaugos ir nurodė šeimynines bei ekonomines priežastis, dėl kurių buvo kreiptasi į Lenkijos Respublikos teritoriją, EŽTT pabrėžė, kad jau *M. K. byloje prieš Lenkiją* buvo nustatyta, kad Lenkijos valdžios institucijos įgyvendina sistemingą manipuliavimo tarptautinės apsaugos prašančių asmenų deklaracijomis praktika, ką patvirtino ir JTVPK pateikta informacija, ir Lenkijos administracinių teismų sprendimai. Be to, pareiškėjai raštu informavo Lenkijos valdžios institucijas apie tarptautinės apsaugos prašymo priežastis.¹⁶⁰

EŽTT konstatavo, kad pareiškėjams nebuvo suteiktos garantijos nuo realios kankinimo arba nežmoniško ar žeminančio elgesio pavojaus, ir tai, kad nė viena iš pareiškėjų tarptautinės

¹⁵⁸ „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2021 m. lapkričio 22 d. sprendimas byloje *D. A. ir kiti prieš Lenkiją*“, ECLI:CE:ECHR:2021:0708JUD005124617, pnk. 5-9, pnk. 45-48, pnk. 74-75, pnk. 86-87, pnk. 92-93.

¹⁵⁹ *Ibid.*, pnk. 49-52, pnk. 76-77, pnk. 88, pnk. 94-95.

¹⁶⁰ *Ibid.*, pnk. 57-60.

apsaugos prašymų nagrinėjimo procedūrų nebuvo pradėta. Penki atvejai, kai jie prisistatė prie Lenkijos sienos ir tai, kad jie kiekvienu atveju buvo grąžinti nuo Lenkijos sienos į Baltarusiją, nepaisant to, kad jie nurodė kolektyvinio išsiuntimo iš tos šalies riziką, lėmė EŽTT pripažinimą, kad buvo padarytas EŽTK 3 straipsnio pažeidimas. Kartu EŽTT nusprendė, kad šis teiginys netenka būtinybės ištirti, ar pats Lenkijos valdžios institucijų elgesys su pareiškėjais buvo šios nuostatos pažeidimas.¹⁶¹

Šioje byloje EŽTT taip pat konstatavo, kad buvo pažeistas EŽTK 4 protokolo 4 straipsnis. EŽTT pabrėžė, dar kartą remdamasis byla *M. K. prieš Lenkiją*, kad Lenkijos valdžios institucijų priimti sprendimai prieš pareiškėjus buvo platesnės valstybės politikos, kuria siekiama atsisakyti priimti tarptautinės apsaugos prašymus, kuriuos užsienio piliečiai bandė pateikti Baltarusijos sienos kirtimo punkte, ir grąžinti juos į Baltarusiją, kuri iš esmės pažeidžia vidaus ir tarptautinę teisę, taikymas.¹⁶²

Taip pat, 2022 m. birželio 30 d. EŽTT konstatavo, kad EŽTK nuostatos buvo pažeistos dviejose bylose dėl kolektyvinio išsiuntimo prie Lenkijos ir Baltarusijos sienos, tai bylos *A.B. ir kiti prieš Lenkiją* bei *A.I. ir kiti prieš Lenkiją*.

Byloje *A. B. ir kiti prieš Lenkiją* nustatyta, jog pareiškėjai dvidešimt keturis kartus vyko į Lenkijos ir Baltarusijos sienos kirtimo punktą Terespolyje. Savo prašymus pareiškėjai grindė valstybės vykdoma platesnio pobūdžio politika, kuria buvo siekiama nepriimti tarptautinės apsaugos prašymų iš asmenų, prisistatančių prie Lenkijos ir Baltarusijos sienos, ir grąžinti tuos asmenis į Baltarusiją, t. y. pareiškėjai rėmėsi byla *M. K. ir kt. prieš Lenkiją*. Pareiškėjai teigė, kad jie buvo tos pačios politikos aukos, nes trisdešimt tris kartus sienos apsaugos pareigūnai neatsižvelgė į jų prašymus suteikti tarptautinę apsaugą, pažeisdami EŽTK 4 protokolo 4 straipsnį.¹⁶³ Tuo tarpu valstybės atsakovės vyriausybė šioje byloje teigė, kad kiekvienas priimtas sprendimas neleisti pareiškėjams atvykti į Lenkiją buvo pagrįstas individualiu jų padėties įvertinimu ir dėl to nebuvo susijęs su kolektyviniu užsieniečių išsiuntimu.¹⁶⁴

Šioje byloje EŽTT taip pat rėmėsi byla *M. K. ir kt. prieš Lenkiją*, kurioje panašiomis aplinkybėmis jau nustatė, kad pasienio kontrolės punktuose priimti sprendimai neleisti pareiškėjams atvykti į Lenkiją buvo „išsiuntimas“ EŽTK 4 protokolo 4 straipsnio prasme, todėl EŽTT nurodė, jog nemato jokios priežasties šioje byloje manyti kitaip.¹⁶⁵

Byloje *A. B. ir kiti prieš Lenkiją* EŽTT atkreipė dėmesį į Vyriausybės argumentą, kad kiekvieną kartą, kai pareiškėjai buvo apklausiami pasienio apsaugos pareigūnų ir gaudavo

¹⁶¹ *D. A. ir kiti prieš Lenkiją*, supra note, 158: pnk. 64-70.

¹⁶² *Ibid.*, pnk. 81-84.

¹⁶³ „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2022 m. birželio 30 d. sprendimas byloje *A. B. ir kiti prieš Lenkiją*“, ECLI:CE:ECHR:2022:0630JUD004290717, pnk. 27-28, pnk. 45, pnk. 57.

¹⁶⁴ *Ibid.*, pnk. 46.

¹⁶⁵ *Ibid.*, pnk. 49-50.

individualius sprendimus dėl atsisakymo leisti jiems atvykti į Lenkiją. EŽTT nurodė, kad, jo nuomone, šios procedūros metu nebuvo atsižvelgta į pareiškėjų pareiškimus dėl jų noro kreiptis dėl tarptautinės apsaugos ir, kad nors dėl kiekvieno prašytojo buvo priimti individualūs sprendimai, jie tinkamai neatspindėjo pareiškėjų nurodytų priežasčių, pateisinančių jų baimę būti persekiojamiems.¹⁶⁶

EŽTT taip pat pabrėžė, kad pareiškėjai šioje byloje bandė pasinaudoti tarptautinės apsaugos prašymų priėmimo procedūra, kuri jiems turėjo būti prieinama pagal vidaus teisę. Pareiškėjai bandė kirsti sieną teisėtu būdu, naudodamiesi oficialiu kontrolės punktu ir pasienyje tikrindami, kaip to reikalauja atitinkami įstatymai. Taigi faktas, kad valstybė atsisakė priimti jų argumentus dėl tarptautinės apsaugos prašymų pagrįstumo, negali būti siejama su jų pačių elgesiu.¹⁶⁷

Be to, nepriklausomos ataskaitos apie situaciją (visų pirma dėl Terespolio pasienio kontrolės punkto) nurodo, kad pareiškėjų atvejis buvo platesnės valstybės politikos, kuria siekiama uždrausti atvykti iš Baltarusijos atvykstantiems užsieniečiams, pavyzdys, nepaisant to, ar jie buvo aiškiai ekonominiai migrantai, ar jie išreiškė baimę būti persekiojami savo kilmės šalyje.¹⁶⁸

EŽTT padarė išvadą, kad pareiškėjų byloje priimti sprendimai dėl atsisakymo atvykti į Lenkiją buvo priimti tinkamai neatsižvelgus į kiekvieno pareiškėjo individualią padėtį ir buvo platesnės politikos, pagal kurią nepriimami tarptautinės apsaugos prašymai iš asmenų, prisistatančių Lenkijos ir Baltarusijos sieną ir grąžinti tuos asmenis į Baltarusiją, pažeidžiant vidaus ir tarptautinę teisę. EŽTT konstatavo, jog šie sprendimai pažeidė kolektyvinio užsieniečių išsiuntimo draudimą pagal EŽTK 4 protokolo 4 straipsnį.¹⁶⁹

Šioje byloje EŽTT padarė išvadą, kad pareiškėjų grąžinimas į Baltarusiją buvo ir EŽTK 3 straipsnio pažeidimas. Be to, EŽTT nusprendė, kad pareiškėjai šioje byloje turi būti laikomi prieglobsčio prašytojais. Taip pat buvo nustatyta, kad už sienų kontrolę atsakingos institucijos neatsižvelgė į pareiškėjų pretenzijas dėl pavojaus, kad sugrąžinus į Baltarusiją jiems bus taikomas EŽTK 3 straipsnį pažeidžiantis gydymas, ir kad nebuvo atsižvelgta į jų asmeninę padėtį.¹⁷⁰

Šioje byloje EŽTT taip pat nusprendė, kad apskundimas dėl draudimo atvykti ir tolesnis kreipimasis į administracinius teismus nebuvo veiksmingos teisės gynimo priemonės EŽTK prasme, nes jos neturėjo automatinio sustabdomojo poveikio. Vyriausybė nenurodė jokių kitų teisių gynimo priemonių, kurios galėtų atitikti EŽTK 13 straipsnyje numatytus kriterijus.¹⁷¹

¹⁶⁶ *A. B. ir kiti prieš Lenkiją, supra note, 163: pnk. 51.*

¹⁶⁷ *Ibid.*, pnk. 52.

¹⁶⁸ *Ibid.*, pnk. 53.

¹⁶⁹ *Ibid.*, pnk. 54-55.

¹⁷⁰ *Ibid.*, pnk. 33, pnk. 41-43.

¹⁷¹ *Ibid.*, pnk. 60-61.

Byloje *A. I. ir kiti prieš Lenkiją* pareiškėjai taip pat skundėsi, kad jiems buvo taikomas kolektyvinis užsieniečių išsiuntimas. Jie rėmėsi EŽTK 4 protokolo 4 straipsniu. Pareiškėjai savo prašymus grindė valstybės vykdoma platesne politika nepriimti tarptautinės apsaugos prašymų iš asmenų, prisistatančių prie Lenkijos ir Baltarusijos sienos, ir grąžinti tuos asmenis į Baltarusiją – situaciją, aprašytą byloje *MK ir kiti prieš Lenkiją*. Jie teigė, kad jie buvo tos pačios politikos aukos, nes šešiolika kartų sienos apsaugos pareigūnai neatsižvelgė į jų prašymus suteikti tarptautinę apsaugą, pažeisdami EŽTK 4 protokolo 4 straipsnį.¹⁷² Šioje byloje valstybė atsakovė teigė, kad kiekvienas priimtas sprendimas neleisti pareiškėjams atvykti į Lenkiją buvo pagrįstas individualiu jų padėties vertinimu ir dėl to nebuvo susijęs su kolektyviniu užsieniečių išsiuntimu. Vyriausybė pakartojo, kad pareiškėjai neturėjo galiojančių vizų atvykti į Lenkiją, todėl jie buvo nukreipti į antrąją pasienio kontrolės liniją, kurioje buvo atliekami individualūs pokalbiai pareiškėjams suprantama kalba. Šiais pokalbiais buvo siekiama sužinoti visas priežastis, dėl kurių pareiškėjai atvyko prie sienos be reikalingų dokumentų. Antra, Vyriausybė teigė, kad kiekvienas pokalbis buvo įrašytas kaip oficialus pranešimas, kuriame išsamiai aprašytos kiekvieno pareiškėjo nurodytos priežastys, dėl kurių jie norėjo atvykti į Lenkiją, ir, jei reikia, bet kokios kitos su jų bylomis susijusios aplinkybės. Trečia, Vyriausybė nurodė, kad sprendimai, kuriais pareiškėjai neįleidžiami, buvo parengti kaip atskiri dokumentai kiekvieno suaugusio pareiškėjo atžvilgiu (tai yra individualiai), atidžiai išnagrinėjus atitinkamą jo situaciją. Vyriausybė konstatavo, kad sprendimai dėl draudimo atvykti buvo priimti standartine forma ir, atsižvelgiant į tai, galėjo atrodyti panašūs vienas į kitą, tačiau kiekvienu atveju jie buvo išduoti individualiai įvertinus kiekvieno pareiškėjo padėtį. Visiems pareiškėjams buvo pateiktas individualus sprendimas.¹⁷³

EŽTT panašiomis aplinkybėmis jau nustatė, kad pasienio kontrolės punktuose priimti sprendimai neleisti pareiškėjams atvykti į Lenkiją buvo „išsiuntimas“ EŽTK 4 protokolo 4 straipsnio prasme. EŽTT šioje byloje nurodė, jog nemato jokios priežasties šioje byloje manyti kitaip. EŽTT atkreipė dėmesį į Vyriausybės argumentą, kad kiekvieną kartą, kai pareiškėjai buvo apklausiami pasienio apsaugos pareigūnų ir gaudavo individualius sprendimus dėl atsisakymo leisti jiems atvykti į Lenkiją. EŽTT nuomone, šios procedūros metu nebuvo atsižvelgta į pareiškėjų pareiškimus dėl jų noro kreiptis dėl tarptautinės apsaugos ir, kad nors dėl kiekvieno prašytojo buvo priimti individualūs sprendimai, jie tinkamai neatspindėjo pareiškėjų nurodytų priežasčių, pateisinančių jų baimę būti persekiojamiems. EŽTT taip pat pabrėžė, kad pareiškėjai šioje byloje bandė pasinaudoti tarptautinės apsaugos prašymų priėmimo procedūra, kuri jiems turėjo būti prieinama pagal vidaus teisę. Jie bandė kirsti sieną teisėtu būdu, naudodamiesi oficialiu kontrolės

¹⁷² „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2022 m. birželio 30 d. sprendimas byloje *A. I. ir kiti prieš Lenkiją*“, ECLI:CE:ECHR:2022:0630JUD003902817, pnk. 48.

¹⁷³ *Ibid.*, pnk. 49-51.

punktu ir pasienyje tikrindami, kaip to reikalauja atitinkami įstatymai. Taigi faktas, kad valstybė atsisakė priimti jų argumentus dėl tarptautinės apsaugos prašymų pagrįstumo, negali būti siejama su jų pačių elgesiu.¹⁷⁴

Šioje byloje EŽTT taip pat pažymėjo, jog nepriklausomose ataskaitose apie situaciją (ypač dėl Terespolio pasienio kontrolės punkto) matyti, kad pareiškėjų atvejis buvo platesnės valstybės politikos neleisti atvykti užsieniečiams, atvykstantiems iš Baltarusijos, pavyzdys, neatsižvelgiant į tai, ar jie aiškiai buvo ekonominiai migrantai, ar jie išreiškė baimę dėl persekiojimo savo kilmės šalyse. Šioje byloje EŽTT padarė išvadą, kad pareiškėjų byloje priimti sprendimai dėl atsisakymo atvykti į Lenkiją buvo priimti tinkamai neatsižvelgus į kiekvieno pareiškėjo individualią padėtį ir buvo platesnės valstybės vykdmpolitikos taikymo rezultatas, pagal kurią nepriimami tarptautinės apsaugos prašymai iš asmenų, prisistatančių Lenkijos ir Baltarusijos sieną ir grąžinti tuos asmenis į Baltarusiją, pažeidžiant vidaus ir tarptautinę teisę. Atitinkamai Teismas mano, kad šiuo atveju buvo pažeistas EŽTK 4 protokolo 4 straipsnis.¹⁷⁵

2022 m. spalio 13 d. EŽTT priėmė sprendimą dar vienoje byloje – *T. Z. ir kiti prieš Lenkiją*, kurioje pareiškėjais buvo čečėnų kilmės rusų šeima, kurios tarptautinės apsaugos prašymus Lenkijos valdžios institucijos ne kartą atsisakė nagrinėti, jiems nebuvo leista atvykti į Lenkiją ir jie buvo grąžinti į Baltarusiją.¹⁷⁶ Šioje byloje Lenkijos Vyriausybė teigė, kad pareiškėjai neskundė sprendimų, kuriais jiems buvo uždrausta atvykti į Lenkiją, todėl Lenkijos administracinės institucijos, o vėliau ir administraciniai teismai neturėjo galimybės išnagrinėti jų argumentų dėl EŽTK pažeidimo. Nustatyta, jog visi pareiškėjų skundai buvo susiję su tomis pačiomis aplinkybėmis, t. y. su tuo, kad pareiškėjai prie Lenkijos sienos buvo išvežti ir išsiųsti atgal į Baltarusiją nepradėjus prieglobsčio suteikimo procedūros.¹⁷⁷

Byloje *T. Z. ir kiti prieš Lenkiją* EŽTT išnagrinėjo Lenkijos Vyriausybės nurodytos teisės gynimo priemonės veiksmingumą ir konstatavo, kad vienintelė aplinkybė, kad sprendimo dėl draudimo atvykti apskundimas nebūtų turėjęs sustabdomojo poveikio (ir dėl to negalėjo sutrukdyti pareiškėjams būti išsiųstiems į Baltarusiją) pakanka įrodyti, kad tokio pobūdžio apeliacinis skundas – ir visi kiti skundai administraciniais teismams, kurie galėjo būti pateikti vėliau – nebuvo veiksminga teisių gynimo priemonė EŽTT prasme (byla *M. K. ir kt. prieš Lenkiją*), todėl EŽTT nematė pagrindo šioje byloje spręsti kitaip, t. y. EŽTT atmetė valstybės atsakovės prieštaravimą dėl vidaus teisinės gynybos priemonių neišnaudojimo.¹⁷⁸

¹⁷⁴ *A. I. ir kiti prieš Lenkiją*, supra note, 172; pnk. 52-55.

¹⁷⁵ *Ibid.*, pnk. 56-58.

¹⁷⁶ „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2022 m. spalio 13 d. sprendimas byloje *T. Z. ir kiti prieš Lenkiją*“, ECLI:CE:ECHR:2022:1013JUD004176417, pnk. 2-10.

¹⁷⁷ *Ibid.*, pnk. 12-16.

¹⁷⁸ *Ibid.*, pnk. 17-20.

Taigi, šioje byloje, EŽTT, atsižvelgdamas į savo ankstesnę praktiką, o būtent į priimtus sprendimus bylose *M. K. ir kt. prieš Lenkiją* bei *D. A. ir kt. prieš Lenkiją*, konstatavo, jog Lenkija savo veiksmais pažeidė EŽTK 4 protokolo 4 straipsnį, EŽTK 3 bei 13 straipsnį.¹⁷⁹

Atsižvelgiant į aukščiau išnagrinėtų bylų turinį, pagrindinius aspektus bei pateiktas EŽTT išvadas, galima teigti, jog naujai atsirandančios, taip vadinamos, migracinės krizės įtakoja EŽTK 4 protokolo 4 straipsnio formavimąsi. Aukščiau aptartų migracijos krizių kontekste buvo priimti reikšmingi EŽTT sprendimai, kuriais buvo nustatyta EŽTK 4 protokolo 4 straipsnio taikymo apimtis bei buvo nustatyti kriterijai, kuriais vadovaujantis nustatoma, ar buvo padarytas EŽTK 4 protokolo 4 straipsnio pažeidimas. Savo naujausioje praktikoje EŽTT išaiškino, kad valstybės negali aklinau uždaryti savo sienų, todėl tuo atveju, jeigu valstybė nepasiūlo tikrų ir veiksmingų priemonių prieglobsčio prašytojams pareikšti savo prašymus, ji pažeidžia savo pareigą kiekvieną atvejį vertinti individualiai pagal EŽTK 3 straipsnį, EŽTK 4 protokolo 4 straipsnį. Didžiosios kolegijos sprendimas byloje *N. D. ir N. T. prieš Ispaniją* nustatė pareiškėjo kalto elgesio pasekmės išimtį, kuri numato, kad pareiškėjo individualios aplinkybės gali būti nevertinamos, jei pareiškėjas savo veiksmais galėjo sukelti pavojų visuomenei. Vėlesnėse EŽTT bylose išplėtė pareiškėjo kalto elgesio pasekmės išimtį – buvo nustatyta, jog neteisėtas sienos kirtimas gali patekti po šia išimtimi. Toks šios išimties išplėtimas yra kritikuojamas – daroma prielaida, kad ši išimtis gali tapti taisykle, kuomet nagrinėjant kolektyvinio išsiuntimo bylas reikės paneigti, jog pareiškėjas buvo išsiustas ne dėl jo kalto elgesio.

¹⁷⁹ *T. Z. ir kiti prieš Lenkiją, supra note, 176: pnk. 21.*

3. LIETUVOS ATVEJIS KOLEKTYVINIO IŠSIUNTIMO DRAUDIMO KONTEKSTE

Aukščiau buvo aptarta, jog nuo 2015-2016 m. ES susidūrė su masinės migracijos iš Artimųjų Rytų, Afrikos ir Azijos šalių, antplūdžiu.¹⁸⁰ ES migracijos krizė buvo nulemta prasidėjusio Sirijos pilietinio karo, karinių konfliktų Afganistane, Irake, Libijoje, Liberijoje, Eritrėjoje. Pietų Europos šalims, tokios kaip Graikija, Italija, Ispanija, Malta, Balkanų šalys, teko susidurti su didžiausiu migrantų antplūdžiu.¹⁸¹ Dauguma atvykėlių prieglobsčio siekė Vakarų ir Šiaurės Europos šalyse, tokiose kaip Vokietija, Prancūzija, Italija, Švedija, Austrijoje, Jungtinė Karalystė, Belgija, Nyderlandai, Šveicarija.¹⁸² Šios migracijos krizės kontekste Lietuva liko šių migrantų srautų nuošalyje, visgi, Lietuvos valstybė, pagal ES perkėlimo kvotų politiką, prisiėmė įsipareigojimą priimti dalį atvykėlių.¹⁸³

2019–2020 m. Lietuvoje ėmė daugėti migrantų iš Ukrainos, Baltarusijos, Rusijos. 2021 m. gegužės mėnesį pradėjo didėti neteisėtos migracijos srautai iš Baltarusijos.¹⁸⁴ Kaip buvo minėta anksčiau šiame darbe, 2021 m. birželio mėnesio pradžioje neteisėtų migrantų srautai Lietuvos-Baltarusijos pasienyje siekė po keliasdešimt žmonių, o liepos mėnesio pradžioje migrantų skaičius pasiekė iki 150 žmonių per dieną,¹⁸⁵ dėl ko 2021 m. liepos 2 d. buvo paskelbta ekstremali padėtis.¹⁸⁶ Iš viešai prieinamos informacijos matyti, jog prasidėjus šiai migracijos krizei susiklostė situacija, jog dauguma migrantų pasiekę sieną laukė, kol bus paimti VSAT pareigūnų, nors dalis migrantų sieną kirtो nepastebėti ir bandė pasiekti Lenkiją ar kitaip išvykti į Vakarų Europą.¹⁸⁷ Siekiant suvaldyti didelį neteisėtų migrantų srautą, užsieniečiai buvo apgyvendinami Užsieniečių registracijos centre Pabradėje, o taip pat įvairiose patalpose pasienyje (pavyzdžiui, Kapčiamiesčio mokykloje, Alytaus aerodrome, kitose pasienio užkardose, pasieniečių ar karinėse patalpose ir kitur).¹⁸⁸ 2021 m. rugpjūčio 1 d. buvo pasiektas dienos neteisėtų migrantų rekordas – 289

¹⁸⁰ „Irregular Migrant, Refugee Arrivals in Europe Top One Million in 2015: IOM“, International Organization for Migration, žiūrėta 2023 m. balandžio 1 d., <https://www.iom.int/news/irregular-migrant-refugee-arrivals-europe-top-one-million-2015-iom>

¹⁸¹ Austėja Makarevičiūtė, Jurgis Vedrickas, *supra note*, 1: 7-8.

¹⁸² „Migrant crisis: Illegal entries to EU at lowest level in five years“, BBC, žiūrėta 2023 m. balandžio 1 d., <https://www.bbc.com/news/world-europe-46764500>

¹⁸³ Austėja Makarevičiūtė, Jurgis Vedrickas, *op. cit.*, 16.

¹⁸⁴ *Ibid.*, 14-15.

¹⁸⁵ „EP pirmininkas: migrantų antplūdis į Lietuvą kelia nerimą“, lrytas.lt, žiūrėta 2023 m. balandžio 1 d., <https://www.lrytas.lt/pasaulis/ivykiai/2021/07/02/news/ep-pirmininkas-migrantu-antpludis-į-lietuva-kelia-nerima-19955662>

¹⁸⁶ „Dėl migrantų srauto valstybės mastu paskelbta ekstremali situacija“, LRT.lt, žiūrėta 2023 m. balandžio 1 d., <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1444209/del-migrantu-srauto-valstybes-mastu-paskelbta-ekstremali-situacija>

¹⁸⁷ „Lenkija grąžino Lietuvai kelias dešimtis Vakarų bandžiusių pasiekti migrantų“, delfi.lt, žiūrėta 2023 m. balandžio 1 d., <https://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/lenkija-grazino-lietuva-kelias-desimtis-vakar-us-bandziusiu-pasiekti-migrantu.d?id=87665313>

¹⁸⁸ „Savivaldybių patalpose apgyvendinta per pusę tūkstančio migrantų, Lazdijų merė pratrūko – veiksmų plano nėra“, LRT.lt, žiūrėta 2023 m. balandžio 1 d., <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1447025/savivaldybiu-patalpose-apgyvendinta-per-puse-tukstancio-migrantu-lazdiju-mer-pratruko-veiksmu-plano-nera>

asmenys,¹⁸⁹ todėl nuo rugpjūčio 3 d. VRM leido neteisėtus migrantus apgręžti ir grąžinti į Baltarusiją.¹⁹⁰ 2021 m. lapkričio 10 d. Lietuvos pasienio su Baltarusija ruožuose buvo paskelbta nepaprastoji padėtis, kuri galiojo iki 2022 m. sausio mėn. vidurio.¹⁹¹ 2023 m. sausio 18 d. Lietuvos Vyriausybė nusprendė denonsuoti prieš 16 metų pasirašytą susitarimą su Baltarusija dėl bendradarbiavimo per sieną principų.¹⁹² Pagal šį sprendimą, nustojo galioti 2006 m. birželio 1 d. Vilniuje pasirašytas Lietuvos ir Baltarusijos vyriausybių susitarimas, kuriame nustatytos bendradarbiavo per sieną sritys.¹⁹³

Atsižvelgiant į tai bei į tai, jog Lietuvos-Baltarusijos pasienio įvykių analizė aktuali dabartinei migracijos situacijai Lietuvoje, be to, pasigendama kitų autorių išsamių šio atvejo vertinimų, šioje baigiamojo darbo dalyje, kolektyvinio užsieniečių išsiuntimo draudimo kontekste, atliekamas minėtų įvykių Lietuvos pasienyje vertinimas.

1.1. Lietuvos-Baltarusijos pasienio situacijos analizė

Taigi, 2021 m. Lietuva susidūrė su netikėta ir neįprasta prieglobsčio prašytojų antplūdžio per Lietuvos-Baltarusijos sieną situacija. Reaguodama į šią daug praktinių problemų keliančią padėtį, Lietuva padarė esmines savo teisinės prieglobsčio sistemos reformas, kurios iškėlė daug klausimų ir diskusijų dėl jų atitikties tarptautinei ir ES teisei.¹⁹⁴ Siekdamą atlikti Lietuvos-Baltarusijos pasienio situacijos analizę, toliau autorė, visų pirma, chronologine tvarka apžvelgs 2021 m. pokyčius Lietuvos nacionalinėje teisinėje sistemoje, kurie apribojo užsieniečių galimybę prašyti prieglobsčio.

Taigi, visų pirma Lietuvos teisinės sistemos pokyčius reikėtų aptarti nuo to, kad 2021 m. liepos 13 d. neeilinėje Lietuvos Respublikos Seimo sesijoje ypatingos skubos tvarka buvo priimtos Lietuvos Respublikos įstatymo dėl užsieniečių teisinės padėties (toliau – UTPI) ir šio įstatymo lydimųjų teisės aktų pataisos, kuriomis nuspręsta paspartinti prieglobsčio prašymų nagrinėjimą ir

¹⁸⁹ „Neteisėtų migrantų srautas savaitgalį pasiekė naujas aukštumas“, delfi.lt, žiūrėta 2023 m. balandžio 1 d., <https://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/neteisetu-migrantu-srautas-savaitgali-pasieke-naujas-aukstumas.d?id=87843513>

¹⁹⁰ „Neteisėti migrantai bus apgręžiami, nukreipiami į pasienio punktus“, 15min.lt, žiūrėta 2023 m. balandžio 1 d., <https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/neteiseti-migrantai-bus-apgreziami-nukreipiami-i-pasienio-punktus-56-1544052?copied>

¹⁹¹ „Seimas iki sausio vidurio pratęsė nepaprastąją padėtį dėl masinio užsieniečių antplūdžio kilusios grėsmės“, BNS Spaudos centras, žiūrėta 2023 m. balandžio 1 d., <https://sc.bns.lt/view/item/407517>,

¹⁹² „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės ir Baltarusijos Respublikos Vyriausybės susitarimo dėl pagrindinių bendradarbiavimo per sieną principų denonsavimo“, *Valstybės žinios*, 2023-01-23, Nr. 1109.

¹⁹³ „Lietuvos Vyriausybė atšaukė bendradarbiavimo su Baltarusija susitarimą“, LRT.lt, žiūrėta 2023 m. balandžio 1 d., <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1869823/lietuvos-vyriausybe-atsauke-bendradarbiavimo-su-baltarusija-susitarima>

¹⁹⁴ UN High Commissioner for Refugees, *UNHCR legal observations on the amendments to the Law of the Republic of Lithuania on Legal Status of Aliens (No XIV-506)*, (UN High Commissioner for Refugees: 2021), 1, <https://www.refworld.org/docid/610d26971a1.html>

apriboti kai kurias prieglobsčio prašytojų teises tais atvejais, kai valstybė jų negali užtikrinti dėl valstybėje paskelbtos karo padėties, nepaprastosios padėties, taip pat ekstremaliosios situacijos ar ekstremaliojo įvykio dėl masinio užsieniečių antplūdžio, kas lėmė tai, jog migrantai gali būti sulaikomi be teismo sprendimo ir negali laisvai judėti Lietuvoje, kai galioja ekstremalioji situacija.¹⁹⁵ Kiek vėliau, 2021 m. rugpjūčio 2 d. buvo priimtas vidaus reikalų ministro sprendimas Nr. 10V-20 „Dėl masinio užsieniečių antplūdžio pasienio ruožo teritorijose prie Lietuvos Respublikos valstybės sienos su Baltarusijos Respublika valdymo ir valstybės sienos apsaugos sustiprinimo“, kurio numatoma, kad „2. *Asmenys, ketinantys kirsti valstybės sieną kitose nei 1 punkte nustatytose vietose, į šalies teritoriją nebūtų įleidžiami ir būtų nukreipiami (reikalaujama, kad jie vyktų) į artimiausią veikiantį tarptautinį pasienio kontrolės punktą. 3. Asmenys, kirtę valstybės sieną kitose nei 1 punkte nustatytose vietose ir esantys pasienio ruože bei siekiantys prieglobsčio Lietuvos Respublikoje, į šalies teritoriją nebūtų įleidžiami ir iš šalies teritorijos būtų nukreipiami (reikalaujama, kad jie vyktų) į artimiausią veikiantį tarptautinį pasienio kontrolės punktą ar Lietuvos Respublikos diplomatinę atstovybę*“.¹⁹⁶ Toliau, 2021 m. rugpjūčio 10 d. buvo priimtas „Įstatymo „Dėl užsieniečių teisinės padėties“ Nr. IX-2206 67 straipsnio pakeitimo įstatymo projektas“,¹⁹⁷ o jį įgyvendinant – 2021 m. rugsėjo 21 d. užsienio reikalų ministro įsakymas Nr. V-393 „Dėl užsieniečių prašymų suteikti prieglobstį pateikimo“.¹⁹⁸ UTPI (2021 m. rugpjūčio 10 d. redakcija) 67 straipsnio 11, 12 ir 7 dalyse numatyta, kad, paskelbus karo padėtį, nepaprastąją padėtį, taip pat ekstremaliąją situaciją ar ekstremalųjį įvykį dėl masinio užsieniečių antplūdžio, užsieniečio prašymas suteikti prieglobstį gali būti pateiktas tik pasienio kontrolės punktuose ar tranzito zonose – Valstybės sienos apsaugos tarnybai; Lietuvos teritorijoje (teisėto atvykimo atveju) – Migracijos departamentui; bei užsienio valstybėje – užsienio reikalų ministro nurodytose Lietuvos diplomatinėse atstovybėse ar konsulinėse įstaigose užsienio reikalų ministro nustatyta tvarka. UTPI (2021 m. rugpjūčio 10 d. redakcija) 67 straipsnis taip pat numato, kad nepriėmus užsieniečio prašymo dėl to, kad jis pateiktas nesilaikant nustatytos tvarkos, jam turi būti paaiškinama prašymo suteikti prieglobstį pateikimo tvarka. Remiantis šiuo įstatymo pakeitimu,

¹⁹⁵ „Įstatymo „Dėl užsieniečių teisinės padėties“ Nr. IX-2206 5, 71, 76, 77, 79, 113, 131, 136, 138, 140 straipsnių pakeitimo ir įstatymo papildymo IX(1) skyriumi įstatymo projektas“, Lietuvos Respublikos Seimas, , žiūrėta 2023 m. balandžio 1 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/c249ae80e3d511eb866fe2e083228059>

¹⁹⁶ „2021 m. rugpjūčio 2 d. Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministro sprendimas Nr. 10V-20 „Dėl masinio užsieniečių antplūdžio pasienio ruožo teritorijose prie Lietuvos Respublikos valstybės sienos su Baltarusijos Respublika valdymo ir valstybės sienos apsaugos sustiprinimo“, Lietuvos Respublikos Seimas, , žiūrėta 2023 m. balandžio 1 d.,

<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/6c0ea3a0f42811ebb4af84e751d2e0c9?jfwid=zh18cyw1m>

¹⁹⁷ „Įstatymo „Dėl užsieniečių teisinės padėties“ Nr. IX-2206 67 straipsnio pakeitimo įstatymo projektas“, Lietuvos Respublikos Seimas, , žiūrėta 2023 m. balandžio 1 d.,

<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/90bd5910f6af11ebb4af84e751d2e0c9>

¹⁹⁸ „2021 m. rugsėjo 21 d. Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministro įsakymas Nr. V-393 „Dėl užsieniečių prašymų suteikti prieglobstį pateikimo“, Lietuvos Respublikos Seimas, , žiūrėta 2023 m. balandžio 1 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/9e86bc811ad111ecad9fbbf5f006237b?jfwid=-a0zwtcnf>

VSAT, atsižvelgusi į užsieniečio pažeidžiamumą ar kitas individualias aplinkybes, gali priimti užsieniečio, neteisėtai kirtusio Lietuvos Respublikos valstybės sieną, prašymą suteikti prieglobstį.¹⁹⁹ Be viso to, 2021 m. rugsėjo 21 d. užsienio reikalų ministro įsakyme Nr. V-393 „Dėl užsieniečių prašymų suteikti prieglobstį pateikimo“ nurodyta, kad užsieniečių prašymai suteikti prieglobstį gali būti pateikiami Lietuvos Respublikos ambasadoje Baltarusijos Respublikoje (Minske), be to, ambasados Minske vadovas nustato prašymų suteikti prieglobstį pateikimo būdą ir laiką, paskiria atsakingą ambasados darbuotoją, kuriam bus pavesta užsieniečių pateiktus prašymus suteikti prieglobstį perduoti Migracijos departamentui.²⁰⁰ 2021 m. rugsėjo 21 d. Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministro įsakymu Nr. V-392 patvirtintame „Užsieniečių prašymų suteikti prieglobstį pateikimo diplomatinėse atstovybėse ir konsulinėse įstaigose tvarkos apraše“ nurodoma, kad pateikdamas prieglobsčio prašymą užsienietis privalo pateikti: raštišką nustatytos formos prašymą suteikti prieglobstį; galiojančio kelionės dokumento kopiją; teisėtą buvimą užsienio valstybėje, kurioje pateikiamas prašymas, patvirtinančių dokumentų kopijas; kitus dokumentus, pagrindžiančius prieglobsčio būtinybę. Visi dokumentai pateikiami voke, adresuotame Migracijos departamentui. Pateiktą prašymą ir kitus nurodytus dokumentus diplomatinės atstovybės darbuotojas ne rečiau kaip kartą per mėnesį diplomatinio paštu persiunčia Migracijos departamentui.²⁰¹

Atsižvelgiant į aukščiau pateiktas priimtas naujas UTPI nuostatas bei kitus vidaus reikalų bei užsienio reikalų ministrų įsakymus, Lietuvos pasienyje su Baltarusija buvo pradėta taikyti apgrėžimo politika, kuri įtakojo tai, kad iki 2021 m. spalio 21 d. pasienio kontrolės punktuose su Baltarusija prieglobsčio pasiprašė tik vienas asmuo. Kaip priežastis, kodėl asmenys negali patekti į Lietuvos pasienio kontrolės punktą, nurodoma, kad jie neturi paso ir Lietuvos Respublikos vizos, o į Lietuvos Respublikos ambasadą – kad neturi paso.²⁰² Visgi, pažymėtina, jog UTPI 65 straipsnis nustato, kad jeigu yra požymių, kad PKP esantis užsienietis gali pageidauti kreiptis dėl prieglobsčio, tokiam užsieniečiui jam suprantama kalba pateikiama informacija apie šią teisę ir taikytinas procedūras,²⁰³ be to, remiantis LRK ataskaita, tokie asmenys dažniausiai turi galiojančius kelionės dokumentus arba tokius dokumentus turėjo, tačiau dėl tam tikrų priežasčių

¹⁹⁹ „2021 m. rugsėjo 21 d. Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministro įsakymas Nr. V-393 „Dėl užsieniečių prašymų suteikti prieglobstį pateikimo“, *supra note*, 197.

²⁰⁰ *Ibid.*

²⁰¹ „2021 m. rugsėjo 21 d. Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministro įsakymas Nr. V-392 „Dėl Užsieniečių prašymų suteikti prieglobstį pateikimo Lietuvos Respublikos diplomatinėse atstovybėse ir konsulinėse įstaigose tvarkos aprašo patvirtinimo“, Lietuvos Respublikos Seimas, , žiūrėta 2023 m. balandžio 1 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/7f7cdfe01ad111ecad9fbbf5f006237b?jfwid=-yvmrjnys6>

²⁰² „Per mėnesį Lietuvos ambasadoje Baltarusijoje gauti du prieglobsčio prašymai“, Delfi.lt, žiūrėta 2023 m. balandžio 20 d., https://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/per-menesi-lietuvos-ambasadoje-baltarusijoje-gauti-du-prieglobscio-prasymai.d?id=88491673&fbclid=IwAR10Owq9PobEC18qFUp6eTE_kOf17Hv0kiSgd2Ci5BVX9zXxdqHyWq0oX_C

²⁰³ „Lietuvos Respublikos įstatymas dėl užsieniečių teisinės padėties“, *Valstybės žinios*, 2004-04-30, Nr. 73-2539 (suvestinė redakcija nuo 2023-05-03 iki 2023-06-30).

jų neteko. Pažymėtina ir tai, jog norinti įvertinti galimybės pateiktą prašymą suteikti prieglobstį PKP veiksmingumą, vienas svarbiausių aspektų yra tas, jog iš Baltarusijos teritorijos atvykstantys asmenys privalo praeiti Baltarusijos pareigūnų kontrolę dar iki kontakto su VSAT pareigūnais. Baltarusijos pareigūnams praleidus asmenis, jie gali pasiekti PKP, kur gali pasinaudoti teise pasiprašyti prieglobsčio.²⁰⁴ Todėl teigtina, kad nuo Baltarusijos pareigūnų (kurie, remiantis, be kita ko, Lietuvos institucijų teikiama informacija, patys nuveža užsieniečius prie Lietuvos pasienio, nuveda iki valstybės sienos ir stumia per ją neleistinoje vietoje, o taip pat ir atima arba suplėšo užsieniečių turimus dokumentus) priklauso faktinė prieiga prie prieglobsčio procedūros Lietuvos pasienyje su Baltarusija.²⁰⁵

Atkreiptinas dėmesys ir į tai, jog JTVPK 2021 m. spalio 22 d. paskelbė, kad žmonės yra išstumiami iš Lietuvos, Lenkijos, Latvijos ir iš Baltarusijos pusės, bei tokiu būdu patenka į pavojingą sveikatai ir gyvybei padėtį (remiantis šia JTVPK paskelbta informacija buvo žinoma, kad pasienio regione jau mirė 8 žmonės), todėl JTVPK ragino valstybes nutraukti pavojingą užsieniečių išstūmimo praktiką ir sudaryti galimybę jiems kreiptis dėl prieglobsčio.²⁰⁶

Taigi, atsižvelgiant į tai, galima teigti, jog 2021 m. rugpjūčio mėn. Lietuvoje įsigaliojo teisinis režimas, kuris apribojo užsieniečių galimybę prašyti prieglobsčio, kai šalyje yra įvesta karo padėtis, nepaprastoji padėtis, taip pat paskelbta ekstremalioji situacija dėl masinio užsieniečių antplūdžio. Be viso to, įsigaliojus minėtiems UTPI pakeitimams, lygiagrečiai pradėta taikyti vadinama „apgrėžimo politika“, kuri iš esmės nulėmė, kad sulaikyti neleistinoje vietoje Lietuvos valstybės sieną su Baltarusija kirtę asmenys yra priverstinai grąžinami atgal į Baltarusiją nepriklausomai nuo to, ar jie ketina kreiptis dėl prieglobsčio.²⁰⁷ Minėta „apgrėžimo politika“ lėmė tai, jog (remiantis VSAT atnaujinamais duomenimis) 2022 m. beveik 11 tūkstančių asmenų buvo apgrėžti.²⁰⁸ Pažymėtina, kad išimtis daroma tik Baltarusijos ir Rusijos Federacijos piliečiams, kurie siekia tarptautinės apsaugos bei yra priimami asmenų, kurių atžvilgiu priimti EŽTT sprendimai taikyti laikinąsias apsaugos priemones, prieglobsčio prašymai.²⁰⁹ Visgi, 2022 m. spalio – lapkričio mėn. LRK užfiksavo kelis atvejus, kai prieglobsčio prašymai taip pat buvo priimami iš

²⁰⁵ Lietuvos Raudonasis Kryžius, *TEMINIS TYRIMAS. Prieiga prie prieglobsčio procedūros Lietuvos Respublikos diplomatinėse atstovybėse užsienyje ir Valstybės sienos apsaugos tarnybos pasienio kontrolės punktuose* (2022), 22, <https://redcross.lt/wp-content/uploads/2022/09/LT-Prieiga-prie-prieglobscio-proceduros.pdf>

²⁰⁶ „UNHCR urges States to end stalemate at Belarus-EU border and avoid further loss of life“, UNHCR The UN Refugee Agency, žiūrėta 2023 m. balandžio 20 d., <https://www.unhcr.org/news/news-releases/unhcr-urges-states-end-stalemate-belarus-eu-border-and-avoid-further-loss-life>

²⁰⁷ Lietuvos Raudonasis Kryžius, *op. cit.*, 5.

²⁰⁸ „Neįleistų neteisėtų migrantų statistika“, Mano vyriausybė, žiūrėta 2023 m. balandžio 20 d., <https://vsat.lrv.lt/lt/naujienos/neileistu-neteisetu-migrantu-statistika>

²⁰⁹ Lietuvos Raudonasis Kryžius, *op. cit.*, 5.

asmenų, kurie dėl ypatingai sunkios sveikatos būklės (pavyzdžiui, nušalusių galūnių, dehidratacijos ir pan.) buvo pristatyti į ligonines.²¹⁰

Taigi, negali kilti abejonių dėl to, kad tokia Lietuvos vykdoma politika prieglobsčio prašytojų atžvilgiu sulaukė daug kritikos. Pavyzdžiui, 2021 m. metinėje FRONTEX pagrindinių teisių pareigūno ataskaitoje vertinama Lietuvos-Baltarusijos pasienyje vykdoma praktika ir su ja susiję aspektai, kurie kelią susirūpinimą. Minėtoje ataskaitoje nurodoma, jog nuo 2021 m. liepos mėn., reaguojant į migracijos krizę Lietuvoje, FRONTEX pradėjo skubios pasienio intervencijos veiklą.²¹¹ Minėtoje ataskaitoje pažymima, jog Lietuvoje 2021 m. rugpjūčio pradžioje FRONTEX pagrindinių teisių pareigūno padalinys pradėjo stebėsenos veiklą ir tęsė ją iki 2021 m. pabaigos. Minėtos stebėsenos metu buvo stebima valstybės vykdoma apgrėžimo politika, kuri šioje ataskaitoje prilyginama kolektyviniam išsiuntimui ir prieigos prie tarptautinės apsaugos apribojimui.²¹² Šioje ataskaitoje taip pat pažymima, kad tokia praktika buvo grindžiama pakeistais nacionaliniais teisės aktais, kurie, FRONTEX vertinimu, neatitinka ES teisės ir rekomenduotinos praktikos. FRONTEX ataskaitoje, tarp papildomų pastebėjimų išskirtas nepakankamas žmonių identifikavimas ir nepakankama pažeidžiamų grupių apsaugos sistema, plačiai naudojamas sulaikymo būdas ir kt. (pavyzdžiui, prastas informavimas, (ne)gebėjimas suprasti pateikiamą informaciją, trumpas periodas pateikti prašymą, teisinė pagalba ir pan.).²¹³ Atsižvelgiant į tai, FRONTEX išreiškė susirūpinimą, kad, nepaisant šios agentūros aktyvaus dalyvavimo siekiant suvaldyti krizę pasienyje, Lietuvos valdžios institucijos nuolat ir sistemingai taiko praktiką, kuri prieštarauja pagrindinėms teisėms ir laisvėms.²¹⁴

Atsižvelgiant į tarptautinės bendruomenės išreikštą susirūpinimą, kyla klausimas, kaip vertinti tokią Lietuvos Respublikos apgrėžimo praktiką tarptautinės ir ES teisės prasme.

Pažymėtina, jog iki 2021 m. prasidėjusios migracijos krizės Lietuvoje, EŽTT jau buvo iškelta byla prieš Lietuvos valstybę. 2018 m. byloje *M. A. ir kiti prieš Lietuvą* EŽTT nustatė, kad buvo pažeistas EŽTK 3 straipsnis. Šioje byloje pareiškėjais buvo Rusijos piliečiai iš Čėčėnijos, kurie atvyko į Lietuvą per Baltarusiją ir tris kartus pasienio kontrolės punktuose bandė pateikti prieglobsčio prašymus, bet visus tris kartus nebuvo įleisti į Lietuvą, dėl ko turėjo grįžti atgal į Baltarusiją. Šioje byloje EŽTT atkreipė dėmesį, kad užsieniečių išsiuntimo bylose EŽTT nenagrinėja užsieniečių tarptautinės apsaugos prašymų, o tik patikrina, ar buvo taikomos procedūros, kuriomis buvo užtikrinta EŽTK 3 straipsnyje numatyta garantija. Šioje byloje EŽTT

²¹⁰ Lietuvos Raudonasis Kryžius, *supra note*, 205: 5.

²¹¹ European Border and Coast Guard Agency (FRONTEX), *The Fundamental Rights Officer Annual Report 2021* (Publications Office of the European Union, Luxembourg: 2022), 10, https://FRONTEX.europa.eu/assets/Images_News/2022/FRO_Report_2021.pdf

²¹² *Ibid.*, 10.

²¹³ *Ibid.*, 10-11.

²¹⁴ *Ibid.*, 11-12.

padarė išvadą, kad byloje surinktus duomenis kurie parodė, jog pareiškėjai išreiškė norą prašyti prieglobsčio, tačiau sienos apsaugos pareigūnai nepriėmė šių prašymų ir neperdavė jų kompetentingai institucijai, kad ši juos išnagrinėtų ir nustatytų pareiškėjų statusą, kaip reikalauja vidaus įstatymai, Lietuva nesiėmė veiksmų sudaryti sąlygas pareiškėjams pateikti prašymus dėl prieglobsčio suteikimo.²¹⁵ Visgi naujų įvykių kontekste, būtent kai asmenys atvyksta masiškai, o ne individualiai, darytina prielaida, jog Lietuvos-Baltarusijos pasienio situacija turėtų būti vertinama naujų EŽTT bylų kontekste.

Atkreiptinas dėmesys, jog aukščiau aptarti Lietuvos teisės aktų pakeitimai buvo priimti įvedus ekstremaliąją padėtį šalyje, t. y. Lietuvos Respublikoje nustatyti žmogaus teisių ribojimai grindžiami ekstremaliąja situacija. Remiantis EŽTT suformuota praktika, užsieniečių apgrėžimas ar neįleidimas (kuris bet kuriuo atveju laikytinas išsiuntimu) gali lemti ir EŽTK 4 protokolo 4 straipsnio pažeidimą, ir EŽTK 3 straipsnio pažeidimą. Vis dėlto pažymėtina, kad nors EŽTK nuostatos nedraudžia nukrypti nuo įsipareigojimų pagal EŽTK 4 protokolo 4 straipsnį, esant karui ar kitokiai nepaprastajai padėčiai, dėl kurių atsiranda grėsmė viešajai tvarkai, remiantis EŽTK 15 straipsniu, nukrypimai nuo įsipareigojimų pagal EŽTK 2 ir 3 straipsnį neleidžiami. Atsižvelgiant į tai, bet kuriuo atveju, jei nustatomi EŽTK 4 protokolo 4 straipsnio įsipareigojimų apribojimai, jie negali pažeisti EŽTK 3 straipsnio ir todėl, jeigu yra rizika, kad asmeniui gali grėsti EŽTK 3 straipsniu draudžiamas elgesys, tokia rizika turi būti įvertinta.²¹⁶

Remiantis šio darbo antroje dalyje atlikta analize galima pastebėti, siekdamas pagrįsti savo veiksmų teisėtumą, valstybės, kurios taiko apgrėžimo politiką, pasitelkia EŽTT 2020 m. sprendimą byloje *N. D. ir N. T. prieš Ispaniją*, tuo tarpu tokios praktikos neteisėtumą pabrėžiantys kritikai paprastai remiasi EŽTT sprendimu byloje *Shahzad prieš Vengriją* (minėtų bylų sprendimai aptarti šio darbo antroje dalyje).

Taigi, siekdamas pateisinti taikomą „apgrėžimo politiką“, Lietuvos institucijos referuoja į EŽTT sprendimą byloje *N. D. ir N. T. prieš Ispaniją*, kuriuo remiantis valstybė nėra atsakinga už tarptautinės tokių užsieniečių apsaugos užtikrinimą ir kolektyvinis migrantų išsiuntimas be jų identifikacijos ir be teisės į formalias prieglobsčio prašymo procedūras gali būti teisėtas, jei valstybė suteikė užsieniečiams veiksmingas galimybes teisėtai atvykti.²¹⁷ Taip pat, Lietuvos institucijos remiasi ir sprendimu byloje *A. A. ir kiti prieš Šiaurės Makedoniją* (šios bylos sprendimas taip pat buvo aptartas šio darbo antroje dalyje), kuriuo remiantis EŽTK 4 protokolo 4 straipsnis nėra pažeidžiamas, jei užsieniečiams ir potencialiems prieglobsčio prašytojams

²¹⁵ „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2018 m. gruodžio 11 d. sprendimas byloje M. A. ir kiti prieš Lietuvą“, ECLI:CE:ECHR:2018:1211JUD005979317, pnk. 7–21, pnk. 88–92, pnk. 103, pnk. 115.

²¹⁶ Laurynas Biekša, Ivona Ivašauskaitė, „Lietuvos reakcija į prieglobsčio prašytojų antplūdį tarptautinės ir Europos Sąjungos teisės kontekste“, *Lietuvos teisė. 2021.*, 164,

https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/18038/Lietuvos_teise_2021_15.pdf?sequence=1&isAllowed=y

²¹⁷ Lietuvos Raudonasis Kryžius, *supra note*, 205: 33.

netrukdoma pateikti į teisėtus sienos kirtimo punktus ir pateikti prieglobsčio prašymą juose jie nėra gražinami iš pasienio kontrolės punktų.²¹⁸ Pažymėtina, kad abejose minėtose bylose EŽTT vertino ne tik neteisėto atvykimo faktą, bet, pirmiausia, tai, ar valstybė sudarė veiksmingą galimybę užsieniečiams atvykti teisėtu būdu, bei tai, ar konkrečiu atveju užsieniečiai turėjo rimtų priežasčių nepasinaudoti šia galimybe. Byloje *N. D. ir N. T. prieš Ispaniją* EŽTT konstatavo, kad nagrinėjamu atveju egzistavo ne tik teisinė prievolė priimti prieglobsčio prašymus pasienio kontrolės punkte, bet taip pat faktinė galimybė tai padaryti.²¹⁹ Byloje *A. A. ir kt. prieš Šiaurės Makedoniją* EŽTT konstatavo, kad nagrinėjamu atveju nenustatyta aplinkybių, leidžiančių daryti prielaidą, jog potencialūs prieglobsčio prašytojams buvo kokiais nors būdais trukdoma teisėtai atvykti į pasienio kontrolės punktą ir ten kreiptis dėl prieglobsčio.²²⁰ Visgi, nei vienoje, nei kitoje byloje EŽTT nevertino situacijos, kai asmenis sieną kirsti neleistinoje vietoje fiziškai verčia kitos valstybės ginkluoti pareigūnai.²²¹ Kalbant apie Lietuvos padėtį, atkreiptinas dėmesys, kad čia iš esmės neveikia praktinės teisinės alternatyvos kreiptis dėl prieglobsčio (tai rodo anksčiau aptarta prieglobsčio prašymų Lietuvos Respublikos pasienio punktuose ir Lietuvos Respublikos ambasadoje Minske statistika), o prieglobsčio prašytojai apgręžiami iš Lietuvos teritorijos jų situacijos individualiai neįvertinus ne todėl, kad dėl neteisėto pareiškėjų patekimo į Lietuvos teritoriją Lietuvos pareigūnai neturėtų galimybių individualiai įvertinti jų situacijos, bet būtent dėl pačios vykdomos apgrėžimo politikos.²²²

Atsižvelgiant į tai, šiuo atveju galima prisiminti priimtą EŽTT sprendimą kitoje byloje. Byloje *Shahzad prieš Vengriją*, kurioje pareiškėju buvo asmuo, kuris neteisėtu būdu (padaręs skylę pasienio tvoroje) pateko į priimančiosios valstybės teritoriją ir po kelių valandų buvo sulaikytas policijos ir palydėtas iki artimiausių vartų pasienyje, į kitą Vengrijos-Serbijos pasienio pusę, nors pareiškėjas pareigūnams buvo nurodęs, kad nori pateikti prašymą dėl prieglobsčio suteikimo. Šioje byloje EŽTT, įvertinęs į tai, kad Vengrijos valdžios institucijos nenustatė pareiškėjo tapatybės ir nenagrinėjo jo padėties, bei į tai, kad pareiškėjas neturėjo veiksmingos galimybės naudotis teisėto atvykimo priemonėmis, padarė išvadą, kad pareiškėjo išsiuntimas patenka po EŽTK 4 protokolo 4 straipsnio taikymo apimtimi. Šioje byloje buvo pažymėta, kad nagrinėjama priemone buvo siekiama užkirsti kelią neteisėtam sienos kirtimui tuo metu, kai Vengrija susidūrė su dideliu migrantų antplūdžiu, visgi, EŽTT nuomone, sunkumai dėl migrantų srautų valdymo negali pateisinti galimybės naudoti tokią praktiką, kuri nesuderinama su valstybės įsipareigojimais pagal EŽTK.²²³

²¹⁸ Lietuvos Raudonasis Kryžius, *supra note*, 205: 33.

²¹⁹ *N. D. ir N. T. prieš Ispaniją*, *supra note*, 98: pnk. 214.

²²⁰ *A. A. ir kt. prieš Šiaurės Makedoniją*, *supra note*, 138: pnk. 121.

²²¹ Lietuvos Raudonasis Kryžius, *op. cit.*, 33.

²²² Laurynas Biekša, Ivona Ivašauskaitė, *supra note*, 211: 163.

²²³ *Shahzad prieš Vengriją*, *supra note*, 119: pnk. 64–65, pnk. 67, pnk. 51.

Taigi, atsižvelgus į šios bylos aplinkybes, beveik neabejotina, kad Lietuvos atveju būtų galima išvelgti svarių faktorių, trukdančių užsieniečiams pasirinkti teisėtą atvykimo į šalį būdą. Kita vertus, abejotina, kad situacija, kuomet asmens prieigą prie pasienio kirtimo punkto pirmiausia priklauso nuo kitos valstybės pareigūnų, kurie turi įgaliojimus sulaikyti asmenį ir (arba) jo nepraleisti, o netgi pasiekus pasienio kirtimo punktą jo prašymas suteikti prieglobstį gali būti neregistruojamas, gali būti kvalifikuojama, kaip „veiksminga galimybė“ pasinaudoti prašymo suteikti prieglobstį pateikimo pasienyje procedūra.²²⁴

Atsižvelgiant į tai, galima daryti prielaidą, jog Lietuvos Respublikos apgrėžimo praktika yra panaši į bylos *Shahzad prieš Vengriją* aplinkybes, todėl galėtų būti vertinama kaip pažeidžianti EŽTK 4 protokolo 4 straipsnį.²²⁵

Be viso to, pažymėtina, jog reaguodami į kritiką dėl taikomų prieigos prie prieglobsčio procedūrų apribojimų, įgaliotieji Lietuvos Respublikos atstovai laikėsi suformuluotos pozicijos, kad neteisėtiems migrantams nereikia prieglobsčio (kaip buvo minėta aukščiau, išimtį VSAT daro Baltarusijos ir Rusijos Federacijos piliečiams, likusieji laikomi „ekonominiais migrantais“).²²⁶ Šiuo klausimu pirmiausia pastebėtina, kad VSAT be aiškių kriterijų ir nustatytos procedūros savo nuožiūra sprendžia, kam reikalinga tarptautinė apsauga ir kam tokia apsauga nėra reikalinga. Todėl vertėtų pažymėti, jog tokie veiksmai, be viso to, nėra suderinami su Direktyva 2013/32, kuria remiantis visoms procedūroms valstybės narės paskiria sprendžiančiąją instituciją, kuri bus atsakinga už tinkamą prašymų nagrinėjimą pagal šią direktyvą. Lietuvoje sprendžiančiosios institucijos įgaliojimai suteikti Migracijos departamentui, tuo tarpu VSAT šių funkcijų vykdyti negali.²²⁷ Be to, Lietuvos institucijų atstovai pasitelkia argumentą, kuriuo remiantis vien tai, kad žmonės, kuriems atsisakyta suteikti prieglobstį Lietuvoje, toliau ieško jo kitose šalyse, patvirtina, kad jokio prieglobsčio jiems ir nereikėjo.²²⁸ Atsižvelgiant į šį Lietuvos argumentą, LRK savo ataskaitoje pateikia nuomonę, jog toks argumentas galėtų būti pagrįstas, jeigu šiems žmonėms būtų suteiktas prieglobstis Lietuvoje, tačiau pareiškėjai juo nesinaudotų ir vyktų į kitas šalis, tačiau esant priešingai situacijai, kai prieglobstis, kurio pareiškėjai prašo, Lietuvoje nesuteikiamas,

²²⁴ Lietuvos Raudonasis Kryžius, *supra note*, 205: 33.

²²⁵ Laurynas Biekša, Ivona Ivašauskaitė, *supra note*, 211: 163.

²²⁶ „Pasienyje su šeima įstrigęs migrantas: padėkite, mus baudžia ir Lietuva, ir Baltarusija“, Delfi.lt, žiūrėta 2023 m. balandžio 10 d., <https://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/pasienyje-su-seima-istriges-migrantas-padekite-mus-baudzia-ir-lietuva-ir-baltarusija.d?id=91113377>

²²⁷ Lietuvos Raudonasis Kryžius, *op. cit.*, 8.

²²⁸ „Ministerija: daugumos neteisėtų migrantų gyvenimas Lietuvoje nedomina, jų tikslas – Vakarų Europa“, 15min.lt, žiūrėta 2023 m. balandžio 10 d., <https://www.15min.lt/nauijiena/aktualu/lietuva/ministerija-daugumos-neteisetu-migrantu-gyvenimas-lietuvoje-nedomina-ju-tikslas-vakaru-europa-56-1908768>

„Bilotaitės kritika „Amnesty International“ išvados dėl neteisėtų migrantų Latvijoje: taškus sudėjo organizacijos pozicija dėl Ukrainos“, LRT.lt, žiūrėta 2023 m. balandžio 10 d., <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1799964/bilotaites-kritika-amnesty-international-isvados-del-neteisetu-migrantu-latvijoje-takus-sudejo-organizacijos-pozicija-del-ukrainos>

nepagrindžia išvadų dėl tariamų jų tikslų ir motyvų.²²⁹ Taip pat, Lietuvos atstovai teigė, jog norintys pasiprašyti prieglobsčio tokią galimybę turi VSAT pasienio kirtimo punktuose ir Lietuvos Respublikos ambasadoje Baltarusijoje.²³⁰ Visgi, remiantis Amnesty International 2021 m. surinkti įrodymai rodo, kad Baltarusijos pareigūnai sunkvežimiais nuveždavo migrantus iš Baltarusijos sostinės iki Lietuvos-Baltarusijos pasienio ruožo, po to grupėmis nuvesdavo iki buferinės zonos, neretai iš abiejų pusių aptvertos tvora, bei prievarta varė sienos link, mušdami žmones guminėmis lazdomis bei grasindami užsiundyti tarnybinius šunis.²³¹ Taip pat, remiantis Amnesty International duomenimis, dienoms ar net savaitėms buferinėje zonoje įstrigusiems žmonėms Baltarusijos pareigūnai neleisdavo nei grįžti į šalies gilumą, nei palikti tvora aptvertos teritorijos. Kai kurie užsieniečiai nurodė, kad sumokėjus pareigūnams pinigus jiems pavyko grįžti į Minską.²³² Žinoma yra ir tai, jog Baltarusijoje, didėjant šalyje įstrigusių migrantų skaičiui, šalies pareigūnai pradėjo jų priverstinį grąžinimą į kilmės šalis, nevertinant apsaugos poreikio.²³³ Panašius įrodymus 2022 m. surinko Human Rights Watch.²³⁴

Šalia 2021 m. priimtų Lietuvos teisinės sistemos pokyčių, ribojančių užsieniečių galimybę prašyti prieglobsčio, 2023 m. balandžio 17 d. Lietuvos Respublikos Seimas priėmė „Valstybės sienos ir jos apsaugos įstatymo Nr. VIII-1666 1, 2, 4, 10, 11, 14, 15, 16, 18, 23, 26 straipsnių pakeitimo ir Įstatymo papildymo 23(1) straipsniu ir nauju IX skyriumi įstatymo projektą“, kuriuo įtvirtino neteisėtų migrantų apgrėžimo galimybę pasienio ruože,²³⁵ t. y. Lietuvos Respublikos valstybės sienos ir jos apsaugos įstatymo pataisais įtvirtina neteisėtų migrantų, pažeidusių valstybės sienos kirtimo tvarką, apgrėžimą valstybės lygio ekstremaliosios situacijos ir nepaprastosios padėties metu (4 straipsnio 13 dalis).²³⁶ Numatyta, kad neteisėtų galimas tik pasienio ruože (t. y.

²²⁹ Lietuvos Raudonasis Kryžius, *supra note*, 205: 9.

²³⁰ „Neteisėti migrantai pasklis po Lietuvą“, Diena.lt, žiūrėta 2023 m. balandžio 10 d., <https://www.diena.lt/naujienos/lietuva/salies-pulsas/neteiseti-migrantai-pasklis-po-lietuva-1085415>;

„Dienos tema. Liubajevs: Lukašenkos režimas ir nori įrodyti, kad mes nesugebame užtikrinti savo sienos apsaugos“, LRT.lt, žiūrėta 2023 m. balandžio 10 d., <https://www.lrt.lt/mediateka/irasas/2000231428>;

„A. Bilotaitė: Lietuva turi gintis ir neatsitrauks nuo savo sprendimų dėl migrantų“, 15min.lt, žiūrėta 2023 m. balandžio 10 d., <https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/a-bilotaitė-lietuva-turi-gintis-ir-neatsitrauks-nuo-savosprendimu-del-migrantu-56-1744310>;

„Kasčiūnas: tai buvo vienas stipriausių nacionalinio saugumo sprendimų praeitais metais“, žiūrėta 2023 m. balandžio 10 d., <https://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/kasciunas-tai-buvo-vienas-stipriausiu-nacionalinio-saugumosprendimu-praeitais-metais.d?id=90873925>

²³¹ „Belarus/EU: New evidence of brutal violence from Belarusian forces against asylum-seekers and migrants facing pushbacks from the EU“, Amnesty International, žiūrėta 2023 m. balandžio 10 d., <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2021/12/belarus-eu-new-evidence-of-brutal-violence-from-belarusian-forces-against-asylum-seekers-and-migrants-facing-pushbacks-from-the-eu/>

²³² *Ibid.*

²³³ *Ibid.*

²³⁴ „Violence and Pushbacks at Poland-Belarus Border“, Human Rights Watch, žiūrėta 2023 m. balandžio 10 d., <https://www.hrw.org/news/2022/06/07/violence-and-pushbacks-poland-belarus-border>

²³⁵ „Valstybės sienos ir jos apsaugos įstatymo Nr. VIII-1666 1, 2, 4, 10, 11, 14, 15, 16, 18, 23, 26 straipsnių pakeitimo ir Įstatymo papildymo 23(1) straipsniu ir nauju IX skyriumi įstatymo projektas“, Lietuvos Respublikos Seimas, žiūrėta 2023 m. gegužės 13 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/69c45250dd1c11eda305cb3bdf2af4d8?ifwid=zaoxfzf8h>

²³⁶ *Ibid.*

iki penkių kilometrų į teritorijos gilumą nuo sienos) bus galimas migrantų apgręžimas.²³⁷ Minėto įstatymo pakeitimai numato, jog Lietuvos Respublikos Vyriausybei Nacionalinio saugumo komisijos pasiūlymu suteikiama teisė priimti sprendimą, kad ketinantys kirsti ar kirtę valstybės sieną užsieniečiai tam nenustatytose vietose arba tam nustatytose vietose, tačiau pažeidę valstybės sienos kirtimo tvarką, ir esantys pasienio ruože, į Lietuvos Respublikos teritoriją būtų neįleidžiami (numatyta, jog minėta nuostata taikoma individualiai kiekvienam minėtam užsieniečiui).²³⁸ Valstybės sienos ir jos apsaugos įstatymo pataisos numato, jog nuostata dėl užsieniečių neįleidimo į Lietuvos Respublikos teritoriją nebus taikoma tuo atveju, jeigu bus nustatyta, jog užsienietis traukiasi nuo Vyriausybės sprendime nurodytų ginkluotų konfliktų, taip pat persekiojimo, arba siekia patekti į šalies teritoriją humanitariniais tikslais (4 straipsnio 13 dalis).²³⁹ Minėta nuostata taip pat numato, jog į „Lietuvos Respublikos teritoriją neįleidžiamiems užsieniečiams turi būti atliktas pagalbos poreikio įvertinimas ir, esant pagalbos poreikiui, šiems užsieniečiams suteikiama reikalinga neatidėliotina medicinos ar humanitarinė pagalba“.²⁴⁰

Nors valstybės įgaliotų atstovų teigimu, 2023 m. balandžio 17 d. Lietuvos Respublikos Seimo priimtas „Valstybės sienos ir jos apsaugos įstatymo Nr. VIII-1666 1, 2, 4, 10, 11, 14, 15, 16, 18, 23, 26 straipsnių pakeitimo ir Įstatymo papildymo 23(1) straipsniu ir nauju IX skyriumi įstatymo projektas“ įtvirtino balansą tarp nacionalinio saugumo ir žmogaus teisių aspektų,²⁴¹ paskelbus žinią apie priimtas minėtas Lietuvos Respublikos valstybės sienos ir jos apsaugos įstatymo pataisas žiniasklaidoje buvo paviešinti straipsniai, kuriuose buvo išreikštas susirūpinimas. Teigiama, jog valstybės vykdoma apgręžimo politika, nekreipiant dėmesio į jo formą ir teisinį režimą, nepriklausomai nuo to, ar valstybės teritorijoje įvesta ekstremalioji situacija ar nepaprastoji padėtis, yra nesuderinama su tarptautine teise.²⁴² Žmogaus teisių gynimo organizacijos Amnesty International teigimu, toks teisinis reguliavimas „uždegs žalią šviesą kankinimams“.²⁴³ Iš viešai prieinamos informacijos taip pat matyti, jog minėto įstatymo pataisos kritikuojamos ir Europos Tarybos žmogaus teisių komisarės, kuri nurodė, jog naujas teisinis

²³⁷ „Valstybės sienos ir jos apsaugos įstatymo Nr. VIII-1666 1, 2, 4, 10, 11, 14, 15, 16, 18, 23, 26 straipsnių pakeitimo ir Įstatymo papildymo 23(1) straipsniu ir nauju IX skyriumi įstatymo projektas“, *supra note*, 237.

²³⁸ *Ibid.*

²³⁹ *Ibid.*

²⁴⁰ *Ibid.*

²⁴¹ „Seimas įstatymu įtvirtino neteisėtų migrantų apgręžimo galimybę pasienio ruože“, Lietuvos Respublikos Seimas, žiūrėta 2023 m. gegužės 13 d., https://www.lrs.lt/sip/portal.show?p_r=35435&p_t=284594

²⁴² *Ibid.*;

„Prezidentūra: įstatymas dėl apgręžimo užtikrina tiek sienų apsaugą, tiek žmogaus teises“, Diena.lt, žiūrėta 2023 m. gegužės 13 d., <https://m.diena.lt/naujienos/lietuva/politika/prezidentura-istatymas-del-apgrezimo-uztikrina-tiek-sienu-apsauga-tiek-zmogaus-teises-1123301>;

„Seimas įteisino neteisėtų migrantų apgręžimo politiką“, Delfi.lt, žiūrėta 2023 m. gegužės 13 d., <https://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/seimas-iteisino-neteisetu-migrantu-apgrezimo-politika.d?id=93169167>

²⁴³ „Lithuania: Legalizing illegal pushbacks gives green-light to torture“, Amnesty International, žiūrėta 2023 m. gegužės 13 d., <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2023/04/lithuania-legalizing-illegal-pushbacks-gives-green-light-to-torture/>

reguliavimas Lietuvoje gali sukelti pavojų asmenims, kurie siekia tarptautinės apsaugos. Europos Tarybos žmogaus teisių komisarės nuomone, tokia valstybės politika nėra veiksminga suteikiant prieglobstį bei sudaro prielaidas tarptautiniams pažeidimams, tokiems, kaip kolektyvinis užsieniečių išsiuntimas arba jų apgrėžimas, kilti.²⁴⁴

Šių įvykių kontekste galima atkreipti dėmesį į tai, jog 2021 m. birželio 24–25 d. Europos Sąjungos Taryboje buvo pasmerkti bet kokie trečiųjų šalių bandymai panaudoti migrantus politiniais tikslais.²⁴⁵ Vėliau, 2021 m. gruodžio 14 d. Europos Komisija pateikė pasiūlymą dėl „Europos Parlamento ir Tarybos Reglamento dėl kovos su naudojimosi migrantais kaip įrankiais reiškiniu migracijos ir prieglobsčio srityje“, kuriuo nurodė, jog „šiam pasiūlyme išdėstyta migracijos ir prieglobsčio valdymo susidarius nepaprastajai padėčiai procedūra, taikytina neteisėtai sieną kirtusių ar į sienos perėjimo punktus atvykusių trečiųjų šalių piliečių, sulaikytų arba aptiktų netoli sienos su trečiąja šalimi, kuri naudojausi migrantais kaip įrankiais, atžvilgiu“.²⁴⁶ Šiuo pasiūlymu Europos Komisija siūlo: 1) galimybę valstybėms narėms registruoti prieglobsčio prašymus ir leisti juos veiksmingai pateikti tik specialiuose netoli sienos esančiuose registracijos punktuose, įskaitant specialiai tam tikslui paskirtus sienos perėjimo punktus; 2) galimybę registracijos terminą pratęsti iki keturių savaičių; 3) galimybę visiems prašymams taikyti pasienio procedūrą dėl prieglobsčio ir pratęsti jos trukmę.²⁴⁷ Minėtu pasiūlymu siūloma mažinti dėl neteisėtai atvykstančių asmenų patiriamą spaudimą ir išlaikyti tvirtą išorės sienų apsaugą – šis pasiūlymas yra viena iš iniciatyvų, kuria stengiamasi suteikti valstybėms narėms geresnių išorės sienų apsaugos priemonių, kai prieš jas kaip įrankiais naudojamosi migrantais, kartu užtikrinant visapusišką pagarbą pagrindinėms teisėms.²⁴⁸ Be to, šiuo pasiūlymu prisidedama prie Šengeno reformos bei papildomas pats Šengeno sienų kodeksas, kadangi Europos Komisija ketina pasiūlyti nuolatinę sistemą, kaip spręsti galimas naudojimosi migrantais kaip įrankiais situacijas, su kuriomis ES gali susidurti ir ateityje.²⁴⁹ Europos Komisija numato greitą ir veiksmingą migrantų, kuriais naudotasi kaip įrankiais, grąžinimą ir readmisiją, laikantis naujame migracijos ir prieglobsčio pakte nustatyto visapusiško požiūrio į migracijos valdymą.²⁵⁰ Taigi galima teigti, šiuo Europos Komisijos pasiūlymu siekiama sumažinti tolesnį neteisėtų migrantų judėjimą ir neigiamą poveikį ES bei Šengeno erdvei. Be viso to, remiantis viešai prieinama informacija,

²⁴⁴ „Seimas įteisino neteisėtų migrantų apgrėžimo politiką“, *supra note*, 242.

²⁴⁵ European Council, „European Council meeting (24 and 25 June 2021) – Conclusions“ (Briuselis: 2021), 3, <https://www.consilium.europa.eu/media/50763/2425-06-21-euco-conclusions-en.pdf>

²⁴⁶ Europos Komisija, „Pasiūlymas Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas dėl kovos su naudojimosi migrantais kaip įrankiais reiškiniu migracijos ir prieglobsčio srityje“ (Strasbūras: 2021), 2, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:52021PC0890>

²⁴⁷ *Ibid.*, 4-8.

²⁴⁸ *Ibid.*, 8.

²⁴⁹ *Ibid.*

²⁵⁰ *Ibid.*, 8-9.

tikimasi, jog minėtas Europos Komisijos pasiūlymas dėl taip vadinamo ES reglamento kovoti su instrumentalizuota migracija būtų konkretus ir pridėtinę naudą duodantis teisės aktas, kuris leistų stiprinti ES sienų kontrolę.²⁵¹

Lietuvos atvejį vertinant minėto Europos Komisijos pasiūlymo kontekste, pažymėtina, jog Europos Parlamento ir Tarybos reglamento dėl kovos su naudojimosi migrantais kaip įrankiais reiškiniu migracijos ir prieglobsčio srityje projekto 4 straipsnis numato, jog „<...> valstybė narė, prie kurios išorės sienos dėl naudojimosi migrantais kaip įrankiais atvyksta trečiųjų šalių piliečiai arba asmenys be pilietybės, gali nuspręsti atvykimo sąlygų neatitinkantiems trečiųjų šalių piliečiams arba asmenims be pilietybės, kurių prašymai pasienyje vykdant prieglobsčio valdymo susidarius nepaprastajai padėčiai procedūrą“, tačiau tokiu atveju valstybė narė privalo laikytis negrąžinimo principo ir deramai atsižvelgti į atitinkamo trečiosios šalies piliečio vaikų interesus, šeimos gyvenimą ir sveikatos būklę.²⁵² Pažymėtina, jog remiantis aukščiau aptarta nuo 2023 m. balandžio Lietuvoje taikoma nacionaline teise, Lietuvos Respublika iš esmės apriboja asmens negrąžinimo principą, kas yra laikoma tarptautinės teisės pažeidimu, o Europos Komisijos pasiūlymas dėl ES reglamento kovoti su instrumentalizuota migracija taip pat nenumato galimybės riboti EŽTK 3 straipsnyje įtvirtintos garantijos. Todėl darytina prielaida, kad net tuo atveju, jei būtų priimtas minėtas reglamentas, šiuo metu Lietuvoje vykdoma apgėžimo politika negalėtų būti pateisinama ir Lietuvos Respublika turėtų imtis priemonių tinkamai vykdyti savo tarptautinius įsipareigojimus.

Atsižvelgiant į visa tai, darytina išvada, jog Lietuvos-Baltarusijos pasienio migracijos krizes kontekste Lietuva nesiėmė tinkamų veiksmų užtikrinti, kad būtų išvengta žmogaus teisių pažeidimų. Tokia išvada darytina atsižvelgiant į tai, jog nepaisant to, jog buvo teigiama, kad norintys pasiprašyti prieglobsčio gali tai padaryti VSAT pasienio kirtimo punktuose, iš aptartų pavyzdžių matyti, kad net ir užsieniečiams pasiekus minėtus pasienio kirtimo punktus, pasitaiko atvejų, kai prašymai suteikti prieglobstį nėra registruojami, o patys žmonės yra verčiami grįžti į Baltarusijos teritoriją. Be viso to, laikomasi pozicijos, kad prieglobsčio prašyti gali tik turintys vizą ar leidimą gyventi, o ir numatyta „ambasados procedūra“ neužtikrina asmens apsaugos nuo negrąžinimo. Taigi, teisę prašyti prieglobsčio Lietuvoje apribojo 2021 m. įsigaliojusi teisinė sistema, kuri buvo išplėsta 2023 m. balandį, priėmus Lietuvos Respublikos valstybės sienos ir jos apsaugos įstatymo pataisas, kurios įtvirtino neteisėtų migrantų, pažeidusių valstybės sienos

²⁵¹ „ES vidaus reikalų taryba: Kroatija Šengene, ES sprendimų dėl migracijos instrumentalizavimo paieškos tęsiasi“, Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerija, žiūrėta 2023 m. gegužės 13 d., <https://vrm.lrv.lt/lt/naujienos/es-vida-us-reikal-u-taryba-kroatija-sengene-es-sprendimu-del-migracijos-instrumentalizavimo-paieskos-tesiasi>; „Viceministrė J. Neliupšienė: Nepaisant karo, Ukraina juda Europos Sąjungos narystės link“, Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerija, žiūrėta 2023 m. gegužės 13 d., <https://www.urm.lt/default/lt/naujienos/viceministre-j-neliupsiene-nepaisant-karo-ukraina-juda-europos-sajungos-narystes-link>

²⁵² „Pasiūlymas Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas dėl kovos su naudojimosi migrantais kaip įrankiais reiškiniu migracijos ir prieglobsčio srityje“, *supra note*, 248: 23.

kirtimo tvarką, apgrėžimą valstybės lygio ekstremaliosios situacijos ir nepaprastosios padėties metu. Pažymėtina ir tai, kad iš Baltarusijos teritorijos atvykstantys asmenys iki kontakto su VSAT pareigūnais turi praeiti Baltarusijos pareigūnų kontrolę, t. y. užsieniečių faktinė prieiga prie prieglobsčio procedūros pasienyje tiesiogiai priklauso nuo Baltarusijos pareigūnų, kurie, remiantis aukščiau nurodyta informacija, patys nuveža užsieniečius prie Lietuvos pasienio, nuveda iki valstybės sienos ir stumia per ją neleistinoje vietoje bei tam tikrais atvejais suplėšo jų turimus dokumentus, naudoja jėgą. Taigi, atsižvelgiant į tai, bei tai, jog Lietuva iš esmės neužtikrina praktinių teisinių alternatyvų kreiptis dėl prieglobsčio, kadangi prieglobsčio prašytojai apgrėžiami iš Lietuvos teritorijos jų situacijos individualiai neįvertinus ne todėl, kad dėl neteisėto pareiškėjų patekimo į Lietuvos teritoriją Lietuvos pareigūnai neturėtų galimybių individualiai įvertinti jų situacijos, bet būtent dėl pačios vykdomos apgrėžimo politikos, tokiu būdu, be viso to, atsiranda prielaidos kilti EŽTK 4 protokolo 4 straipsnio pažeidimams. Nors šiuo metu ES neturi reikiamo instrumento užtikrinti žmogaus teisių panašių migracijos krizių kontekste, tikimasi, jog Europos Komisijos pasiūlytas reglamentas ateityje padės valstybėms, tame tarpe ir Lietuvai, sureguliuoti neteisėtos migracijos srautus. Visgi, pažymėtina, jog minėtas Europos Komisijos pasiūlymas nenumato galimybės riboti EŽTK 3 straipsnyje įtvirtintos garantijos, todėl valstybės narės turės imtis kitų veiksmingų priemonių siekiant užtikrinti savo įsipareigojimų vykdymą.

IŠVADOS

1. Remiantis EŽTK 4 protokolo 4 straipsniu kolektyviniu užsieniečių išsiuntimu vadinamas veiksmas, kai asmenys grupėmis išsiunčiami iš kokios nors teritorijos arba valstybės, o sprendimas juos išsiųsti priimamas pagrįstai ir objektyviai neištyrus individualių kiekvieno asmens aplinkybių. Kolektyvinio išsiuntimo draudimu siekiama užtikrinti, kad kiekvienas užsienietis, nepriklausomai nuo to, koku būdu prieglobsčio prašytojas pasiekė atitinkamą šalį, nebūtų išsiųstas pagrįstai ir objektyviai neišnagrinėjus konkrečių jo asmens bylos aplinkybių.

2. Pagausėjus EŽTT praktikai dėl kolektyvinio išsiuntimo draudimo, šis teismas įvertino skirtingus šio draudimo aspektus. Nors EŽTT praktika nustato veiksmingas procesines garantijas, užkertančias kelią asmenų kolektyviniam išsiuntimui, daugeliu atžvilgiu Teismo argumentacija vis dar išlieka nenuosekli: išlieka atviri klausimai kaip kolektyvinio išsiuntimo draudimas turėtų būti taikomas asmeniui, kuris yra grupės dalis bei, pavyzdžiui, kokias procesines garantijas galima išvesti iš šio draudimo.

3. Atlikta analizė parodė, jog kolektyvinio išsiuntimo draudimas yra glaudžiai susijęs su negražinimo principu. Pasitaiko bylų, kuriuose EŽTT konstatavo abiejų principų (negražinimo bei kolektyvinio išsiuntimo draudimo) pažeidimus, ir, nors kai kurių autorių nuomone, šie principai turėtų būti visada taikomi kartu, šiuo metu laikomasi ir kitos pozicijos, t. y. teigiama, jog kolektyvinio išsiuntimo draudimas turėtų būti vertintinas kaip garantija, nepriklausanti nuo negražinimo principo. Darytina išvada, jog EŽTT jurisprudencija suteikė kolektyvinio išsiuntimo draudimui savarankišką prasmę bei nurodė, jog kolektyvinio užsieniečių išsiuntimo draudimas vertinamas kaip svarbi procesinė garantija, užtikrinanti, *inter alia*, negražinimo principo laikymąsi.

4. Chartijos 19 straipsnio 1 dalyje įtvirtinto kolektyvinio išsiuntimo draudimo apimtis ir turinys atitinka EŽTK 4 protokolo 4 straipsnį. Chartijos 19 straipsnio 1 dalyje įtvirtinto draudimo tikslas taip pat yra užtikrinti, kad kiekvienas sprendimas būtų pagrįstas konkrečiu patikrinimu ir, kad nebūtų imamasi vienos priemonės visiems asmenims, turintiems konkrečios valstybės pilietybę, išsiųsti iš šalies. Tačiau svarbu tai, kad draudimas, įtvirtintas Chartijos 19 straipsnio 1 dalyje, galioja visiems, t. y. Chartija neapriboja draudimo taikymo srities tik trečiųjų šalių piliečiams.

5. Atsižvelgiant į darbe išnagrinėtų bylų turinį galima teigti, jog EŽTK 4 protokolo 4 straipsnio formavimasis bei taikymo apimtį lemia naujai atsirandančios, taip vadinamos, migracinės krizės, kurios skatina keisti ES sienų apsaugos politiką bei valstybinių narių nacionalinę teisę, kas sudaro prielaidas žmogaus teisių pažeidimams kilti.

6. Naujų migracijos krizių kontekste buvo priimti reikšmingi EŽTT sprendimai, kuriais buvo nustatyta EŽTK 4 protokolo 4 straipsnio taikymo apimtis bei buvo nustatyti kriterijai, kuriais vadovaujantis nustatoma, ar buvo padarytas EŽTK 4 protokolo 4 straipsnio pažeidimas. Naujausiuose 2020-2022 m. laikotarpio sprendimuose EŽTT išaiškino, kad valstybės negali aklinau uždaryti savo sienų, todėl tuo atveju, jeigu valstybė nepasiūlo tikrų ir veiksmingų priemonių prieglobsčio prašytojams pareikšti savo prašymus, ji pažeidžia savo pareigą kiekvieną atvejį vertinti individualiai pagal EŽTK 3 straipsnį, EŽTK 4 protokolo 4 straipsnį bei tokiu būdu pažeidžia savo įsipareigojimus žmogaus teisių srityje. Labai ginčytinas *N. D. ir N. T. prieš Ispaniją* Didžiosios kolegijos sprendimas nustatė pareiškėjo kalto elgesio pasekmės išimtį, kuria migrantai ir prieglobsčio prašytojai gali netekti EŽTK 4 protokolo 4 straipsnyje įtvirtintų garantijų. Ši išimtis numato, kad pareiškėjo individualios aplinkybės gali būti nevertinamos, jei pareiškėjas savo veiksmais galėjo sukelti pavojų visuomenei. Vėlesnėse EŽTT bylose išplėtė pareiškėjo kalto elgesio pasekmės išimtį konstatuodamas, jog neteisėtas sienos kirtimas gali patekti po šia išimtimi. Toks šios išimties išplėtimas yra kritikuojamas – daroma prielaida, kad ši išimtis gali tapti taisykle, kuomet nagrinėjant kolektyvinio išsiuntimo bylas reikės paneigti, jog pareiškėjas buvo išsiustas ne dėl jo kalto elgesio. Remiantis tuo galima teigti, jog kolektyvinio išsiuntimo draudimo taikymas naujausioje EŽTT praktikoje apsaugo valstybių nacionalinius interesus, kadangi leidžiama balansuoti tarp nacionalinių interesų ir žmogaus teisių apsaugos.

7. Darbe išnagrinėtos EŽTT bylos bei Lietuvos atvejo analizė parodė, jog neteisėtai atvykusių migrantų grąžinimo procedūros, vykdomos supaprastinta tvarka pagal nacionalinę teisę, sudaro prielaidas EŽTK 4 protokolo 4 straipsnio pažeidimui kilti. Aptariant Lietuvos-Baltarusijos pasienio migracijos krizes kontekstą pažymėtina, jog Lietuva nesiėmė tinkamų priemonių užtikrinti, kad būtų išvengta žmogaus teisių pažeidimų. Teisę prašyti prieglobsčio Lietuvoje buvo pradėta riboti 2021 m. priėmus UTPĮ pataisas bei kitus reikšmingus Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministro, užsienio reikalų ministro sprendimus. Taip pat, Lietuvoje vykdoma apgrėžimo politika 2023 m. balandį buvo įteisinta priėmus Lietuvos Respublikos valstybės sienos ir jos apsaugos įstatymo pataisas, kurios įtvirtino neteisėtų migrantų, pažeidusių valstybės sienos kirtimo tvarką, apgrėžimą valstybės lygio ekstremaliosios situacijos ir nepaprastosios padėties metu. Toks nacionalinis teisinis reguliavimas yra neigiamai vertinamas tarptautinės bendruomenės, kadangi remiantis šiuo metu galiojančiu teisiniu reguliavimu nei EŽTK, nei kitas tarptautinis dokumentas, nenumato išimties, kuria remiantis tam tikrais atvejais būtų galima nepaisyti negrąžinimo principo. Be to, šiuo metu vertinama, jog Lietuvos nacionalinėje teisėje numatyta „ambasados procedūra“ taip pat neužtikrina asmens apsaugos nuo negrąžinimo.

PASIŪLYMAI

1. Atsižvelgiant į tai, jog remiantis šiuo metu galiojančia EŽTT praktika kolektyvinio užsieniečių išsiuntimo kontekste valstybėms paliekama galimybė laviruoti tarp nacionalinių interesų ir žmogaus teisių, siekiant užtikrinti EŽTK 4 protokolo 4 straipsnio veiksmingą taikymą praktikoje didelis dėmesys turi būti skiriamas šio straipsnio procesinių garantijų iškristalizavimui.

2. Pažymėtina, jog naujai atsirandančių migracijų krizių kontekste, siekdamas sureguliuoti didelius migrantų srautus, valstybės narės, tame tarpe ir Lietuvos Respublika, savo veiksmų teisėtumą grindžia įvesta ekstremaliąja situacija. Todėl EŽTT ateityje vertindamas tokiose situacijose atsidūrusių pareiškėjų individualias aplinkybes turėtų įvertinti tai, ar valstybės nustatyti EŽTK 4 protokolo 4 straipsnio įsipareigojimų apribojimai nepažeidžia EŽTK 3 straipsnio, t. y. siekiant maksimalios žmogaus teisių apsaugos turi būti nustatyti aiškūs kriterijai, kokiais atvejais kolektyvinio išsiuntimo draudimo ribojimai negali būti pateisinami. Tokiais atvejais EŽTT turėtų įvertinti, ar valstybė, kuri susiduria su dideliu migrantų antplūdžiu, išplėsdama nacionalinį teisinį reguliavimą ėmėsi visų įmanomų priemonių užtikrinti, kad nebūtų pažeistas negrąžinimo principas ir (arba) kolektyvinio išsiuntimo draudimas.

3. Atsižvelgiant į tai šiuo metu galiojanti nacionalinį teisinį reguliavimą, siūlytina peržiūrėti Lietuvos Respublikos valstybės sienos ir jos apsaugos įstatymo 4 straipsnio 13 dalies nuostatą, kuria apribojamas asmens negrąžinimo principas bei imtis priemonių užtikrinti, jog Lietuvos nacionalinė teisė nepažeistų priimtų įsipareigojimų pagal tarptautinę teisę.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Teisės aktai:

1. „2008 m. gruodžio 16 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2008/115/EB dėl bendrų nelegaliai esančių trečiųjų šalių piliečių grąžinimo standartų ir tvarkos valstybėse narėse“. O.J. L 348, 24.12.2008.
2. „2013 m. birželio 26 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2013/32/ES dėl tarptautinės apsaugos suteikimo ir panaikinimo bendros tvarkos (nauja redakcija)“. O.J. L 180, 29.6.2013.
3. „2013 m. birželio 26 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) Nr. 604/2013, kuriuo išdėstomi valstybės narės, atsakingos už trečiosios šalies piliečio arba asmens be pilietybės vienoje iš valstybių narių pateikto tarptautinės apsaugos prašymo nagrinėjimą, nustatymo kriterijai ir mechanizmai“. O.J. L 180, 29.6.2013.
4. „Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija“. O.J. C 326, 26.10.2012.
5. „Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija“. *Valstybės žinios*, 1995-05-16, Nr. 40-987.
6. „Lietuvos Respublikos įstatymas dėl užsieniečių teisinės padėties“. *Valstybės žinios*, 2004-04-30, Nr. 73-2539 (suvestinė redakcija nuo 2023-05-03 iki 2023-06-30).

Teisės aktų projektai:

7. „Įstatymo „Dėl užsieniečių teisinės padėties“ Nr. IX-2206 5, 71, 76, 77, 79, 113, 131, 136, 138, 140 straipsnių pakeitimo ir Įstatymo papildymo IX(1) skyriumi įstatymo projektas“. Lietuvos Respublikos Seimas. Žiūrėta 2022 m. sausio 4 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/c249ae80e3d511eb866fe2e083228059>
8. „2021 m. rugpjūčio 2 d. Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministro sprendimas Nr. 10V-20 „Dėl masinio užsieniečių antplūdžio pasienio ruožo teritorijose prie Lietuvos Respublikos valstybės sienos su Baltarusijos Respublika valdymo ir valstybės sienos apsaugos sustiprinimo“. Lietuvos Respublikos Seimas. Žiūrėta 2023 m. balandžio 1 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/6c0ea3a0f42811ebb4af84e751d2e0c9?jfwid=zh18cyw1m>
9. „Įstatymo „Dėl užsieniečių teisinės padėties“ Nr. IX-2206 67 straipsnio pakeitimo įstatymo projektas“. Lietuvos Respublikos Seimas. Žiūrėta 2023 m. balandžio 1 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/90bd5910f6af11ebb4af84e751d2e0c9>
10. „Valstybės sienos ir jos apsaugos įstatymo Nr. VIII-1666 1, 2, 4, 10, 11, 14, 15, 16, 18, 23, 26 straipsnių pakeitimo ir Įstatymo papildymo 23(1) straipsniu ir nauju IX skyriumi įstatymo

projektas“, Lietuvos Respublikos Seimas, žiūrėta 2023 m. gegužės 13 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/69c45250dd1c11eda305cb3bdf2af4d8?jfwid=zaoxfzf8h>

Pojstatyminiai teisės aktai:

11. „2021 m. rugsėjo 21 d. Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministro įsakymas Nr. V-393 „Dėl užsieniečių prašymų suteikti prieglobstį pateikimo“. TAR, 2021-09-21, Nr. 19780.

12. „2021 m. rugsėjo 21 d. Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministro įsakymas Nr. V-392 „Dėl Užsieniečių prašymų suteikti prieglobstį pateikimo Lietuvos Respublikos diplomatinėse atstovybėse ir konsulinėse įstaigose tvarkos aprašo patvirtinimo“. TAR, 2021-09-21, Nr. 19779.

Teismų praktika:

13. „1975 m. spalio 3 d. Europos Žmogaus Teisių Komisijos sprendimas byloje Becker prieš Daniją“. ECLI:CE:ECHR:1975:1003DEC000701175.

14. „Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2013 m. sausio 17 d. sprendimas byloje C-23/12“. ECLI:EU:C:2013:24.

15. „Europos Žmogaus Teisių Teismo 1989 m. liepos 7 d. sprendimas byloje Soering prieš Jungtinę Karalystę“. ECLI:CE:ECHR:1989:0707JUD001403888.

16. „Europos Žmogaus Teisių Teismo 1991 m. spalio 30 d. sprendimas byloje Vilvarajah ir kt. prieš Jungtinę Karalystę“. ECLI:CE:ECHR:1991:1030JUD001316387.

17. „Europos Žmogaus Teisių Teismo 1999 m. vasario 23 d. sprendimas byloje Andric prieš Švediją“. ECLI:CE:ECHR:1999:0223DEC004591799.

18. „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2002 m. vasario 5 d. sprendimas byloje Čonka prieš Belgiją“. ECLI:CE:ECHR:2002:0205JUD005156499.

19. „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2007 m. rugsėjo 20 d. sprendimas byloje Sultani prieš Prancūziją“. ECLI:CE:ECHR:2007:0920JUD004522305.

20. „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2008 m. liepos 17 d. sprendimas byloje NA prieš Jungtinę Karalystę“. ECLI:CE:ECHR:2008:0717JUD002590407.

21. „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2008 m. vasario 28 d. sprendimas byloje Saadi prieš Italiją“. ECLI:CE:ECHR:2008:0228JUD003720106.

22. „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2010 m. rugsėjo 23 d. sprendimas byloje Iskandarov prieš Rusiją“. ECLI:CE:ECHR:2010:0923JUD001718505.

23. „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2011 m. birželio 28 d. sprendimas byloje Sufi ir Elmi prieš Jungtinę Karalystę“. ECLI:CE:ECHR:2011:0628JUD000831907.

24. „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2011 m. sausio 21 d. sprendimas byloje M. S. S. prieš Belgiją ir Graikiją“. ECLI:CE:ECHR:2011:0121JUD003069609.
25. „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2012 m. vasario 12 d. sprendimas byloje Hirsi Jamaa ir kt. prieš Italiją“. ECLI:CE:ECHR:2012:0223JUD002776509.
26. „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2013 m. balandžio 18 d. sprendimas byloje Mo. M. prieš Prancūziją“. ECLI:CE:ECHR:2013:0418JUD001837210.
27. „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2013 m. birželio 20 d. sprendimas byloje Sidokovy prieš Rusiją“. ECLI:CE:ECHR:2013:0620JUD007345511.
28. „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2014 m. spalio 21 d. sprendimas byloje Shafiri ir kt. prieš Italiją ir Graikiją“. ECLI:CE:ECHR:2014:1021JUD001664309.
29. „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2016 m. gruodžio 15 d. sprendimas byloje Khlaifia ir kt. prieš Italiją“. ECLI:CE:ECHR:2016:1215JUD001648312.
30. „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2018 m. gruodžio 11 d. sprendimas byloje M. A. ir kiti prieš Lietuvą“. ECLI:CE:ECHR:2018:1211JUD005979317.
31. „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2020 m. kovo 24 d. sprendime byloje Asady ir kt. prieš Slovakiją“. ECLI:CE:ECHR:2020:0324JUD002491715.
32. „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2020 m. gruodžio 14 d. sprendimas byloje M.K. ir kiti prieš Lenkiją“. ECLI:CE:ECHR:2020:0723JUD004050317.
33. „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2020 m. vasario 13 d. sprendimas byloje N. D. ir N. T. prieš Ispaniją“. ECLI:CE:ECHR:2020:0213JUD000867515.
34. „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2021 m. lapkričio 22 d. sprendimas byloje D. A. ir kiti prieš Lenkiją“. ECLI:CE:ECHR:2021:0708JUD005124617.
35. „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2021 m. liepos 8 d. sprendimas byloje Shahzad prieš Vengriją“. ECLI:CE:ECHR:2021:0708JUD001262517.
36. „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2022 m. balandžio 4 d. sprendimas byloje M. H. ir kiti prieš Kroatiją“. ECLI:CE:ECHR:2021:1118JUD001567018.
37. „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2022 m. birželio 30 d. sprendimas byloje A. B. ir kiti prieš Lenkiją“. ECLI:CE:ECHR:2022:0630JUD004290717.
38. „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2022 m. birželio 30 d. sprendimas byloje A. I. ir kiti prieš Lenkiją“. ECLI:CE:ECHR:2022:0630JUD003902817.
39. „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2022 m. liepos 7 d. sprendimas byloje A.A. ir kiti prieš Šiaurės Makedoniją“. ECLI:CE:ECHR:2021:1118JUD001567018.
40. „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2022 m. spalio 13 d. sprendimas byloje T. Z. ir kiti prieš Lenkiją“. ECLI:CE:ECHR:2022:1013JUD004176417.

Specialioji literatūra:

41. Babayan, Arpine. „Prieglobsčio suteikimas pabėgėlių krizės kontekste: grėsmės ir galimybės“. *Teisės mokslo pavasaris 2016* (2016): 49. <https://www.tf.vu.lt/wp-content/uploads/2016/02/VU-TF-SMD-Teises-mokslo-pavasaris-2016.pdf#page=50>
42. Biekša, Laurynas, Ivašauskaitė, Ivona. „Lietuvos reakcija į prieglobsčio prašytojų antplūdį tarptautinės ir Europos Sąjungos teisės kontekste“. *Lietuvos teisė. 2021*. https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/18038/Lietuvos_teise_2021_15.pdf?sequence=1&isAllowed=y
43. Di Filippo, Marcello. „Walking the (Barbed) Wire of the Prohibition of Collective Expulsion: An Assessment of the Strasbourg Case Law“. *Diritti umani e diritto internazionale*, 15, issue no. 2 (2020): 7. https://www.researchgate.net/publication/342281841_Walking_the_barbed_wire_of_the_prohibition_of_collective_expulsion_An_assessment_of_the_Strasbourg_case_law/link/5eeba126a6fdc73be85cfbd/download
44. European Border and Coast Guard Agency (FRONTEX). The Fundamental Rights Officer Annual Report 2021. Publications Office of the European Union, Luxembourg, 2022. https://FRONTEX.europa.eu/assets/Images_News/2022/FRO_Report_2021.pdf
45. „European Council, „European Council meeting (24 and 25 June 2021) – Conclusions“. Briuselis, 2021. <https://www.consilium.europa.eu/media/50763/2425-06-21-euco-conclusions-en.pdf>
46. European Union Agency for Fundamental Rights and Council of Europe. *Handbook on European law relating to asylum, borders and immigration*. Publications Office of the European Union, Luxembourg, 2020. <https://fra.europa.eu/en/publication/2020/handbook-european-law-relating-asylum-borders-and-immigration-edition-2020>
47. Europos Komisija. „Pasiūlymas Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas dėl kovos su naudojimosi migrantais kaip įrankiais reiškiniu migracijos ir prieglobsčio srityje“. Strasbūras, 2021. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:52021PC0890>
48. *Fact sheet - Collective expulsions of aliens*. Council of Europe: European Court of Human Rights, 2023. https://www.echr.coe.int/Documents/FS_Collective_expulsions_ENG.pdf
49. Gruodytė, Edita. „ES politikos gairės ir tendencijos migracijos srityje“. *Oikos: lietuvių migracijos ir diasporos studijos*, nr. 2 (8) (2009): 28. <https://portalcris.vdu.lt/server/api/core/bitstreams/f7a6d70c-1996-4732-84d4391ec9738cc2/content>

50. *Guide on Article 4 of Protocol No. 4 to the European Convention on Human Rights: Prohibition of collective expulsions of aliens.* Europos Taryba, 2021. https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_4_Protocol_4_ENG.pdf

51. Guild, Elspeth. „Article 19 - Protection in the Event of Removal, Expulsion or Extradition“. Iš *The EU Charter of Fundamental Rights: A Commentary*, Steve Peers, Tamara Hervey, Jeff Kenner, Angela Ward, 545. Portland: Hart Publishing, 2014.

52. Jakulevičienė, Lyra, Siniovas, Vladimiras. „Europos Žmogaus Teisių Konvencijos teikiama apsauga – oazė prieglobsčio prašytojams Europoje?“. *Jurisprudencija* 20 (3) (2013): 876. <https://ojs-dev.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/1498/1442>

53. Jungtinių Tautų vyriausiasis pabėgėlių komisaras. *Geresnė pabėgėlių apsauga ES ir pasaulyje: JTVPK pasiūlymai atkurti pasitikėjimą pasitelkiant geresnį valdymą, partnerystę ir solidarumą.* JTVPK, 2016. <https://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain/opendocpdf.pdf?reldoc=y&docid=58a4106e4>

54. Leboeuf, Luc, Carlier, Jean-Yves. „The Prohibition of Collective Expulsion as an Individualisation Requirement“. *Law and Judicial Dialogue on the Return of Irregular Migrants from the European Union* (2020): 467. https://dial.uclouvain.be/pr/boreal/object/boreal%3A236350/datastream/PDF_01/view

55. Makarevičiūtė, Austėja, Vedrickas, Jurgis. *Atsako į Europos migracijos krizę ir migracijos politikos pokyčių ES bei Lietuvoje 2015–2020 m. apžvalga.* Rytų Europos studijų centras, Vilnius, 2020. <https://www.eesc.lt/wp-content/uploads/2020/12/RESC-migracijos-politika.pdf>

56. Makarevičiūtė, Austėja, Vedrickas, Jurgis. *Atsako į Europos migracijos krizę ir migracijos politikos pokyčių ES bei Lietuvoje 2015–2020 m. apžvalga.* Rytų Europos studijų centras, Vilnius, 2020. <https://www.eesc.lt/wp-content/uploads/2020/12/RESC-migracijos-politika.pdf>

57. Reneman, Marcelle. „EU Asylum Procedures and the Right to an Effective Remedy“. Daktaro disertacija, Leideno universitetas, 2014. <https://scholarlypublications.universiteitleiden.nl/handle/1887/20403>

58. *Teisė pasinaudoti prieglobsčio procedūra.* Europos Sąjungos leidinių biuras, Liuksemburgas, 2016. <https://www.easo.europa.eu/sites/default/files/Practical%20Tools-%20Access%20To%20Procedures-FAQ-LT.pdf.pdf>

59. United Nations High Commissioner for Refugees. *Part 2.1 – Fact Sheet on Article 3 of the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms* (2003). <https://www.unhcr.org/3ead2d262.pdf>

60. United Nations High Commissioner for Refugees. *UNHCR intervention before the European Court of Human Rights in the case of Hirsi and Others v. Italy*. 2011. <https://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain?docid=4e0356d42&page=search>

61. Zirulia, Stefano, Peers, Steve. „A template for protecting human rights during the ‘refugee crisis’? Immigration detention and the expulsion of migrants in a recent ECtHR Grand Chamber ruling“. EU Law Analysis. Žiūrėta 2023 m. sausio 31 d. <http://eulawanalysis.blogspot.com/2017/01/a-template-for-protecting-human-rights.html>

Kiti šaltiniai:

62. „19 straipsnis - Apsauga perkėlimo, išsiuntimo ar išdavimo atveju“. FRA European Union Agency for Fundamental Rights. Žiūrėta 2023 m. sausio 31 d. <https://fra.europa.eu/lt/eu-charter/article/19-apsauga-perkelimo-issiuntimo-ar-isdavimo-atveju>

63. „A. Bilotaitė: Lietuva turi gintis ir neatsitrauks nuo savo sprendimų dėl migrantų“. 15min.lt. Žiūrėta 2023 m. balandžio 10 d. <https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/a-bilotaite-lietuva-turi-gintis-ir-neatsitrauks-nuo-savosprendimu-del-migrantu-56-1744310>

64. „Belarus/EU: New evidence of brutal violence from Belarusian forces against asylum-seekers and migrants facing pushbacks from the EU“. Amnesty International. Žiūrėta 2023 m. balandžio 10 d. <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2021/12/belarus-eu-new-evidence-of-brutal-violence-from-belarusian-forces-against-asylum-seekers-and-migrants-facing-pushbacks-from-the-eu/>

65. „Bilotaitės kritika „Amnesty International“ išvadsams dėl neteisėtų migrantų Latvijoje: taškus sudėjo organizacijos pozicija dėl Ukrainos“. LRT.lt. Žiūrėta 2023 m. balandžio 10 d. <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1799964/bilotaite-kritika-amnesty-international-issvadsams-del-neteisetu-migrantu-latvijoje-taskus-sudejo-organizacijos-pozicija-del-ukrainos>

66. „Collective expulsion or not? Individualisation of decision making in migration and asylum law“. EU Immigration and Asylum Law and Policy. Žiūrėta 2023 m. sausio 31 d. <https://eumigrationlawblog.eu/collective-expulsion-or-not-individualisation-of-decision-making-in-migration-and-asylum-law/>

67. „Dėl migrantų srauto valstybės mastu paskelbta ekstremali situacija“. LRT.lt. Žiūrėta 2023 m. balandžio 1 d. <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1444209/del-migrantu-srauto-valstybes-mastu-paskelbta-ekstremali-situacija>

68. „Dėl valstybės lygio ekstremaliosios situacijos paskelbimo ir valstybės lygio ekstremaliosios situacijos operacijų vadovo paskyrimo“. Lietuvos Respublikos Seimas. Žiūrėta 2022 m. sausio 4 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/ad73a4c1dc0011eb866fe2e083228059?jfwid=1cefbqu9c8>

69. „Dienos tema. Liubajevas: Lukašenos režimas ir nori įrodyti, kad mes nesugebame užtikrinti savo sienos apsaugos“. LRT.lt. Žiūrėta 2023 m. balandžio 10 d. <https://www.lrt.lt/mediateka/irasas/2000231428>

70. „EP pirmininkas: migrantų antplūdis į Lietuvą kelia nerimą“. Lrytas.lt. Žiūrėta 2023 m. balandžio 1 d. <https://www.lrytas.lt/pasaulis/ivykiai/2021/07/02/news/ep-pirmininkas-migrantu-antpludis-i-lietuva-kelia-nerima-19955662>

71. „ES prieglobsčio suteikimo taisyklės: Dublino sistemos reforma“. Europos Parlamentas. Žiūrėta 2023 m. sausio 31 d. <https://www.europarl.europa.eu/news/lt/headlines/world/20180615STO05927/es-prieglobscio-taisykles-dublino-sistemos-reforma>

72. „ES vidaus reikalų taryba: Kroatija Šengene, ES sprendimų dėl migracijos instrumentalizavimo paieškos tęsiasi“. Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerija. Žiūrėta 2023 m. gegužės 13 d. <https://vrm.lrv.lt/lt/naujienos/es-vidaus-reikalu-taryba-kroatija-sengene-es-sprendimu-del-migracijos-instrumentalizavimo-paieskos-tesiasi>

73. „Irregular Migrant, Refugee Arrivals in Europe Top One Million in 2015: IOM“. International Organization for Migration. Žiūrėta 2023 m. balandžio 1 d. <https://www.iom.int/news/irregular-migrant-refugee-arrivals-europe-top-one-million-2015-iom>

74. „Įvairiuose Lietuvos pasienio rajonuose sulaikyta pusantro šimto neteisėtų migrantų“. Valstybės sienos apsaugos tarnyba. Žiūrėta 2022 m. sausio 4 d. <http://www.pasienis.lt/lit/Ivairiuose-lietuvos-pasienio-rajonuose-sulaikyta-pusantro-simto-neteisetu-migrantu-foto>

75. „Kasčiūnas: tai buvo vienas stipriausių nacionalinio saugumo sprendimų praeitais metais“. Delfi.lt. Žiūrėta 2023 m. balandžio 10 d. <https://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/kasciunas-tai-buvo-vienas-stipriausiu-nacionalinio-saugumosprendimu-praeitais-metais.d?id=90873925>

76. „Lenkija grąžino Lietuvai kelias dešimtis Vakarų bandžiusių pasiekti migrantų“. Delfi.lt. Žiūrėta 2023 m. balandžio 1 d. <https://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/lenkija-grazino-lietuvai-kelias-desimtis-vakar-us-bandziusiu-pasiekti-migrantu.d?id=87665313>

77. „Lietuvos Respublikos Seimo 2021 m. liepos 13 d. (antradienio) posėdžių darbotvarkė“. Lietuvos Respublikos Seimas. Žiūrėta 2022 m. sausio 4 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/b45222c0e0bb11eb866fe2e083228059>

78. „Lietuvos Respublikos Seimo rytinio posėdžio Nr.83 stenograma“. Lietuvos Respublikos Seimas. Žiūrėta 2022 m. sausio 4 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/6e0b0110e3db11eb866fe2e083228059>

79. „Lietuvos Vyriausybė atšaukė bendradarbiavimo su Baltarusija susitarimą“. LRT.lt. Žiūrėta 2023 m. balandžio 1 d. <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1869823/lietuvos-vyriausyte-atsauke-bendradarbiavimo-su-baltarusija-susitarima>

80. „Lithuania: Legalizing illegal pushbacks gives green-light to torture“. Amnesty International. Žiūrėta 2023 m. gegužės 13 d. <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2023/04/lithuania-legalizing-illegal-pushbacks-gives-green-light-to-torture/>

81. „Migrant crisis: Illegal entries to EU at lowest level in five years“. BBC. Žiūrėta 2023 m. balandžio 1 d. <https://www.bbc.com/news/world-europe-46764500>

82. „Migrantų ir pabėgėlių padėtis Europoje“. Europos Sąjunga. Žiūrėta 2022 m. sausio 4 d. https://europa.eu/youth/get-involved/your-rights-and-inclusion/situation-migrants-and-refugees-europe_lt

83. „Ministerija: daugumos neteisėtų migrantų gyvenimas Lietuvoje nedomina, jų tikslas – Vakarų Europa“. 15min.lt. Žiūrėta 2023 m. balandžio 10 d. <https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/ministerija-daugumos-neteisetu-migrantu-gyvenimas-lietuvoje-nedomina-ju-tikslasvakaru-europa-56-1908768>

84. „Neįleistų neteisėtų migrantų statistika“. Mano vyriausybė. Žiūrėta 2023 m. balandžio 20 d. <https://vsat.lrv.lt/lt/naujienos/neileistu-neteisetu-migrantu-statistika>

85. „Neteisėti migrantai pasklis po Lietuvą“. Diena.lt. Žiūrėta 2023 m. balandžio 10 d. <https://www.diena.lt/naujienos/lietuva/salies-pulsas/neteiseti-migrantai-pasklis-po-lietuva-1085415>

86. „Neteisėtų migrantų srautas savaitgalį pasiekė naujas aukštumas“. Delfi.lt. Žiūrėta 2023 m. balandžio 1 d. <https://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/neteisetu-migrantu-srautas-savaitgali-pasieke-naujas-aukstumas.d?id=87843513>

87. „Noriu gauti prieglobstį LR“. Migracijos departamentas prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos. Žiūrėta 2022 m. sausio 4 d. <https://www.migracija.lt/noriu-gauti-prieglobst%C4%AF-lr>

88. „Per mėnesį Lietuvos ambasadoje Baltarusijoje gauti du prieglobsčio prašymai“. Delfi.lt. Žiūrėta 2023 m. balandžio 20 d. https://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/per-menesi-lietuvos-ambasadoje-baltarusijoje-gauti-du-prieglobscio-prasymai.d?id=88491673&fbclid=IwAR10Owq9PobEC18qFUp6eTE_kOfi7Hv0kiSgd2Ci5BVX9zXxdqHyWq0oXc

89. „Press Release: Court Find Slovenian State Guilty of Chain Pushback to Bosnia-Herzegovina“. Border Violence Monitoring Network. Žiūrėta 2023 m. sausio 31 d.

<https://www.borderviolence.eu/press-release-court-find-slovenian-state-guilty-of-chain-pushback-to-bosnia-herzegovina/>

90. „Prezidentūra: įstatymas dėl apgrėžimo užtikrina tiek sienų apsaugą, tiek žmogaus teises“. Diena.lt. Žiūrėta 2023 m. gegužės 13 d.

<https://m.diena.lt/naujienos/lietuva/politika/prezidentura-istatymas-del-apgrezimo-uztikrina-tiek-sienu-apsauga-tiek-zmogaus-teises-1123301>

91. „Prieglobsčio politika“. Europos Parlamentas. Žiūrėta 2023 m. sausio 31 d. <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/lt/sheet/151/prieglobscio-politika>

92. „Savivaldybių patalpose apgyvendinta per pusę tūkstančio migrantų, Lazdijų merė pratrūko – veiksmų plano nėra“. LRT.lt. Žiūrėta 2023 m. balandžio 1 d. <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1447025/savivaldybiu-patalpose-apgyvendinta-per-puse-tukstancio-migrantu-lazdiju-mere-pratruko-veiksmu-plano-nera>

93. „Seimas iki sausio vidurio pratęsė nepaprastąją padėtį dėl masinio užsieniečių antplūdžio kilusios grėsmės“. BNS Spaudos centras. Žiūrėta 2023 m. balandžio 1 d. <https://sc.bns.lt/view/item/407517>

94. „Seimas įteisino neteisėtų migrantų apgrėžimo politiką“. Delfi.lt. Žiūrėta 2023 m. gegužės 13 d. <https://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/seimas-iteisino-neteisetu-migrantu-apgrezimo-politika.d?id=93169167>

95. „UNHCR urges States to end stalemate at Belarus-EU border and avoid further loss of life“. UNHCR The UN Refugee Agency. Žiūrėta 2023 m. balandžio 20 d. <https://www.unhcr.org/news/news-releases/unhcr-urges-states-end-stalemate-belarus-eu-border-and-avoid-further-loss-life>

96. „Užsieniečių integracija“. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija. Žiūrėta 2022 m. sausio 4 d. <https://socmin.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/socialine-integracija/uzsienieciu-integracija>

97. „Viceministrė J. Neliupšienė: Nepaisant karo, Ukraina juda Europos Sąjungos narystės link“. Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerija. Žiūrėta 2023 m. gegužės 13 d. <https://www.urm.lt/default/lt/naujienos/viceministre-j-neliupsiene-nepaisant-karo-ukraina-juda-europos-sajungos-narystes-link>

98. „Violence and Pushbacks at Poland-Belarus Border“. Human Rights Watch. Žiūrėta 2023 m. balandžio 10 d. <https://www.hrw.org/news/2022/06/07/violence-and-pushbacks-poland-belarus-border>

99. European Border and Coast Guard Agency (FRONTEX). *The Fundamental Rights Officer Annual Report 2021*. Publications Office of the European Union, Luxembourg, 2022. https://FRONTEX.europa.eu/assets/Images_News/2022/FRO_Report_2021.pdf

100. Lietuvos Raudonasis Kryžius. *TEMINIS TYRIMAS. Prieiga prie prieglobsčio procedūros Lietuvos Respublikos diplomatinėse atstovybėse užsienyje ir Valstybės sienos apsaugos tarnybos pasienio kontrolės punktuose*. 2022. <https://redcross.lt/wp-content/uploads/2022/09/LT-Prieiga-prie-prieglobscio-proceduros.pdf>

101. Pasienyje su šeima įstrigęs migrantas: padėkite, mus baudžia ir Lietuva, ir Baltarusija“. Delfi.lt. Žiūrėta 2023 m. balandžio 10 d. <https://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/pasienyje-su-seima-istriges-migrantas-padekite-mus-baudzia-ir-lietuva-ir-baltarusija.d?id=91113377>

102. Šemelis, Augustinas, Špokas, Edvardas, Valiauskaitė, Aistė. „Valdžios sprendimai dėl migrantų neramina visuomenininkus: tampa tradicija įvesti ekstremalias situacijas ir riboti žmogaus teises“. LRT.lt. Žiūrėta 2022 m. sausio 4 d. <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1450188/valdzios-sprendimai-del-migrantu-neramina-visuomenininkus-tampa-tradicija-ivesti-ekstremalias-situacijas-ir-riboti-zmogaus-teises>

103. UN High Commissioner for Refugees (UNHCR). *UNHCR legal observations on the amendments to the Law of the Republic of Lithuania on Legal Status of Aliens (No XIV-506)*. UN High Commissioner for Refugees (UNHCR), 2021. <https://www.refworld.org/docid/610d26971a1.html>

Ivanovskytė V. *Kolektyvinio išsiuntimo draudimas naujausioje Europos Žmogaus Teisių Teismo praktikoje/* Tarptautinės teisės magistro baigiamasis darbas. Vadovė prof. dr. Lyra Jakulevičienė. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Teisės mokykla, 2023. – 79 p.

ANOTACIJA

Magistro baigiamajame darbe sistemiškai analizuojami EŽTT jurisprudencijoje taikomo EŽTK 4 protokolo 4 straipsnio atvejai, atskleidžiant šio teismo praktikai būdingą minėto straipsnio taikymo specifiką, tendencijas, taip pat identifikuojama šio straipsnio taikymo raidą. Darbe sisteminama ir bandoma išsiaiškinti EŽTK 4 protokolo 4 straipsnio taikymo apimtį EŽTT naujausioje praktikoje, o taip pat lyginami EŽTK 4 protokolo 4 straipsnio taikymo atvejai ir EŽTK 3 straipsnio bei Chartijos 19 straipsnio taikymo apimtys. Atsižvelgiant į naujausiose EŽTT bylose nustatytų sąlygų kontekstą, taip pat atliekama Lietuvos-Baltarusijos 2021 m. įvykusios pasienio situacijos analizė.

Pirmoje baigiamojo darbo dalyje atskleidžiama EŽTK 4 protokolo 4 straipsnio kilmė, sąvoka, santykis su kitais EŽTK straipsniais bei ES Pagrindinių teisių chartija. Antroje dalyje nagrinėjama EŽTK 4 protokolo 4 straipsnio taikymo EŽTT praktikoje raida ir plėtra. Trečioje dalyje vertinami Lietuvos-Baltarusijos pasienyje 2021 m. įvykę įvykiai kolektyvinio užsieniečių išsiuntimo draudimo kontekste remiantis EŽTT praktika.

Raktiniai žodžiai: kolektyvinis užsieniečių išsiuntimas, kolektyvinio užsieniečių išsiuntimo draudimas, Europos Žmogaus Teisių Teismas, naujausia praktika.

Ivanovskytė V. *Prohibition of Collective Expulsion in the newest case-law of the European Court of Human Rights* / Master's thesis in international law. Academic Supervisor prof. Dr. Lyra Jakulevičienė. - Vilnius: School of Law, Mykolas Romeris University, 2023. - 79 p.

ANNOTATION

The master's thesis systematically analyzes the cases of Article 4 of Protocol 4 of the ECHR as applied in the jurisprudence of the ECtHR, revealing the specifics and trends of the application of the aforementioned article, requirements developed by f this Court, and also identifies the development of the application of this article. The work systematizes and tries to define the scope of application of Article 4 of Protocol 4 of the ECHR relying on latest practice of the ECtHR, and also compares the cases of application of Article 4 of Protocol 4 of the ECHR and the scope of application of Article 3 of the ECHR, as well as Article 19 of the EU Fundamental Rights' Charter. Taking into account the context of the requirements established in the latest ECtHR cases, the analysis of the situation that occurred at the Lithuania-Belarus border in 2021 is provided.

The first part of the thesis reveals the origin, concept, relationship with other articles of the ECHR and the Charter of Article 4 of Protocol 4 of the ECHR. The second part examines the evolution and development of the application of Article 4 of Protocol 4 of the ECHR in the practice of the ECtHR. The third part analyzes the situation at the Lithuanian-Belarus border in 2021 in the context of the ban on the collective expulsopn of foreigners based on the practice of the ECtHR.

Keywords: collective expulsion of aliens, prohibition of collective expulsion of aliens, European Court of Human Rights, recent practice.

SANTRAUKA

Trečiojoje valstybėje tebesitęsiantys kariniai konfliktai ir vykstantis persekiojimas įtakoja tai, jog tokiose šalyse gyvenantys asmenys yra priversti gelbėtis nuo jiems keliamos grėsmės ir ieškoti prieglobsčio už gyvenamos valstybės ribų. Tokiose šalyse gyvenantys asmenys atvyksta į ES valstybių narių teritoriją prašyti prieglobsčio ir pagalbos. Nors Lietuvos valstybė ilgą laiką išliko didelių migrantų srautų nuošalyje, 2021 m. vasarą Lietuvos pasienyje su Baltarusija į Lietuvos Respublikos teritoriją pradėjo masiškai plūsti neteisėtai sieną kertantys migrantai. Nagrinėjant Europos, taip pat ir Lietuvos atvejį, kuomet į valstybę bando patekti didelis srautas trečiųjų šalių piliečių, iškyla klausimas dėl tokių piliečių statuso bei galimybės užtikrinti jų teises tarptautiniu ir (ar) nacionaliniu lygmeniu. Tokiais atvejais neretai susiduriama ir su tokia problema, kaip nepagrįstų sprendimų, išsiųsti du ar daugiau asmenų atgal į trečiojo asmens piliečio valstybę, priėmimas. Tačiau, tiek ES teisė, tiek EŽTK, draudžia kolektyvinį žmonių išsiuntimą.

Atsižvelgiant į pastaraisiais metais vyksiančias migracijos krizes Europoje EŽTT tikslino ir detalizavo savo praktiką šiais klausimais, dėl ko dažnai keliamas klausimas, ar esamas teisinis reguliavimas šioje srityje pagal EŽTT praktiką tinkamai užtikrina valstybių nacionalinio saugumo apsaugą ir suderinimą su žmogaus teisių apsaugos reikalavimais. Todėl šiame darbe skiriamas dėmesys kolektyviniam išsiuntimui naujųjų migracijos krizių kontekste. Šiame darbe taip pat analizuojama 2021 m. Lietuvos-Baltarusijos pasienio situacija kolektyvinio užsieniečių išsiuntimo kontekste, kadangi ši analizė aktuali dabartinei migracijos situacijai Lietuvoje.

Baigiamojo darbo pirmoje dalyje atskleidžiama EŽTK 4 protokolo 4 straipsnio kilmė, sąvoka, santykis su EŽTK 3 straipsniu Chartijos 19 straipsniu. Antroje dalyje nagrinėjama EŽTK 4 protokolo 4 straipsnio taikymo EŽTT praktikoje raida ir plėtra. Trečioje dalyje analizuojamas Lietuvos-Baltarusijos 2021 m. įvykęs pasienio atvejis kolektyvinio užsieniečių išsiuntimo draudimo kontekste remiantis EŽTT praktika.

SUMMARY

Ongoing military conflicts and ongoing persecution in third countries have the effect that persons living in such countries are forced to escape from the threat posed by them and seek refuge outside the country of residence. Persons living in such countries come to the territory of EU member states to request asylum and assistance. Although the state of Lithuania remained aloof from migrant flows for a long time, in 2021 In summer, migrants crossing the border illegally began to flow massively into the territory of the Republic of Lithuania on the Lithuanian border with Belarus. Examining the case of Europe, as well as Lithuania, when a large flow of citizens of third countries enters the national territory, the question arises about the status of such citizens and their ability to secure rights at the international and/or national level. In such cases, there are often problems such as the adoption of unreasonable decisions or the return of more persons to the country of the third-party citizen. However, both EU law and the ECHR prohibit the collective deportation of people.

In view of the migration crises taking place in Europe in recent years, the ECHR refined and detailed its practice on these issues, which is why the question is often raised whether the existing legal regulation in this area, according to the practice of the ECHR, ensures the protection of the national security of states and alignment with the requirements for the protection of human rights. Therefore, this paper focuses on collective expulsion in the context of new migration crises. This paper also analyzes the 2021 The Lithuanian-Belarusian border situation in the context of the collective expulsion of foreigners, since this analysis is relevant to the current migration situation in Lithuania.

The first part of the thesis reveals the origin, concept, and relationship of Article 4 of Protocol 4 of the ECHR to Article 3 of the ECHR and Article 19 of the Charter. The second part examines the evolution and development of the application of Article 4 of Protocol 4 of the ECHR in the practice of the ECtHR. The third part analyzes the Lithuania-Belarus on 2021 border case occurred in the context of the ban on the collective deportation of foreigners based on the practice of the ECtHR.